T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI'NIN SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİNDEN FAYDALANAN BİREYLERDE YOKSULLUK ALGISI: İZMİT ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba UĞUR ÇİNAL

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI'NIN SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİNDEN FAYDALANAN BİREYLERDE YOKSULLUK ALGISI: İZMİT ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba UĞUR ÇİNAL

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi Hüsnünur ASLANTÜRK

KOCAELİ, 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI'NIN SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİNDEN FAYDALANAN BİREYLERDE YOKSULLUK ALGISI: İZMİT ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Tuğba UĞUR ÇİNAL
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.06.2019 / 18

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Bedrettin KESGİN **İmza:**

Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Hüsnünur ASLANTÜRK **İmza:**

Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Figen PASLI **İmza:**

KOCAELİ 2019

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitim sürecinin sonunda tanışmış olsam da benden bilgi ve tecrübelerini eksik etmeyen, her türlü kolaylığı sağlayan danışman hocam Dr. Hüsnünur ASLANTÜRK'e,

Lisans ve Yüksek Lisans eğitim sürecinde sosyal hizmet meslek ve disiplinini her yönüyle bize aktarmaya çalışan, sosyal hizmet bakış açısı ile çalışabilmemde bana büyük katkıları olan değerli hocalarım Prof. Dr. Yüksel BAYKARA ACAR ve Prof. Dr. Hakan ACAR'a,

Araştırma sürecinde Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sosyal ve ekonomik destek hizmetinden (SED) faydalanan müracaatçılarla görüşmem için gerekli izni veren Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na

Araştırmaya katılan bütün sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan bireylere ve ailelerine,

Desteğini her zaman yanımda hissettiğim, tezimi yazarken bana yemekler hazırlayan canım eşim Meftun ÇİNAL'a, beni yetiştiren ve en büyük şansım olan annem Kerime UĞUR ve babam İbrahim UĞUR'a; annemle babamın bana en güzel hediyeleri olan, iyi kilerim kardeşim Kübra UĞUR ve destekleri sebebiyle özellikle kardeşim Büşra UĞUR' a

Sonsuz Teşekkürlerimi Sunarım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……..……..I

ÖZET….....IV

ABSTRACT.....VI

KISALTMALAR LİSTESİ ……..VIII

TABLOLAR LİSTESİ.....……IX

GİRİŞ…….……..1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YOKSULLUĞA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE..... 14

1.1. YOKSULLUK KAVRAMI 14

1.2. YOKSULLUĞUN TANIMI 23

1.2.1. Mutlak Yoksulluk- Göreli Yoksulluk 25

1.2.2. Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk..... 28

1.2.3. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk 31

1.2.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk 33

1.2.5. Nöbetleşe Yoksulluk 35

1.2.6. Yeni Yoksulluk 36

1.2.7. Yoksulluk Kültürü ……38

1.2.8. Sosyal Dışlanma 42

1.3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK..... 45

1.3.1. Yoksulluk ve Sosyal Yardımlar ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar 53

İKİNCİ BÖLÜM

2. YOKSULLUKLA MÜCADELE……..….61

2.1. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI…….……..61

2.1.1. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Kavramı ..... ……74

2.1.2. Sosyal Yardımlarla İlgili Uluslararası Düzenlemeler…… 78

2.1.2.1. Philadelphia Bildirgesi……... 78

2.1.2.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi……..79

2.1.2.3. Avrupa Sosyal Şartı……..……...……80

2.1.2.4. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi……...…82

2.2. SOSYAL YARDIM SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ……..……..83

2.3. TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ……88

2.3.1. Sosyal Yardımlara İlişkin Hukuki Düzenlemeler ve Sosyal Yardım Türleri……..91

2.3.2.Sosyal Yardım Sisteminde Yer Alan Kuruluşlar ve Bu Kuruluşlar Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları …….92

2.3.3.Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütülen Genel Sağlık Sigortası Uygulaması ……93

2.3.4. Yerel Yönetimler Tarafından Uygulanan Sosyal Yardım Uygulamaları……..…93

2.3.5. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları …….…….95

2.3.5.1. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti… ….……...95

2.3.5.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Sosyal Yardımlar…….. ……98

2.3.5.3. Diğer Yardımlar ……....106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUMLAR…….....108

3.1. TANITICI BULGULAR…….108

3.2. HİZMETE VE HİZMETİN SUNUMUNA YÖNELİK BULGULAR...….132

3.3. İLİŞKİSEL BULGULAR. ……..135

SONUÇ…….……...……148

ÖNERİLER 153

KAYNAKÇA 155

EKLER……..... ……165

ÖZGEÇMİŞ..... ……...175

ÖZET

Bu araştırma ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden (SED) yararlanan bireylerin, yardım aldıkları süreç ve öncesinde ekonomik durumlarının, buna bağlı olarak barınma, beslenme, eğitim ve sağlık hizmetinden yararlanma koşullarının değişip değişmediğinin belirlenmesi ve yardıma yönelik görüş ve düşüncelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini İzmit'te yaşayan ve SED hizmetinden faydalanan 92 kişi oluşturmuştur. Görüşmeler araştırmacı tarafından hazırlanan anket formunda yer alan sorular çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modelinin kullanıldığı çalışmada, elde edilen veriler SPSS 16.0 programı aracılığı ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında SED hizmetinden faydalanan bireylerin büyük çoğunluğunun 31-50 yaş (%68.2) aralığında olduğu ve kadınlardan (%85.9) oluştuğu görülmüştür. SED hizmetine yönelik değerlendirmeler sonucunda katılımcıların çok büyük çoğunluğu SED hizmeti aldıktan sonra yaşamlarının rahatladığını (%72,8) ve bu hizmetten memnun olduklarını (%96.7) belirtmiş ve yine çoğunluk bu hizmet ile yoksulluğunda azalma olduğunu (%73,6) ifade etmiştir. Katılımcıların SED hizmeti öncesi ve sonrasına ilişkin kıyaslamaları sonucunda ise bu hizmetin genel olarak barınma, beslenme, sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşım üzerinde olumlu etkisinin olduğu; en büyük etkinin çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması üzerinde (% 50,6), en az etkinin ise barınma ihtiyacının karşılanması noktasında olduğu (%32,6) tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda SED ile bireylerin yoksulluklarında azalma olduğu görülmektedir. Sosyal yardımlar yoksullukla mücadele sürecinde önemli olmakla birlikte; yardım süresinin bilinmemesi kişilerin kendileri ve çocuklarının geleceğine yönelik kaygı hissetmesine yol açmakta, bireyler yoksulluk sarmalından kurtulamayacaklarını düşünebilmekte ve karamsarlığa sürüklenebilmektedir. Bireyin bu kaygıdan kurtulması kendisinin ve sosyal destek sistemlerinin güçlenmesiyle

gerçekleşeceğinden SED hizmetinin sosyal hizmet ayağının güçlendirilmesi ve mesleki çalışmaların arttırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Yardım, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

ABSTRACT

With this study it was aimed to determine whether the individuals' economic conditions who benefit from the Social and Economic Support Services (SED) of Ministry of Family, Labor and Social Services change or not within and after the process they receive aid; and it was also aimed to determine the individuals' opinions and thoughts towards the aid. The sample of the research was consisted of 92 individuals who live in İzmit and benefited from SED services. The interviews were conducted within the frame of the questions in the questionnaire form prepared by the researcher.

From the research conclusions, it was seen that most of the individuals who benefited from SED services (%68.2) were in between 31-50 years of age and comprised of women (%85,9). In the evaluation questions about SED services, while vast majority of the participants (%72,8) indicated that their lives have become easier after they reveived SED services and %96,7 of them indicated that they were pleased with the service, again the majority of the participants (%73,6) indicated that their poverty has decreased. When a comparison was made between before SED service and after SED service, it was seen that this service had generally positive effect on individuals' access to sheltering, nourishment, health and education services; it was determined that the service was mostly effective (%50,6) on compensation of children's education needs, and less effective (%32,6) on compensation of sheltering need.

When the research conclusions were examined, the poverty of individuals decrease with social and economic support service. Although social aids are important in the process of struggle against poverty, incognizance of aid duration causes anxiety on individuals about the future of their children and themselves, individuals may think that they will never recover from the poverty cycle, and they become pessimist. Because of the fact that the recovery of the individual from the anxiety will actualise with the refreshment of social support systems, social work

part of the social and economic support service must be strengthen and vocational works must be increased.

Keywords: Poverty, Social Aid, Social and Economic Support Service, Ministry of Family, Labor and Social Service.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGÜ: Az Gelişmiş Ülke

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

EUROSTAT: Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi

GSS: Genel Sağlık Sigortası

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IGE : İnsani Gelişme Endeksi

IYE: İnsani Yoksulluk Endeksi

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

SED : Sosyo-Ekonomik Destek Hizmeti

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

STK. Sivil Toplum Kuruluşu

SYDGM: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

SYDTF: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

ŞNT: Şartlı Nakit Transferi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO 1 : SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Sosyo-Demografik Bilgileri……...……..108

TABLO 2: SED Hizmetinden Faydalanan Çocukların Sosyo-Demografik Bilgileri…….113

TABLO 3: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yaşadığı Haneye İlişki113 Bilgiler……..115

TABLO 4: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Göç Durumuna İlişkin Bilgiler……..116

TABLO 5: SED Hizmetinden Faydalanan ve Evli Olduğunu İfade Eden Bireylerin Eşleri ile Birlikte Yaşama Durumu…….118

TABLO 6: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin İkamet Ettikleri Evin Mülkiyet Durumu……...119

TABLO 7: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Borç Durumuna İlişkin Bilgiler……..120

TABLO 8: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hanelerinin Aylık Ne Kadar Gelir ile Geçinebileceğine (Kira Hariç) İlişkin Görüşleri……..….121

TABLO 9: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünün Başka Hizmetlerinden Faydalanma Durumu….122

TABLO 10: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından Yardım Alma Durumu……..…..123

TABLO 11: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Aldıkları Tüm Yardımlar İçerisinde Hangi Yardımı Öncelikli Olarak Tercih Ettikleri ve Bu Durumun Nedenine İlişkin Görüşleri…….125

TABLO 12: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Çocuğa Yakınlık Derecesi ve SED Hizmetinden Nasıl Haberdar Olduklarına İlişkin İfadeleri……..126

TABLO 13: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmetten Faydalanma Yılı ve Hanelerine Yapılan Ziyaretlerine İlişkin Görüşleri……..…..128

TABLO 14: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yardım Aldığının Başkaları Tarafından Bilinme Durumu……...……130

TABLO 15: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin SED Hizmetine ve Hizmetin Sunumuna İlişkin Değerlendirmeleri……...133

TABLO 16: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Çalışma Durumu ile Borç Durumu Arasındaki İlişki……..……136

TABLO 17: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Kaç Çocuk için Yardım Aldığına İlişkin Beyanı ile Kurum Hizmet Kaydı Arasındaki Fark……..…137

TABLO 18: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Temel Gıda İhtiyaçlarını Karşılama Durumu……...138

TABLO 19: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Düzenli Beslenme Durumu…….……140

TABLO 20: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Sağlık Sorunlarını Çözme Durumu…….....……141

TABLO 21: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Durumu……142

TABLO 22: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Barınma İhtiyaçlarını Karşılama Durumu……144

TABLO 23: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yardımdan Memnun Olma Durumu ve İhtiyaçlarının Karşılanması Arasındaki İlişki……..145

TABLO 24: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yardımdan Memnun Olma Durumu ve Geleceğe Güven Duymaları Arasındaki İlişki.....146

GİRİŞ

Yoksulluk denildiğinde genel anlamda akla maddi yoksunluk gelmekte, yoksulluk kavramı ekonomik problemler ile eş anlamlı düşünülebilmektedir. Yoksulluk kavramını sadece gelir yoksunluğu olarak düşünmek, yoksulluğu anlamayı güçleştirmekte ve bireyin içinde bulunduğu zor durumu yeterince ifade etmemektedir.

Yoksulluk, çok boyutlu bir durum olup; sadece maddi yoksunluk içinde olmayı değil; sağlıklı olmama, eğitim görmeme, sosyal hizmetlere ulaşamama ve toplumsal aktivitelere katılamama durumlarını da ifade etmektedir. Literatürde yoksulluğa "yapabilirlik yaklaşımı" içerisinde yaklaşılmaktadır.

Yapabilirlik, açlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır (Aktaran: Buğra, 2005: s. 5). Bu tanımdan da belli olduğu üzere yoksulluk kişinin yaşam koşullarını ve hizmete ulaşımını önemli ölçüde etkilemekte ve bireyin sağlıklı yaşam koşullarına ulaşamaması sonucunda pek çok problem yaşanabilmektedir. Yoksulluk en başta eğitimsizlik ile ilişkilidir. Bireyin yoksul olmasının temel nedenlerinden biri olan eğitim, aynı zamanda bir sonuçtur.

Eğitim düzeyi düştükçe gelir düzeyinde bir azalma olmakta ve yoksulluk ortaya çıkmaktadır (Karataş, 2003, s. 130). Düşük eğitim ve beceri düzeyi yeterli kazanç sağlamayı, hatta iş bulmayı engeller (Koşar, 2000, s. 27). Bu nedenle yoksulluk istihdam sorununu da beraberinde getirmektedir. Çünkü yeterli eğitim almamış birey iş bulma güçlüğü çekmekte, enformel sektöre, yevmiyeli veya mevsimlik çalışmaya yönelmekte ve yeterli gelir elde edememektedir. Gelirden yoksunluk, bireyin toplumdan dışlanmasına sebep olabilmekte ve kendini toplumda var edemeyen birey suç işlemeye yönelebilmektedir.

Bir ülkede işlenen suç oranlarındaki artış, yoksulluğun faturası olarak karşımıza çıkmaktadır. Artan yoksullukla beraber tüm suç oranlarındaki genel artış gibi hırsızlık oranlarında da artış yaşanmaktadır. İşlenen suçların en büyük nedeni

işsizlik ve yoksulluk, diğer nedenleri de göç, manevi değerler sistemindeki zayıflama, güvenlik önlemlerinin yetersizliği, eğitim kalitesinin düşük olması, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ve düzensiz aile yapısıdır (İbrişim, 2008: s. 85). Bu nedenle yoksulluk sadece yoksul kesimin bir problemi değil tüm toplumun bir sorunudur.

Yoksulluk tüm toplumu etkileyen bir problem olmasına karşın toplumun belirli kesimleri yoksulluğu daha derinden hissetmektedir. Yoksulluğu daha derinden hissedenler toplumun daha dezavantajlı grubunu oluşturan; geçici ve güvencesi olmayan işlerde çalışanlar, eğitimsizler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerdir. Çocuklar, yaşlılar ve engelliler çalışma hayatına katılamadıkları ve içinde bulundukları sosyal destek sistemlerine bağımlı oldukları için yoksulluğu daha fazla yaşamaktadırlar. Kadınların yoksulluğu daha fazla hissetmesinin sebebi ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde şekillenmektedir. Kadının eğitim ve iş hayatına katılmaması, ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenmesi, erkeğin gölgesinde yaşaması ve kadınlığa yüklenen ahlaki değerler kadını yoksulluk ile baş başa bırakmaktadır.

Toplumun genelini bu denli etkileyen bir problem çeşitli mücadele yöntemlerini de beraberinde getirmektedir. Yoksullukla mücadele sürecinde doğrudan ve dolaylı yaklaşımı içeren mücadele yöntemleri bulunmaktadır.

Dolaylı yaklaşım, büyüme odaklı bir anlayışa dayanmakta ve hızlı büyüme yoluyla yoksulların gelirlerinin ve yaşam seviyesinin artırılması amaçlanmaktadır. Dolaysız yaklaşım ise, başta beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren konulara yönelik olarak devletin uygulamaya koyduğu somut program ve politikaları kapsamaktadır (Şenses, 2002: s. 217). Yoksullukla doğrudan mücadele eden programların başında sosyal yardımlar gelmektedir.

Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemi içerisindeki primsiz programlar olup çoğunlukla vergiler ile finanse edilmektedir. Sosyal yardımları benzer programlardan ayıran en önemli özellik, sosyal yardımların karşılıksız olarak yapılması ve muhtaçlık koşuluna dayanmasıdır (Hacımahtuoğlu, 2009: s. 23). Sosyal yardımlar kamusal alanda yapılabildiği gibi yerel yönetimler, çeşitli dernek vakıf ve sivil

toplum kuruluşları (STK) aracılığıyla da gerçekleşebilmekte ve toplumun farklı kesimlerini hedef alarak uygulanabilmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından korunma ihtiyacı içinde olan çocuk üzerinden, çocuğun koruma ve bakımını üstlenen kişiye verilen SED hizmeti de bireye yoksullukla mücadele sürecinde destek olmaktadır. SED hizmeti bireyin sadece sosyal yardım almasına yönelik olmayan, sosyal yardım ile sosyal hizmeti aynı anda müracaatçıya ulaştırmayı amaçlayan bir destek hizmeti olması açısından önemlidir. Diğer sosyal yardım programlarından farklı olarak çocukların öğrenim durumuna göre miktarı değişebilen, ailede en çok iki çocuk üzerinden verilebilen SED hizmeti, çocuğun eğitim sürecine devamının takip edilmesini, aile içi sorunların çözümüne destek olunmasını, çevre uyumunu, kriz sürecinde psiko-sosyal destek verilmesini, mesleki müdahale ve rehberliği içeren bir mevzuata dayanmakta ve ailenin güçlenmesine odaklanmaktadır.

Bu çalışmada Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın SED hizmetinden faydalanan bireylerin yardım almadan önce ve aldıkları süreçte ekonomik durumlarında bir değişim olup olmadığının araştırılması amaçlanmış ve bu bireylerin yardıma yönelik görüş ve düşünceleri belirlenmek istenmiştir. Bu amaç kapsamında hizmetten faydalanan 92 kişi ile araştırmacı tarafından hazırlanan anket formu çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sosyal yardımın sosyal hizmet desteği ile verilmesini amaçlayan SED hizmetinin etkinliğinin değerlendirilmesi ve sosyal yardımlar ile ilgili yapılan araştırmalara katkı sağlaması açısından önem teşkil etmektedir.

Araştırmanın Problemi

"Yoksulluk ve yoksullukla mücadele" konusu, günümüzde bütün dünyada ve Türkiye'de çok sıcak bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. İnsanların kendi kişisel özelliklerinden, doğal koşullardan ya da savaş gibi insan eliyle yaratılan koşullardan ötürü geçimlerini sağlayamaz hale gelmeleri olarak tanımlanabilen yoksulluk kavramı, tarihin her döneminde bütün toplumlarda rastlanan bir olgudur (Buğra, 2008: s. 1).

Birey insanlık tarihinin her döneminde kendisini yoksulluğa iten ve geleceğini tehdit eden olaylardan korunma duygusu ve çabası içerisinde olmuştur (Metin, 2012: s. 117). Sosyal yardımlar yoksullukla mücadele sürecinde etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Kişinin muhtaçlığının, ayni yardımlar veya nakdi ödemeler yoluyla giderilmesi anlamına gelen sosyal yardım, hem olumlu hem de olumsuz şekilde değerlendirilebilmektedir. Sosyal yardımın, damgalanma ve küçük düşürülme gibi psiko-sosyal sonuçlarının olmasının yanında, tembellik ve bağımlılık yapabilmesi, istismara açık olması ve insan haklarına aykırı olabilmesi yönlerinden olumsuz nitelikler taşıdığı ifade edilmektedir (Taşçı, 2008: s. 3). Bunun yanı sıra sosyal yardımların yoksulluğu azalttığı, bireylerin kendi yaşamlarını idame ettirme sürecinde onlara destek olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Ülkemizde de farklı gruplara yönelik pek çok sosyal yardım programı bulunmaktadır.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sosyal yardım sağlanmadığı takdirde gelişimleri tehlikeye düşebilecek, aile desteğinden yoksun kalarak ihmal ve istismara açık olabilecek "korunma ihtiyacı içinde olan çocuk"lar için verilen SED hizmetinin bireylerin ekonomik durumlarında ve yaşam koşullarında değişim meydana getirip getirmediği ve hizmetten faydalananların SED hizmetine ilişkin görüş ve düşünceleri bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Konu ve Kapsam

Araştırmanın konusu İzmit'te yoksulluk algısını Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sunduğu SED hizmetinden faydalanan bireyler örneğinde araştırmaktır. Bu çalışmada SED hizmetinden faydalanmakta olan ve yardımı devam eden ailelerin ekonomik süreçlerindeki değişime bağlı olarak barınma, temel gıda ihtiyaçlarını karşılama, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım koşullarında bir değişme olup olmadığı ve yardıma yönelik görüş ve düşünceleri araştırılmıştır.

Araştırmanın kapsamı İzmit'te yaşayan ve bir yıldan uzun süredir SED hizmetinden faydalanmakta olan kişilerdir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın SED hizmetinden yararlanan bireylerin, yardım almadan önce ve yardım aldıkları süreçte ekonomik durumlarının, buna bağlı olarak barınma, beslenme, eğitim ve sağlık hizmetinden yararlanma koşullarının değişip değişmediğinin belirlenmesi ve yardıma yönelik görüş ve düşüncelerinin incelenmesidir.

Alt Amaçlar

Bu temel amaç çerçevesinde araştırmada cevap aranan alt amaçlar şunlardır:

- SED hizmetinden yararlanan hanelere, bireylere ve çocuklara ilişkin sosyo-demografik özelliklerin (hane halkı büyüklüğü, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, çalışma durumu, sosyal güvenceye sahip olma) belirlenmesi,
- SED hizmetinden faydalanan bireylerin göç durumuna ilişkin durumlarının (göç edip etmediği, göç edilen yıllar, nereden göç edildiği, göçün nedeni) belirlenmesi,
- SED hizmetinden faydalanan bireylerin borç durumlarının (borç durumu borcunu ödeyebilme durumu, borcunu ödeyemiyorsa nedeni) belirlenmesi,
- SED hizmetinden faydalanan bireyin çocuğa yakınlık derecesinin, hizmetten nasıl haberdar olduğunun ve hane ziyaretlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi,
- SED hizmetinden faydalanan bireylerin paydaş kurumlardan yardım alıp almadığının belirlenmesi,
- SED hizmetinden faydalanan bireylerin yardım almadan önce ve yardım aldıktan sonraki yaşam koşullarına (barınma, gıda, sağlık, eğitim) ilişkin değerlendirmelerinin belirlenmesi,
- SED hizmetinden yararlanan bireylerin, SED hizmetine (çocuğa yakınlık derecesi, hizmetten nasıl haberdar olduğu, hane ziyaretlerine ilişkin görüşleri, yardım aldığının bilinme durumu, hizmetten memnuniyet, yaşamsal rahatlık, yoksullukta azalma, geleceğe güven duygusu) ve bu hizmetin sunumuna (ihtiyaç odaklı dağıtılıp dağıtılmadığı, tarafsız davranılıp davranılmadığı,

paranın hesaba yatmasında gecikme yaşanıp yaşanmadığı, hizmetin tanıtımlarının yapılıp yapılmadığı) yönelik değerlendirmelerinin belirlenmesi,

- SED hizmetinden yararlanan bireylerin bu yardımdan memnun olma durumu ile ihtiyaçlarının karşılanması, yoksulluklarında azalma sağlaması ve geleceğe güven duymaları arasında ilişki olup olmadığının belirlenmesi,

Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Yoksulluk en genel anlamda herhangi bir bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari geçim şartlarına erişememesi olarak tanımlanabilir (Kesici, 2007: s. 21). Yoksulluk çok boyutlu ve karmaşık bir sorundur, salt gelirden veya kaynaktan değil, aynı zamanda temel insani gereksinimlerden yoksun olmayı da ifade eder (Temiz, 2008: s. 61). Yoksulluk olgusu her dönemde var olmuş bir ekonomik problem olarak gündemde yer almıştır ve günümüzde birçok ülke için en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu nedenle yoksulluk ile mücadele edebilmek için sosyal politikalara ihtiyaç duyulmuş, yoksullukla mücadele sürecinde sosyal yardımlar önem kazanmıştır.

Muhtaç durumda olanlara yönelik olarak gerçekleştirilen aynî ve nakdî yardımlara verilen genel bir ad olan sosyal yardıma, insanlığın ilk tarihlerinden bu yana toplumsal düzenlerde rastlanmaktadır. İnsan, her zaman muhtaç olma riski ile karşı karşıyadır ve dolayısıyla her an muhtaç duruma düşebilmektedir. Dolayısıyla, her insan, gelir ya da kazanma gücü kaybına uğradığında sosyal yardıma ihtiyaç duymaktadır (Taşçı, 2008: s. 4). Türkiye'de sosyal yardımlar yaşam koşullarının değişimi ve dönemin sosyal politika anlayışına göre farklılık göstermiş ve geçmişten günümüze gelişerek süregelmiştir.

Türkiye'de ilk defa 1980'lerde, biraz 16. yüzyıl sadaka reformu tartışmalarına benzer bir şekilde, sosyal politika konuşulmaya başlanmıştır. "Bu yoksulları ne yapacağız? Sadece sadaka ve geleneksel dayanışma biçimleri yeni yoksullukla baş etmeye yetmiyor, bu konuda ne yapılabilir?" gibi kaygılarla birlikte birtakım yeni kurumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1986'da kurulan ve "Fak Fuk Fonu" olarak da bilinen "Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşmayı Teşvik Fonu", yeni yoksullukla baş edebilmek için yeni yöntemler geliştirmek gerektiği gerçeğine tepki olarak ortaya

çıkmıştır. Ancak adından da anlaşılacağı gibi, bu fon, formel bir sosyal güvenlik anlayışına değil, Osmanlı geleneksel vakıf sisteminin oluşturduğu tarihsel arka plana dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Bir anlamda devletin bu işe kaynak ayırmasından çok, bağış toplayıp bunların dağıtımını üstlenmesi gerektiği anlayışına dayanır. Bir başka ifade ile fonun ortaya çıkışıyla vergilerle finanse edilen sosyal yardımın gündeme gelmesi söz konusu olmamıştır. Sistematik sosyal yardım uygulamalarına benzer bir şekilde ilk kez 1999 depreminden ve 2001 krizinden sonra, Ecevit hükümeti zamanında Fon'dan sorumlu Bakan Hasan Gemici döneminde kullanılmaya başlanan bu fonun işlevi, daha sonra iktidara gelen AKP hükümeti döneminde önem kazanmıştır (Buğra, 2008: s. 6).

Özellikle günümüz dünyasında sosyal yardım uygulamalarına olan ihtiyaç, günlük bir dolar ile geçinenlerin sayısının bir milyarın üzerinde olduğu ve günlük iki dolarla geçinen insanların miktarının üç milyar dolaylarında bulunduğu bir tablo karşısında, daha da önem kazanmış bulunmaktadır. Ancak, sosyal yardıma muhtaç insanların bu yüksek sayılarına rağmen, sosyal yardım yapmanın tam olarak benimsendiğini ve sosyal güvenlik modellerine dahil edildiğini söylemek pek mümkün olamamaktadır. Çünkü konu akademik camiada da tartışılmakta; muhtaç olanlara sosyal yardım yapmayı savunanların yanında, sosyal yardım yapmanın sakıncalarını dile getiren görüşlere de rastlanmaktadır (Taşçı, 2008: s. 4).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yoksulluk içinde olup da temel gereksinimlerini karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere 28.09.1986 tarihinde yürürlüğe giren, "Ayni Nakdi Yardım Yönetmeliği" hükümleri çerçevesinde sosyal yardım hizmetleri verilmeye başlanmış bu yönetmeliğin adı, 15 Nisan 2011 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği" olarak değiştirilmiştir. SED hizmeti mevzuatı son halini 3 Mart 2015 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelik ile almış olup; halen ilgili mevzuat çerçevesinde işlemler sürdürülmektedir. SED hizmetinden;

1. Haklarında bakım tedbiri kararı verilerek sosyal hizmet kuruluşlarında bakılan ve desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları yanına verilebilecek çocuklar.

2. Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın SED hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar.

3. Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler.

4. Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları yararlanabilmektedir.

Bu araştırma sosyal yardımların yoksullukla mücadelede etkili olup olmadığını görmek ve sosyal hizmetin bir parçası olan sosyal yardımların etkinliğinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Yukarıda yer alan SED hizmetinden faydalanma koşullarına bakıldığında, hizmetin korunma ihtiyacı içinde olan çocuğa odaklandığı görülmektedir. Çocuk yoksulluğunun, yoksulluğun altında kategorize edilmiş olması ve çocuğun tüketim odaklı var olması ile SED hizmetinin çocuk yoksulluğunun da önüne geçilmesini amaçlayan ve bu sürece sadece ekonomik açıdan bakmayan bir bakış açısı olduğu görülmektedir. SED hizmeti sadece sosyal yardımı değil sosyal yardımın sosyal hizmetle birlikte faydalanıcıya ulaşmasını öngören bir mevzuata sahiptir. Bu nedenle bütüncül bir yaklaşım içermekte ve diğer sosyal yardımlar gibi yalnızca yoksullukla mücadele aracı olarak kullanılmaması öngörülmektedir. Yoksulluğun azalması için yalnızca sosyal yardımlar işe yaramamakta sosyal hizmet desteği ile bireyin güçlenmesi, kendi kendine yetebilmesi önem kazanmaktadır. Destek alan ailelerin çocuklarının temel ihtiyaçlarının karşılanması, eğitim süreçlerine devam etmesi, çocuk işçiliğinin

önlenmesi gibi pek çok konu sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sosyal destek kısmının uygulanabilirliğini görmek açısından önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra araştırma literatüre ve sosyal yardımlar ile ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlaması ve bireylere koruyucu hizmetlerin sunumunda rehberlik etmesi açısından da önem taşımaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, belirlenen problem odağı ve araştırma amaçları ile sınırlıdır.

Bu araştırmanın verileri, İzmit ilçesinde bir yıl ve daha uzun süredir SED hizmetinden yararlanmakta olan ve gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılan bireylerden elde edilen bilgilerle sınırlıdır.

Tanımlar

Yoksulluk: Bir insanın veya hanenin temel ekonomik gereksinimlerini karşılayamama durumunu ifade eder (Aktaran: Çakar ve Yılmaz, 2006: s. 4). Yoksulluğun sözlük anlamı ise yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefalet, fakirlik olarak görülmektedir.

Araştırma kapsamında ise yoksulluk, geçimlerini sağlayamadıklarını ifade ederek Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı ilgili kuruluşlara başvurarak SED hizmetinden faydalanmaya başlayan bireylerin yaşadığı ekonomik zorluğu ifade etmektedir.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti: Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği'nde SED Hizmeti, çocuk, genç ve ailelere sağlanacak ekonomik destek ile sosyal hizmet desteği olarak tanımlanmaktadır. Yine yönetmelikte ekonomik destek ve sosyal hizmet desteği tanımlarına da yer verilmiştir:

Ekonomik destek: Sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre geçici veya süreli olarak verilen para yardımını,

Sosyal hizmet desteği: Gençlerin ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan psikolojik ve sosyal sorunlarının önlenmesini ve çözümlenmesini, hayat standartlarının yükseltilmesini, kişilerin kendi kendine yeterli duruma gelmesini, sorunlarını çözme becerisi kazanmasını amaçlayan mesleki çalışmaları ifade etmektedir.

Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuklar Esirgeme Kurumu Kanununda korunmaya ihtiyacı olan çocuk, beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup, ana veya babası veya her ikisi birden bulunmayan, belli olmayan veya onlar tarafından terk edilen, ihmal ve istismar edilen çocuk olarak tanımlanmıştır (2828 sayılı Kanun, 1983). 2828 sayılı Kanun yürürlüğe girdiğinde korunma ihtiyacı olan çocuk yerine korunmaya muhtaç çocuk ibaresi kullanılmaktaydı. 6/2/2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanunun 30 uncu maddesiyle, bu maddede yer alan "muhtaç" ibaresi "ihtiyacı olan" şeklinde değiştirilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada Kocaeli ili İzmit İlçesi'nde 1 yıldan fazla süredir SED hizmetinden faydalanmakta olan bireylere araştırmacı tarafından oluşturulmuş olan içerisinde kapalı ve açık uçlu soruların bulunduğu anket formu uygulanmıştır. SED hizmetinden yararlanan bireylerin yoksulluk durumlarında bir değişim olup olmadığının incelenmesi açısından bireyler tek tek ele alınıp, anket uygulanacağı için nicel araştırma yöntemi olan genel tarama modellerinden tekil tarama modeline başvurulmuştur.

Karasar'a göre tekil tarama modeli, değişkenlerin tek tek tür ya da miktar olarak oluşumlarının belirlenmesi amacı ile yapılan araştırma modelidir (Karasar, 1999: s. 79).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Kocaeli ili İzmit ilçesinde bulunan ve SED hizmetinden yararlanan bireylerin oluşturması planlanmaktaydı. Ancak SED hizmetinin başlangıç sürecinden bu yana pek çok bireyin hizmet almış olması, araştırma süresi ve olanaklarının kısıtlı olması nedeniyle çalışılan örneklemin evreni temsil yeterliği olmadığı düşünülmüştür. Bu nedenle burada çalışma evreninden bahsetmek daha doğru olacaktır. Bu araştırmanın çalışma evrenini; İzmit ilçesinde 2015 yılı Ocak ayı itibari 1 yıldan fazla süredir SED hizmetinden faydalanan 92 birey oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde, araştırmanın başlangıç ve bitiş süresi dikkate alınarak bir yıldan uzun süredir SED hizmetinden faydalanmakta olan 92 kişiye ulaşılmış, bu kişilerden gönüllü olanlarla çalışılmış, araştırmadan elde edilecek bulgular da bu çalışma evrenine genellenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada SED hizmetinden yararlanmakta olan bireylerin mevcut durumlarında bir değişme olup olmadığını görmek, sosyal yardımların işlerliğini tespit edebilmek açısından araştırmacı tarafından hazırlanmış "anket formu" kullanılmıştır.

Anket; belli bir konuda tespit edilmiş hipoteze ya da sorulara bağlı olarak, kaynak kişilere sorular yöneltmek suretiyle sistemli veri toplama tekniğidir. Birincil kaynaklardan bilgi toplamak için hazırlanan sistematik bir soru formudur. Amacı, araştırmanın problemini çözecek ve ele alınan hipotezleri test edecek bilgileri sistematik bir biçimde toplamak ve saklamaktır. Açık uçlu, kapalı uçlu ve alternatif sorular olmak üzere üç çeşit anket sorusu vardır (Karakuş, 2018: s. 25-27). Bu araştırmada anket formu kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşmuştur.

Anket formunda ilk olarak SED hizmetini alan kişi ve hanenin sosyo-demografik bilgilerine, hane içinde gelir ve gider durumuna ilişkin sorulara yer verilmektedir. Hanenin gelir ve gider durumuna ilişkin soruların sonrasında kamu kurum ve kuruluşlarının hizmetlerine ilişkin sorulara geçilmiş olup, tüm bu soruların

sonunda ise SED hizmetine ilişkin değerlendirme soruları ile görüşme formu sonlandırılmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler anket tekniği yardımıyla toplanmış, anket formu İzmit İlçesi'nde bulunan İzmit Sosyal Hizmet Merkezi'nde araştırmacı tarafından uygulanmış, müracaatçılara ulaşılamadığı noktalarda ise ailelere hane ziyareti yapılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Anket Formunun Uygulanması

Yarı yapılandırılmış görüşme formu; İzmit'te bulunan ve 2015 yılı Ocak ayı itibariyle 1 yıldan uzun süredir SED hizmetinden faydalanan gönüllü bireylere uygulanmıştır. Uygulama araştırmacının İzmit'te 2015 yılı Ocak ayı itibariyle 1 yıldan uzun süredir SED hizmetinden faydalanmakta olan bireyleri İzmit Sosyal Hizmet Merkezi'ne çağırması, bireylere ulaşılamayan durumlarda ise ikamet adreslerine gidilerek uygulanmış ve araştırma ile ilgili gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca sorularla kimlikleri arasında bir ilişki bulunmadığı, bunun için isim, numara gibi tanıtıcı bilgiler vermeden formda bulunan tüm soruları samimi ve içten bir şekilde yanıtlamalarının araştırmanın amacına hizmet etmesi bakımından önemli olduğu ifade edilmiştir.

Araştırmanın amaçları kapsamında, soru cümlelerinin sınanması için ilk olarak İlçede bulunan Ocak ayı itibariyle 1 yıldan fazla süredir SED hizmetinden faydalanmakta olan rastgele 7 dosya seçilip, bu müracaatçılara anket formu uygulanarak bir pilot çalışma yapılmış, uygulama gerçekleştikten sonra düzenlenmesi gereken sorular ile anket formu yeniden düzenlenerek son şekli verilmiştir.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırma kapsamında anket formundan elde edilen nicel veriler, bilgisayar ortamında değerlendirilmiş, istatistiki çözümleme için SPSS 16.0 paket programı kullanılmıştır. Veriler düz, çapraz tablolar ve grafikler aracılığı ile frekans ve dağılımlar (%) biçiminde ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra bazı verilerde aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler belirlenmiştir.

Çarpraz tablolar yorumlanırken SPSS verilerindeki 'ki kare testi' sonuçları esas alınacaktır. "Ki kare testi" iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin olup olmadığını belirlemeye yardımcı olur. Başka bir ifade ile ki kare testi bir çarpraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki gözlenen ilişkinin istatiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için kullanılır (Altınışık vd 2002: s. 180). Ki kare testi ile iki değişken arasında ilişkinin olup olmadığı belirlenerek değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılığı ortaya konmaya çalışılmış; bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında ise .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Verilerin yorumlanmasında araştırmanın amaçları temel alınmış; elde edilen bulgular, konuyla ilgili kuramsal bilgiler ve diğer araştırmaların bulguları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Süre ve Olanaklar

Araştırma Kocaeli Üniversitesinin akademik takvimi çerçevesinde Şubat 2015 tarihinde başlayıp Mayıs 2019 tarihinde sona erecek şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada literatür taramasının yapılması, soru kağıdının hazırlanması, uygulanması, uygun istatistiksel çözümlemelerin yapılması, değerlendirilmesi, yorumlanması ve raporlaştırılması bölümlerinde araştırmacı çalışmış, bu çalışma danışman desteği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın tüm giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YOKSULLUĞA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluk insanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olmasına rağmen, onu bir sorun olarak ele alıp üzerinde çalışma yapmanın tarihi ancak 1899 yılı İngiltere'sine kadar gider. Charles Booth, 1899 yılında İngiltere'de ilk yoksulluk çalışmasını yapan kişidir. Yoksulluk çalışmalarının başlatıcısı Booth, ailelerin geçimleri üzerinde durmuş ve gelir düzeyini yoksulluğu belirlemede bir ölçüt olarak kullanmıştır. Booth'un çalışmasının sonuçları 1902 yılında bir başka önemli yoksulluk araştırmacısı Seebohm Rowntree tarafından yayınlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001: s. 108). Rowntree'nin yaptığı bu çalışmada, yoksulluk sadece geçimle sınırlanmamış, geçinmek için gerekli temel yiyecekler ve bu yiyecekleri temin için gereken gelir, ayrıca giyim ve barınma ihtiyaçları göz önüne alınmış, böylece daha kesin bir yoksulluk tablosu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Aktaran: Erdem, 2003: s. 20).

16. yüzyılda başlayan sosyal politika tartışmalarında yoksul insan ile hayatını çalışarak kazanmak zorunda olan insan arasında belirgin bir ayrım yapılmadığını görülmektedir (Buğra, 2008: s. 2). 16. yüzyıldan sonra ağırlık kazanmış olan yoksulluk çalışmalarının başta John Locke tarafından 17. yüzyılda, mülkiyet hakları çerçevesinde başlattığı tartışma, liberalizmin siyasi bir kuram olarak gelişmesinde önemli bir yer tutar. Liberal siyasal görüş içindeki gerilimler bu dönemde en iyi yoksulluk kavramını yansıtır (Başkaya, 2001: s. 68). Çoğu akademik çalışmada yoksulluğun kaynağı liberalizme dayandırılarak, kapitalist üretim süreci ve piyasa ekonomisinin koşulları yoksulluğun kaynağı olarak gösterilir (Altan, 2004: s. 150). Fakat kitlesel yoksulluk olarak nitelendirilen yoksulluğun yaygınlaşması ve süreklileşmesi 18. yüzyılın ortalarından itibaren gözle görülür biçimde artmıştır (Şenses, 2002: s. 32). Yoksulluk, 20. yüzyılın sonlarında yoğun olarak yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal krizler ile birlikte giderek yaygınlaşmış, küreselleşmenin diğer bazı etkileri ile birlikte yaşam standartları ve fırsatlarında

yaşanan gerilemeler yoksulluğu küreselleştirmiş, insan hak ve gereksinimlerindeki yoksunlukları çeşitlendirmiştir (Burkett, 1990: s. 22).

Liberal düşünce içinde birçok farklı yaklaşım görülse de, liberallerin en baştan yoksulluk sorununa eğildikleri ve geçimlik yaşam hakkının sosyal düzenin güvenliği açısından gerekli olduğunu ve bunun toplumun, yoksulların refahını sağlayacak bir artık yaratmasıyla sağlanabileceği düşüncesi içinde oldukları söylenebilir (Şenses, 2002: s. 32). Bu haliyle liberaller aslında kıt kaynakların piyasa tarafından en verimli şekilde kullanarak bölüşümde yoksullar lehine de etkili olabileceğini savunmaktadırlar.

Geleneksel liberalizm yaklaşımı içinde A. Smith'in Wealth of Nations (Milletlerin Zenginliği) kitabı çığır açıcı özellikler taşımaktadır. Smith, ülke zenginleşirken yoksulluğun artmasını önemli bir paradoks olarak gündeme getirmekte, bu durumu ekonomik sistemin önemli bir aksaması ve kusuru olarak görmekte ve bir ekonomik sistemin başarısının değerlendirilmesinde en yoksul yurttaşların durumlarının ne ölçüde iyileştiğinin temel kıstas alınmasını önermektedir. Burke, Bentham ve Malthus gibi muhafazakar düşünürler bu yaklaşımı reddederler (Şenses, 2003: s. 32-33).

Malthus, yoksulların yardım istemeye hiçbir "doğal hak"larının olmadığı görüşünü öne sürmüştür. "Daha şimdiden sahiplenilmiş bir dünyaya gözlerini açan adam, ana-babasından haklı olarak kabul edeceği bir geçim olanağı sağlamıyorsa ve toplum onun emeğini istemiyorsa, yiyeceklerden en ufacık bir pay isteme hakkının olduğunu öne süremez ve hatta gerçekte onun bulunduğu yerde işi yoktur (Aktaran: Taner, 2004: s.46). Muhafazakar rejimlerde ailenin desteği önemsenmekte devlet müdahalesinin kısıtlı olması gerektiği düşünülmektedir.

Kıta Avrupası ülkeleri ile eşleştirilen bu rejim türü, Katolik sosyal politikanın tarihsel mirası ve korporatizm ile şekillenmiştir. Dolayısıyla geleneksel aile yapısının korunması güçlü bir şekilde öncelikler arasındadır. Kilise geleneğinin etkisini içerisinde barındıran bu rejimde muhafazakâr bir tavır ile aile ve cinsiyet konuları ele alınır. Tarihsel korporatist-devletçi doku, sanayi sonrası sınıf yapısının gereksinimlerine cevap vermek üzere iyileştirilmiştir. Bu rejim türünde yoksulluk

riski altındaki insanların öncelikle aile, kilise ve ait oldukları diğer sosyal gruplara güvenmeleri beklenir. Devlet müdahalesi, ailenin başarısız olduğu durumlarla sınırlıdır yani yalnızca ailenin kapasitesi tükendiğinde gerçekleşecektir. Başlıca ekmek kazananın iş durumunu muhafaza etmek olan ailelerin mevcut sosyal durumunu korumak, şüphesiz tek amaçtır (Aktaran: Ülgen ve Özalp, 2017: s.639).

Karl Marx, 1884 yılında Malthusçu nüfus teorisi ile İngiliz Yoksullar Yasası'nın getirilerini eleştirmiştir. Çünkü yoksulluk, Malthus teorisi uyarınca doğanın ölümsüz yasası olarak görülmüştür. Marx'ın eleştirisinin odak noktası, yoksulların artmasının sistemin yarattığı bir sonuç olarak görülmemesi üzerinde yoğunlaşır. Oysa Marx'a göre yoksulluk, sistem içinde gelişen bir olgudur. Marx sistem içi yoksulluk konusunda en önemli kuramsal bakışlardan birini geliştirmeyi başarmıştır. Genel anlatısının çerçevesi sınıfsaldır ve yoksulluk sömürü ile açıklanır. Sistem kendisini yeniden üretebilmek için düşük ücretlerle çalışacak belli bir işçi sınıfına ihtiyaç duyar. Bu sistemin dışında kalanlar için Marx'ın kullandığı terim üretim gücü olmayan, bu nedenle pek de sempati duyulmayıp dikkate alınmayan dolayısıyla marjinal olarak değerlendirilen lümpen proletaryadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2002: s. 68).

Pozitivist yoksulluk araştırmalarının atası sayılan Rowntree'nin 19. yüzyıl sonu İngiltere'si üzerinde çalışmaları ilginç bulgular sunmaktadır. Rowntree'nin çalışması öncelikle yetersiz gelirin nedenlerine odaklanır. Bu çalışmada, yoksul olarak seçilen grubun dörtte üçünün yetersiz ücret ve ağır aile yükleri yüzünden yoksulluk çektiği belirtilmektedir. Geri kalanların çok büyük bir bölümü hastalık, ölüm, kısa ve düzensiz iş veya geçici işsizlik gibi nedenlerle yoksulluk çeken kesimleridir. Gelişmiş ülkeler ağırlıklı bir yörüngede gelişen yoksulluk konusuna ilgi, II. Dünya Savaşını izleyen dönemde, hızlanan bağımsızlık hareketlerinin de etkisiyle, büyük ölçüde (daha sonra da değineceğimiz gibi) az gelişmiş ülkelere kaymış ve giderek azgelişmişlik olgusuyla özdeşleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında yoksulluk kavramına yeni bazı çalışmalarla literatürünün gelişmesi sağlanmıştır (Taner, 2004: s. 48-49).

Sosyal devlet uygulamalarıyla 1940-1950'lerde ortadan kaybolmuş gibi görünen yoksulluk 1970'lerde yeniden görünmeye başlar. Sosyal devlet uygulamaları

tabakalaşma piramidinin en altında yer alan yoksullar için yararlar sağlamaktadır. Onların sosyal katılımları göreli de olsa sosyal devletin ayırdığı bütçe ile gerçekleşmektedir. 1929 Büyük Dünya Bunalımının küçük ölçekli bir benzerinin 1970'li yıllarda Petrol Krizi şeklinde ortaya çıkması ve küreselleşmenin getirdiği uluslararası rekabetin hız kazanmasıyla birlikte ulus devletler, devletlerinin "sosyal" niteliklerinden taviz vermeye başlamışlardır. Devletlerin, sosyal niteliklerinde görülen kırılmalar, ilk olarak sosyal devletin varlığıyla yaşantılarında az da olsa normalleşme bulan ve bunun devamını garantileyen yoksulların halini tekrar içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Böylece yoksulluk yeniden çok uç boyutlarıyla önemli bir sorun olarak gündemdeki yerini almıştır (Erdem, 2003: s. l21).

Yoksulluk konusunun 1970'li yıllarda ön plana çıkarılmasında önemli bir rol üstlenen Dünya Bankası, 1980'li yıllarda yoksulluk konusunu büyük ölçüde göz ardı etmiş ve kendi güdümünde az gelişmiş ülkelerde (AGÜ) uygulanan politikaların yoksulluk üzerindeki etkisine yine kendi deyimiyle "pek fazla ilgi göstermemiş" ve artan yoksulluğa duyarlılık konusunda geri kalmıştır. Türkiye gibi birkaç ülkede 1970'lerin sonunda, başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere diğerlerinde ise 1980 yılında dış borç krizi patlak vermiş bu da beraberinde dış yardımların azaltıldığı bir ortamda, ülkelerin karşı karşıya kaldığı büyük dış ödemeler sorunu ve dış kaynak ihtiyacı, Bretton Woods kuruluşlarına istikrar ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla AGÜ'lere (yoksulluk yerine) neo-liberal politikalara yönelmelerini dikte ettirmek için önemli bir fırsat vermiştir (Şenses, 2003: s. 49-50).

Yoksulluğun sadece az gelişmiş ülkeler açısından değil, tüm dünya ülkeleri açısından önemli bir sorun olarak görülmesi dolayısıyla, yoksulluk konusu yirmi yıla yakın bir süredir uluslararası toplumun gündeminde daha ağırlıklı olarak yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nın ilk defa 1990 yılında İnsani Gelişmişlik Raporu'nu yayınlaması, 1997 yılındaki İnsani Gelişme Raporu'nda insani yoksulluk kavramını geliştirmesi, 1990 yılında Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadele Raporu'nu yayınlaması, 2000 yılında UNDP'nin Binyıl Zirvesi'nde kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında birinci sırada açlık ve aşırı yoksullukla mücadele başlığının yer alması, yoksulluk konusunun uluslararası alanda giderek önem kazandığını gösteren gelişmelerdir

(Hacımahmutoğlu, 2009: s. 14). Yoksulluk olgusu her dönemde var olmuş bir sosyo-ekonomik arıza olarak gündemde yer almıştır ve günümüzde birçok ülke için en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Dünyadaki ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlerle boyut değiştirmiş fakat her dönemde önemini koruya gelmiştir. Günümüzde kapitalizmin girdiği evre yoksullukla birlikte birçok sosyal soruna (doğanın tahribi, etnik çatışmalar, şiddet vb.) işaret etmektedir. Bunlar, çözümü gittikçe zorlaşan karmaşık sorunlara dönüşmüş durumlardır. İşsizlik, sendikasızlaştırma politikaları, kayıtlı sektörden kayıtsız sektöre kayma, göç gibi sorunlar ücret eşitsizliğine, gelir dağılımının bozulmasına ve dolayısıyla yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Kesici, 2007: s. 121).

Yoksulluk, ülkeden ülkeye veya coğrafyadan coğrafyaya değişik nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Başlıca nedenler arasında çevresel nedenler, ekonomik nedenler, siyasî nedenler ve toplumsal nedenler sayılabilmektedir.

Yoksullaşmaya neden olan çevresel etmenlerin başında, doğal afetler, çölleşme, kuraklık gibi doğal etkenlerin yanı sıra; aşırı otlatma, ormanların tahrip edilmesi gibi insan tahribatı sonucunda oluşan doğal yıkımlar da olabilmektedir. Bunun yanında, yoksulluğa, coğrafik özellikler de neden olabilmektedir. Örneğin tarıma elverişli olmayan veya maden kaynakları açısından zengin olmayan bir bölgede yoksulluk görülebilmektedir. Kimi zamanlarda, tarıma elverişli olsa bile yapılan yanlış gübreleme, aşırı su israfı, kıtlığa ve yoksulluğa neden olabilmektedir. Su ve besinin yetersiz olduğu bölgelerde yoksulluk kaçınılmazdır.

Bazı ülkeler coğrafi açıdan şanslı değildir. Yoksul ülkelerin çoğu kara ile kuşatılmıştır. Ulaşımı sağlayacak nehirleri, sahilleri ve doğal limanları bulunmaz. Bu yüzden, bu ülkelerde çok yüksek ulaşım maliyetleri bulunur. Örneğin, Etiyopya, Bolivya, Kırgızistan veya Tibet'in yoksul olmasının nedeni, kara ile kuşatılmış olmalarıdır. Bu ülkelerde ulaşım maliyetleri çok yüksektir ve tüm ekonomik aktivitelerden izole olmuşlardır. Bundan dolayı, bu ülkelerin ekonomik kalkınmaları daha zor gerçekleşir. Çok yoksul ülkelerin en büyük problemleri bu ülkelerde yoksulluğun bir tuzak oluşturmasıdır. Yoksulluk çok ağırlaştığında yoksul insanların yoksulluktan kurtulacak kapasiteleri bulunmaz. Örneğin, çok yoksul ülkelerde fiziki ve beşeri sermaye çok yetersizdir. Doğal kaynaklar ise bilinçsiz bir biçimde

tüketilmiş olur. Bu şartlar altında yoksul ülkelerin büyüme için daha çok fiziki, beşeri ve doğal sermayeye ihtiyaçları bulunur. Bu yüzden tasarruflarını arttırmaları gerekir. Fakat insanların çoğunluğu yoksul iken tasarruflarını arttıramazlar. Tüm gelirlerini yaşayabilmek için kullanırlar (Aktaran: Kabaş, 2009: s. 68-69).

Doğal coğrafya, ülkelerin yoksul veya zengin olmasında belirleyici rol oynamaktadır. Diğer taraftan beşeri ve ekonomik coğrafyanın da yoksulluğun ortaya çıkmasında etkisi büyüktür. Çünkü dünyanın hareketi, şekli, kıta ve denizlerin dağılımı ve enlem durumu dünyanın farklı coğrafi şartlara sahip olmasında büyük etkisi bulunmaktadır. Ayrıca yeryüzü şekilleri, iklim, akarsular, toprak ve bitki örtüsü özellikleri de her bölge veya ülkede aynı değildir (Özey, 2003: s. 137).

Yoksulluk sorununun ortaya çıkmasında rol oynayan ekonomik nedenler olarak çoğu kez mevcut ekonomik sistemin yapısı, yaratılan gelirin adaletsiz dağılımı ve küreselleşme olgusu, yaşanan ekonomik krizler ve uygulanan yapısal uyum politikaları ya da istihdam ve işsizlik sorunu gösterilmektedir (Yılmaz, 2006: s. 15).

Gelir dağılımı, bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir (DPT, 2001: s. 3). Ancak yaratılan ekonomik değerlerin, topluluğu oluşturan bireyler arasında eşitsiz dağılımı halinde yoksulluk kaçınılmaz olmaktadır (Bağdadioğlu, 2003: s. 111). Ekonomik kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro ve mikro açıdan ciddi anlamda ülke ekonomisini sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır (Aktan ve Şen, 2001: s. 1226). Ekonomik krizlerin yoksulluğu arttırıcı etkisi olduğu bilinmektedir. Ekonominin tümünü kapsayan krizler milli hasılada hızlı bir şekilde düşüşe, milli gelirde azalmaya ve işsizliğin artmasına yol açmaktadır.

Ekonomik büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde, ekonomik büyümenin eğitim, sağlık gibi temel hizmetleri sunma kapasitesini ve istihdam olanaklarını artırdığı gözlenmektedir. Ayrıca genişleyen bir ekonomide yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak uygulanabilecek olan vergilendirme gibi yeniden dağıtım politikalarının uygulanma şansı daha yüksek olacaktır. Büyüme hızının olabildiğince artırıldığı ve büyüme hızı artarken gelir dağılımını düzeltici önlemlerin

devreye sokulduğu bir süreç yoksulluk ve şiddet ile etkin mücadele için gereklidir (Şenses, 2002: s. 221-227). Ancak üretim faktörlerinin mülkiyetinin eşitsiz dağıldığı durumlarda sağlanacak büyümenin yoksulluğu azaltma yönündeki etkisi az olacaktır. Örneğin; Güney Kore ve Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde gerçekleştirilen hızlı büyüme yoksulluğu azaltmada da etkili olurken Latin Amerika ülkelerinde meydana gelen büyümenin bu konuda benzer bir etki göstermemesi birinci grup ülkelerin ikincilerin aksine daha eşitlikçi bir gelir dağılımı yapısına sahip olması ile açıklanmaktadır (Şenses, 2003: s. 321).

Çoğu akademik çalışmada işsizlik sorunu yoksulluğun ana nedenlerinden biri olarak ifade edilir. Yoksulluk tanımı içine giren kesime bakıldığında, bu kişilerin genellikle işsiz olduğu görülür. Bir başka açıdan yoksulluk, üretim-tüketim dengesini bozarak, yatırımların azalmasına ve nihayetinde işsizliğe yol açar. Ayrıca, yoksulluğun artması, yoksul kesimlerin istihdam edilebilirliklerini arttıracak eğitim imkanlarından da yoksun kalmaları anlamına gelir. Bu nedenle yoksulluğun, işsizlik sorununu beraberinde taşıdığı söylenebilir (Gündoğan, 2003: s. 161).

Yoksulluğun bariz nedenlerinden olan ekonomik nedenler arasında işsizlik en başta yer almaktadır. İşsiz olan birey, geçimini sağlayamamakta ve yoksullaşmaktadır. Yoksulluğun geniş bir alana yayıldığı ülkelerde istihdam ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyasi politikalar da yoksulluğa neden olabilmektedir. Özellikle izlenen yanlış politikalar, tarıma ve ağaçlandırmaya destek verilmemesi, kirlilik, yoksulluğu beslemektedir. Eğitime verilen desteğin çok az olması, yoksul bir nesil yetişmesine neden olmaktadır. Yolsuzluklar, yoksulluğun temel nedenlerinden biri olduğu gibi sömürge devletlerinin bir ülkede varlığı, halkın var olduğu kaynakların da sömürülmesine ve insanların bolluk içinde aç yaşamasına neden olmaktadır.

Zengin ülkelerin uyguladığı ticaret engelleri de yoksul ülkelerin kalkınmasını önlemektedir. Bu engeller bazen siyasi olmaktadır. Zengin ülkeler bazı yoksul ülkelerde yönetimleri değiştirebilmek için ticari ve siyasi engelleri kullanmaktadırlar (Aktaran: Kabaş, 2009: s.70).

Yoksul ülkelerde özel sektör güçlü olsa bile devletin büyümeyi sağlayacak yatırımları yapabilmesi için kaynakları olmayabilir. Devletin yeterli kaynaklarının bulunmaması konusunda üç neden sayılabilir: 1) Ülke vergi toplanamayacak kadar yoksul olabilir. 2) Devlet zayıf olabilir. 3) Devletin toplanan vergilerle sürdürülebilen büyük borçları bulunabilir. Ekonomik kalkınmanın sağlanması için devletin ülkenin kalkınmasını bir amaç olarak görmesi gerekir. Devlet öncelikli altyapı projelerini tamamlamalı ve finanse etmelidir. Altyapı ve sosyal hizmetlerden tüm toplumun yararlanması gerekir. Ayrıca, devletin özel sektörün yatırım yapabilmesi için müsait bir ortam yaratması gerekir. (Aktaran: Kabaş, 2009: s.69).

Yoksulluğun demografik ve sosyal nedenleri olarak ise genellikle hızlı nüfus artışı, yerleşim yeri, yetersiz eğitim düzeyi, ayrımcılık, ailenin yoksullaşması ve aile yapısındaki değişim gösterilmektedir.

Bir toplumda nüfusun gereğinden fazla artışı tıpkı kalabalık ailede olduğu gibi kişilere pastadan düşen dilimin küçülmesi anlamına gelmektedir. Bu durum ülkelerin daha fazla tüketmelerine de neden olmaktadır. Şöyle ki; nüfusun gereğinden fazla artması, kalkınma ve refahın yükselmesi için gerekli atılım ve yatırımların yapılması yerine yeni yetişenlerin mevcut düzeye gelebilmeleri için yol, okul, hastane ve bunun gibi demografik yatırımlara yönelinmesi zorunluluğunu doğurur. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamanın gittikçe güçleşmesi, ekonominin ve iş alanlarının nüfus artışıyla aynı hızda artmaması durumunda yoksulluk kaçınılmaz olmaktadır (Koşar, 2000: s. 29).

Yoksulluk, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi ile yakından ilişkilidir. İstisna olan ülkeler haricinde, genel olarak, azgelişmiş ülkelerde yoksulluk oranı nüfusun %40 ile %80'i arasında, gelişmekte olan ülkelerde ise % 40'ın altındadır. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yoksullukla ilgili raporlarında yoksulluk yapısal ve geçici olarak ikiye ayrılmaktadır. Yapısal yoksulluğun kaynağı olarak ülkenin sosyo-ekonomik ve politik yapısı ve kurumları, bu kurumların ve yapıların uzun dönemli oluşumları ve yapısal yoksulluğun kuşaktan kuşağa geçtiği; geçici yoksulluğun ise dönemsel faktörlerden (mevsimlik işsizlik, enflasyon gibi nedenlerden) kaynaklandığı ve kısa dönemde oluştuğu belirtilmektedir (Aktaran: İbrişim, 2008: s. 1). Son 50 yıldır dünya üzerinde büyük bir refah artışı gerçekleşmesine rağmen yoksulluk çağımızın en çetin

problemlerinden biri olmaya devam etmektedir. İnsan nüfusunun %46'sı yani iki milyar sekiz yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük 2 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük 1 ABD doları olan açlık sınırının altında yaşamayı sürdürmektedir. Her yıl yaklaşık olarak 18 milyon insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı çok erken yaşta ölmektedir. Bu rakam toplam insan ölümlerinin üçte birine eşittir. Her gün 34.000'i beş yaşın altında çocuklar olmak üzere 50.000 insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı ölmektedir (Kabaş, 2009: s. 1).

Üretimi ve karı artıran teknolojik ilerlemelere, ekonomik gelişmeye rağmen yoksulluk modern zamanların ortadan kaybolmayan bir sorunudur. Bu sorunun nedeni doğanın ve insanların imkanlarından daha fazla yararlanıldığı halde, yoksulluğun azalmaması, imkanlara ulaşmadaki yetersizlikler ve kaynakların adaletsiz dağılımı biçiminde düşünülebilir. Ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmelerine rağmen yoksullukla mücadelede başarılı olmamaları gelir dağılımındaki adaletsizlikle bağlantılıdır. Hatta "yoksullaşmanın her zaman ekonomik gelişme olmamasından kaynaklanmadığı, aksine bazen de bu gelişmenin kendisinin yoksulluğa" neden olduğu (Giddens, 2002: s. 101) belirtilmektedir. Gelir eşitsizliğinin sürmesindeki en temel unsur uygulanan politikalardır.

Yoksulluk, statik yani durağan bir durum değildir. Bu nedenle, yoksulluk konusunda son yıllarda yapılan çalışmalar, yoksulluğun tanımlamasının ötesinde gerekçesi ve biçimi üzerine odaklanmaktadır. Yoksulluk 1990'lara kadar düşük gelir ya da düşük düzeyde maddi zenginlik biçimindeki maddi boyutuyla değerlendirilmiştir. Son zamanlarda ise kırılganlık (vulnerability) ve özellikle sağlık, eğitim ve çevreden yararlanma gibi temel yeteneklerin-yapabilirliğin (capability) olmaması biçimindeki çok farklı ölçütler, yoksulluğun boyutunu vurgulamada ön plana çıkmaktadır (Temiz, 2008: s. 62-63).

Yukarıda görüldüğü üzere yoksulluk farklı açılardan ele alınmakta ve bu farklı bakış açıları farklı yoksulluk tanımlarını beraberinde getirmektedir. Bu tanımlar belli araştırmalar üzerinden ilerlemiş ve bir araştırmaya göre yoksul sayılabilecek bir birey, diğer araştırma kapsamında yoksul sayılmayacak özelliklere sahip olmuştur.

Çünkü yoksulluğun tanımlanması yoksulluğun nasıl ölçüleceği sorusunu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle yoksulluğun nasıl tanımlandığı önem arz etmektedir.

1.2. YOKSULLUĞUN TANIMI

Yoksulluk kavramının tanımlanması, yoksulluğun öğelerinin ve nedenlerinin neler olduğunun anlaşılabilmesi, yoksul kesim ile ilgili ölçüm yapılabilmesi ve sorunun çözümüne yönelik politikalar oluşturabilmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak üzerinde görüş birliğine varılmış bir yoksulluk tanımı bulunmamaktadır. Yoksulluğun da zenginlik gibi göreli bir kavram oluşu her dönemde, her toplumda ve her birey için geçerli olabilecek ortak kriterleri bulabilmeyi güçleştirmektedir (Altan, 2004: s. 145).

En basit anlamı ile yoksulluk, yaşamın temel araçlarından yoksun olmaktır; yoksullar normal koşullar altında bile olsa kendilerini düzgün şekilde besleyemeyen, giydiremeyen ve bunun sonucunda ölüm riskini taşıyanları ifade etmektedir. Dünyanın bazı yerlerinde bu türdeki aşırı yoksulluk hüküm sürerken, daha yüksek genel yaşam düzeylerinin başarıldığı ülkeler için bu kabul edilemez bir tanım olmaktadır (MacPherson ve Silburn, 1998: s. 2).

De Jonge'ye göre yoksulluk bir insanın veya hanenin temel ekonomik gereksinimlerini karşılayamama durumunu ifade eder (Jonge, 1998: s. 16).

Mack ve Lansley yoksulluğu, toplumun algıladığı ihtiyaçlardan yoksunluk olarak tanımlarken, Towsend'e göre toplum içinde bireyler, aileler ve gruplarda temel gıda ihtiyaçlarını karşılayamayan, toplumsal aktivitelere katılamayan ve geleneksel ölçüde yerleşmiş yaşam standardını elde etmek için gerekli kaynaklara sahip olamayanlar yoksuldur (Saunders, 2004: s. 5).

UNDP tanımına göre yoksulluk, çok boyutlu bir durum olup; sadece gelir yoksunluğu içinde bulunmayı değil, sağlıklı olmama, okuma-yazma bilmeme, temel sosyal hizmetlere ulaşamama ve insanların hayatlarını etkileyen süreçlere katılma konusunda çok az fırsata sahip olma durumlarını da ifade etmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 13).

Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Başka dillerde bu durumu ifade etmek için kullanılan kelimelerde de (örneğin İspanyolca pobreza, Arapça fakr) yoksulluk ile yaşam için gerekli olan şeylerden mahrum olma bağlantısı bulunmaktadır. Bu mahrumiyet yaşam için ya da yaşamı sürdürmek için gerekli olan şeylerle ilgili olmalıdır (Aktan ve Vural, 2002: s. 1-2).

Tanımlardaki farklılık, büyük ölçüde, temel ihtiyaçların nelerden meydana geldiği hususundan kaynaklanmaktadır. Ancak genellikle yiyecek, içecek, barınma, giyim-kuşam gibi temel ihtiyaçlara zor erişmek veya erişememek yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Temel ihtiyaçların neler olduğu hususu toplumdan topluma, sadece coğrafi düzeyde değil zaman içerisinde de, değişmektedir. Temel ihtiyaçlar tanımının değişmesinin en önemli nedeni, toplumların zaman içerisinde ilerlemeleridir. Örneğin; elektrik keşfedilmeden önce aydınlatmada elektriğin kullanılması bir ihtiyaç olarak görülmezken, günümüzde hanelerin aydınlatılmasında elektriğin kullanılması temel ihtiyaçlar arasında sayılmaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 13). Zira zenginlik ve yoksulluk temelde sübjektif niteliktedir ve yoksulluk kavramı bir bütün olarak toplumun kabul edilebilir bir asgari yaşam standardını neyin oluşturduğu konusundaki tercih ve beklentilerini yansıtır (İbrişim, 2008: s. 3).

Yoksulluk hayatta kalma kriteri olarak tanımlanınca genellikle minimum gıda-kalori alımını, minimum tüketim malı sepetini, bireysel refah düzeyini ya da temel bir yaşam için ihtiyaç duyulan fayda düzeyini elde etmek için gereksinim duyulan geliri ifade etmiş olur (Wagle, 2002: s. 156).

Yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır. Yoksulluk zamana ve mekana göre değişebilir bir olgudur. Yoksulluk, yalnız gelire veya başka bir değişkene göre tanımlanır veya değerlendirilirse varılacak yargı eksik kalacaktır. Yoksulluk, ekonomik bir kategori olmanın ötesinde, kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yollara başvurduğu toplumsal bir durumdur (Erdoğan, 2002: s. 9-10).

1.2.1. Mutlak Yoksulluk- Göreli Yoksulluk

Yoksulluk tanım ve ölçümünde hakim yaklaşım, kökenleri 19. yüzyılın sonlarında İngiltere'de yapılan çalışmalara dayanan gelir/tüketim harcamaları kıstaslarına dayalı, mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk genellikle "insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu" olarak veya çok benzer biçimlerde "mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu" ve "yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumu" olarak tanımlanmaktadır (Şenses, 2002: s. 62).

Mutlak yoksulluk, bireyin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi ve biyolojik anlamda kendini yeniden üretebilmesi için gereksinim duyduğu asgari tüketim düzeyini sağlayamamasıdır (Temiz, 2008: s. 61). Mutlak yoksulluk sınırı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından iki farklı şekilde hesaplanmaktadır. İlkinde gıda harcamaları tek başına alınarak hesaplama yapılır (gıda yoksulluk sınırı). Bu tutar bir kişinin yaşamını devam ettirebilmek için günlük alması gereken asgari kalori miktarı dikkate alınarak hesaplanmaktadır. İkincisinde ise gıda harcamaları ve temel ihtiyaçlar için yapılan harcamalar birlikte alınarak hesaplama yapılır (DPT, 2001: s. 106).

Mutlak yoksulluk, yoksulluğun zaman ve mekana göre değişmeyen kesin haline ulaşmak için kullanılan bir kavramdır. Amaç yoksulluğun nesnel olarak ölçülmesini sağlamaktır. İnsanın biyolojik olarak varolabilmesi ve yaşayabilmesi için gerekli kaloriyi ve gerekli diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştiremeyen kişiler mutlak yoksul sayılırlar (Aktaran: Yılmaz, 2006: s. 4). Bir başka ifadeyle mutlak yoksulluk, beslenme, barınma ve giyinme gibi insan yaşamı için gerekli temel gereksinimleri karşılayabilecek yeterli bir gelire sahip bulunmama durumunu ifade eder (Altan, 2004: s. 146).

Dünya Bankası, mutlak yoksulluğu önemli bir gösterge olarak kabul etmektedir. Bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı 2400 k/cal olarak kabul edilerek, günlük geliri 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanlar Dünya Bankası tarafından "mutlak yoksul" olarak tanımlanmıştır (DPT, 2001: s. 104).

Ekonomik refahın en temel düzeyi "mutlak yoksulluk"tur ve yaşamsal temel araçların eksikliğini işaret etmektedir. Yaşamsal temel araçların ne olduğunun tanımlanması oldukça keyfi standartları içermektedir; çünkü yaşam kalitesi ile oldukça ilişkilidir. Hayatta kalmaya yönelik en gerekli bileşenlerin ne olduğu konusunda önemli uzlaşmazlıklar vardır; bazıları ekonomik, sosyal, politik ve fiziki araçlara ihtiyaç duyarken, bu araçlardan pek çoğu ölçülebilir olmayabilir (Wagle, 2002: s. 156).

Gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan göreli yoksulluk göstergesi ise ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında geliri olanları içermektedir (İnsel, 2001: s. 66). Göreli yoksulluk sınırının belirlenmesinde refah ölçüsü olarak tüketim yerine daha çok toplam gelir kullanılır. Toplam geliri belli bir miktarın (yoksulluk sınırı) altında olan birey veya hanehalkı yoksul olarak tanımlanır. Göreli yoksulluk sınırı ortalama gelir düzeyinin (ortanca veya aritmetik ortalama) belli bir yüzdesi, standart olarak % 50'si alınarak belirlenir (Aktaran: Yılmaz, 2006: s. 11).

Göreli yoksulluk kavramı insanın bir toplumsal varlık olmasından hareket eder. (Dumanlı, 1995: s. 213). Göreli yaklaşıma göre yoksulluk, hane halkı ve bireyin refah düzeyinin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Göreli yoksulluk çizgisi hesaplanırken atılacak ilk adım, araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah seviyesinin belirlenmesidir. Bu aşamada refah ölçüsü olarak hem gelir düzeyi hem de tüketim düzeyi belirlenebilir. Daha sonra bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisini verir. Örneğin gelir düzeyi üzerinden yoksulluk çizgisi hesaplanmak istendiğinde, önce ortalama gelir düzeyi bulunur. Bunun için yoksulluk çizgisi hesaplanan sosyal topluluğun ortalama gelir düzeyi bulunur. Bu hesaplanırken ya o topluluğun gelirinin aritmetik ortalaması ya da ortancası kullanılır. Ortalama gelir düzeyinin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisi olarak kabul edilir (Aktan, 2002: s. 6).

Göreli yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Başka bir ifade ile göreli yoksulluk kavramı, yoksul hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki farkı ifade eder

(Dumanlı, 1995: s. 213). Bu anlayış; gelirin salt biyolojik gereksinimleri karşılayabilmesini yeterli görmeyerek, aynı zamanda ona insan onuruna yaraşır bir yaşam olanağı sağlamaya yetecek düzeyde olmasını da gerekli görür. Bu nedenle de göreli yoksulluk, mutlak yoksulluğa göre daha geniş bir yaklaşımla sağlık, barınma, eğitim gibi gıda dışı harcamaları da içeren bir anlam kazanır (Altan, 2004: s. 146).

Gelir düzeyleri; temel gereksinimlerini mutlak olarak karşılayabilmelerine olanak tanımakla birlikte, toplumda varolan ortalama yaşam standardı düzeyine ulaşamayanlar göreli ya da nisbi yoksul olarak kabul edilir (Şenses, 2002: s. 91). Göreli yoksulluk kavramına göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme sorunu değildir. Bu anlayış; gelirin salt biyolojik gereksinimleri karşılayabilmesini yeterli görmeyerek, aynı zamanda ona insan onuruna yaraşır bir yaşam olanağı sağlamaya yetecek düzeyde olmasını da gerekli görür. Bu nedenle de göreli yoksulluk, mutlak yoksulluğa göre daha geniş bir yaklaşımla sağlık, barınma, eğitim gibi gıda dışı harcamaları da içeren bir anlam kazanır (Altan, 2004: s. 146).

Göreli şekilde yoksulluk tanımlandığında; bir kişinin yoksul olup olmadığı sadece ne kadar gelire sahip olduğuna bağlı olmayıp, toplumdaki diğerlerinin ne kadar gelire sahip olduklarına da bağlı olacaktır. Yaşam standartları topluma göre değiştiğinden –medyan gelir ya da ortalamanın bir yüzdesi ya da gelir/tüketim dağılımının en düşük dilimine göre belirlenen– yoksulluk çizgilerinin de buna göre değiştirilmesi gerekmektedir (Wagle, 2002: s. 156). Mutlak yoksullukta ise, iyi beslenme, giyim, konut, ulaştırma ve haberleşmeye ödenmesi gereken para miktarı dikkate alınmaktadır. Gıda bütçesi hazırlanırken genel tüketim kalıpları dikkate alınmakta, bireyin değişen fiziksel faaliyetleri ise dikkate alınmamaktadır.

Adam Smith'in tanımına göre, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olanlar göreli yoksullardır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, yoksulluğu göreli bir kavram olarak yorumlayan ve sosyal yönü daha fazla olan göreli yoksulluk, yoksulluğu bireyin gereksinmelerini karşılama derecesi yönüyle toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre tanımlamaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: s. 63) Mutlak yoksullukta ise, asgari düzeyde temel gereksinimlere yapılması gereken harcama

yoksulluk sınırı olarak alınmakta, bu gereksinimler gıda, giyim, kira, yakıt ve hane halkı gereçleri olarak sıralanmaktadır (Aktaran: Taner, 2004: s. 38).

Mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk yaklaşımının en önemli ortak noktasının "gelir seviyesi" kavramını kullanmaları olduğu söylenebilir. Gelir seviyesi, birçok ekonomik ve sosyal göstergenin parasal toplamıdır. Bu anlamda gelir seviyesi göstergelerin göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu nedenle, yoksulluğu gelir seviyesi ile açıklamak, sadece göstergelerin göstergelerini açıklamaktadır. Yapılacak ilk iş, gelir seviyesini oluşturan etmenlerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu çaba ile yoksulluk sınırı kabul edilen gelir seviyesi altında yaşayanların kimler olduğunun tespiti sağlanabilecektir. Uluslararası literatürde yoksulluğun ölçümünde genellikle asgari beslenme standardına göre mutlak yoksulluk ve gelire göre belirlenen göreli yoksulluk kavramları birlikte kullanılmaktadır (Dansuk, 1997: s. 2-5).

1.2.2. Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk

Mutlak ve göreli yoksulluk yaklaşımları objektif (nesnel) yoksulluk yaklaşımlarıdır. Objektif yoksulluk yaklaşımlarında yoksulluk için belli bir sınır tanımlanmakta ve bu sınırın altında kalan herkes yoksul olarak nitelendirilmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 17).

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım (refah yaklaşımı), yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen (normatif) değerlendirmeleri içerir (Aktan, 2002: s. 7). Yoksulluk objektif olarak belirlendiğinde, bireylerin yoksulluk durumuyla ilgili hissiyatları göz ardı edilmektedir. Örneğin, kendini yoksul olarak görmeyen bireyler veya haneler de yoksul olarak nitelendirilebilmektedir. Bu husus sübjektif (öznel) yoksulluk yaklaşımının geliştirilmesinde etkili olmuştur (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 17). Subjektif yaklaşım yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine (fayda yaklaşımı) önem verir (Aktan, 2002: s. 7).

Yoksulluğu meydana getiren sebepleri ve yoksul olan bireyleri bu durumdan kurtarmak için gerekli olanları ve önceden belirlenmiş bir takım değerlendirmeleri

içeren yaklaşım (refah yaklaşımı) objektif (nesnel) yoksulluktur (Aktan, 2002: s. 6). Öznel yoksulluktan farklı olarak refah yaklaşımının tanımlanmasında bireylerin değil bilimsel araştırmaların sonucunda ortaya çıkan kriterlerin etkili olduğu yoksulluk türü olarak da adlandırılabilir. Bu kriterlere göre minimum yaşam düzeyine bağlı olarak yoksulluk tanımlanmaktadır (Adaçay, 2008: s. 32). Her ne kadar değer yargıları işin içerisine girmiş olsa da nesnel yoksulluk yaklaşımı, bireylerin kendi değerlendirmesi sonucu oluşmamıştır. Ancak uzmanların üzerinde anlaştığı ihtiyaçlar esasına göre gerekli mal ve hizmet tüketimlerinin en az maliyetini yansıttığı böyle bir adlandırmaya sebep olmuştur (Şenses, 2002: s. 63).

Subjektif yoksulluk yaklaşımında; kamu araştırmaları ve anketler aracılığıyla katılımcılara yoksul olmamak için gerekli olduğu düşünülen gelir/tüketim ya da refah düzeylerini "yetersiz", " iyi" ya da "çok iyi" olarak değerlendirmeleri istenerek gelir ve refah odaklı, subjektif yoksulluk standartları oluşturulmaya çalışılır. Subjektif yoksulluk standartları, ihtiyaçlardaki kültürel ve diğer farklılıkları yansıtma konusunda cazip olmakla birlikte; zaman ve toplumlar arasında karşılaştırılabilir olmayan doğaları ve tamamıyla güvenilir olmayan anket verisinin varlığı nedeniyle eleştirilmektedir (Wagle, 2002: s. 158).

Subjektif yöntemin temel iddiası; eğer insanlar kendilerini yoksul hissediyorlarsa yoksuldurlar; o zaman bunu keşfetmenin en iyi yolu da bunun hangi gelir düzeyi olduğunu sormaktır (Aktaran: Beken, 2006: s.13).

Subjektif yoksulluk yaklaşımında; kamu araştırmaları ve anketler aracılığıyla katılımcılara yoksul olmamak için gerekli olduğu düşünülen gelir/tüketim ya da refah düzeylerini "yetersiz", " iyi" ya da "çok iyi" olarak değerlendirmeleri istenerek gelir ve refah odaklı, subjektif yoksulluk standartları oluşturulmaya çalışılır. Subjektif yoksulluk standartları, ihtiyaçlardaki kültürel ve diğer farklılıkları yansıtma konusunda cazip olmakla birlikte; zaman ve toplumlar arasında karşılaştırılabilir olmayan doğaları ve tamamıyla güvenilir olmayan anket verisinin varlığı nedeniyle eleştirilmektedir (Wagle, 2002: s. 158). Dolayısıyla subjektif yoksulluk sınırı, bireylerin veya hanelerin asgari yaşam standardı olarak tanımladıkları bir asgari sınırdır. Bu yaklaşımda, hane halklarına kendi durumlarını, hangi sıfatlarla (kötü, yeterli veya iyi gibi) tanımladıkları sorularak işe başlanmaktadır (Praag ve Carbonell,

2005: s. 5) Subjektif yoksulluk yaklaşımında, bireylerin tüketim tercihleri ön plana çıkmakta ve eğer bir kişi temel tüketim mallarını tüketebildiği halde, tüketim sepeti içerisindeki tüketemediği mallar nedeni ile kendini yoksul hissediyorsa, yoksul olarak tanımlanmaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 17).

Objektif ve subjektif yaklaşım arasında, sosyal göstergelerin araştırılması temelinde eski bir tartışma vardır. Objektif yaklaşımın odak noktası, "katı" gerçeklerin ölçülmesi üzerinedir; örneğin dolar olarak gelir ya da metrekaredeki yaşam alanı gibi… Subjektif yaklaşım ise tersine "yumuşak" noktalara odaklanır; yani gelirin verdiği tatmin ya da konutun algılanan yeterliliği gibi (Veenhoven, 2004: s. 1). Kişilerin elde ettiği toplam faydanın hesaplanmasında karşılaşılan güçlükler nedeniyle iktisatçılar, geleneksel olarak, objektif yaklaşımı benimsemek eğilimindedirler. Bu yaklaşımı savunanlara göre bireyler her zaman kendileri için neyin en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değildir. Örneğin, yoksulluğun ölçümünde kullanılan hemen hemen tüm yöntemler objektif yaklaşımı benimseyerek asgari besin gereksinimi konusu üzerinde durmaktadır. Oysa kişiler tükettikleri yiyeceklerin miktarı ve türleri konusunda çok farklı değerlendirme ve tercihlere sahiptirler. Bazı kişiler yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan yiyecek demetini tercih ederken diğerleri fiziki varlıklarını sürdürmeleri açısından önem taşımayan yiyecek demetine ağırlık verebilir. Bu nedenle yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hane halkının değerlendirmelerine bırakan subjektif yaklaşım yoksulluğun ölçülmesinde önemli problem ve karışıklıklara yol açabilmektedir (Aktan, 2002: s. 7).

Öznel yoksulluk yaklaşımı, yoksulluk sınırının belirlenmesinde başlarda anlamlı görünmesine rağmen önemli kavramsal ve ölçümsel sorunlara yol açmaktadır (Şenses, 2002: s. 94). Bu nedenle iktisatçılar sübjektif yaklaşımının ortaya çıkardığı güçlüklerden kurtulmak için objektif yaklaşımı benimseme taraftarıdırlar. Öznel yoksulluk yaklaşımı için bireylerin her zaman kendileri için neyin en iyisi olduğuna karar verme becerisine sahip olmadıkları ifade edilir. Şöyle ki yoksulluk ölçümü ile ilgili tüm metodlarda temelde asgari besin gereksinimine yoğunlaşan objektif yaklaşım kullanılmaktadır. Eğer sübjektif bir yaklaşım benimsenmiş olunursa bireylerin tükettikleri besinlerin türleri ve miktarı çok farklı tercihlere yol açacak; bu durumda kimileri asgari besin demetini tercih ederken

kimileri daha farklı bir besin demetini tercih edecektir. Farklı tercihlerin sonucunda ise karışıklıkların olması muhtemeldir (Aktan, 2002: s. 6).

1.2.3. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu (income poverty) yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk sınırının altında bir gelir/tüketim seviyesine sahip olan kişi veya hane halkı yoksul olarak adlandırılır (Aktaran: Taner, 2004: s. 61).

Son zamanlarda yoksulluğun tanımlanmasında gelir/tüketim yaklaşımının yetersiz kaldığı yaygın bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede asgari bir yaşam düzeyini sağlamaya yönelik gelir/tüketim seviyesine sahip olmasının yanı sıra yoksulluğun belirlenmesinde kamusal mal ve hizmetlere erişim, otonomi, ayrımcılık, güçsüzlük, korunmasızlık ve onur gibi ölçütlerinde göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir (Aktaran: Yılmaz, 2006: s.7). Bu bağlamda 1997 yılında UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu, insanların yaşadığı yoksunlukları daha somut olarak tanımlamak ve izlemek için "insani yoksulluk" kavramını geliştirmiştir. İnsani yoksulluk "iyi bir yaşam standardıyla özgür, onurlu, öz güvenli ve diğer insanlara da saygı duyabilir şekilde uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilme olanak ve seçimlerinden mahrum olma" durumudur (Oruç, 2001: s. 79)

Buna göre yoksulluk, yeterli beslenememe, sağlık ve eğitim imkanlarından yoksunluk, evsizlik, okumasını ve uygun bir şekilde konuşmasını bilmemek, herhangi bir işi olmamak, gelecekten korkmak, sağlıklı içme suyuna sahip olmamak, güçsüzlük ve özgürlüğün yetersiz oluşu anlamına gelmektedir (Sapancalı, 2001: s. 127). İnsani yoksulluk kavramı diğer yaygın yoksulluk yaklaşımları ile örtüşen noktalar taşımakla birlikte kapsam olarak yoksulluk olgusunun insanlık onurunu

kırıcı ve çok yönlü boyutlarını da açıklamaktadır. Ayrıca insani yoksulluk tanımı önemli ölçüde Amartya Sen'in "yapabilirlik (capability) yaklaşımı"na dayanmaktadır. Yapabilirlik yaklaşımı kişinin toplum içinde bir insan olarak işlevsel kılınabilmesi için asgari gereksinimleri yansıtmaktadır (Oruç, 2001: s. 79-80).

Amartya Sen, yoksulluğun gelir düzeyiyle sınırlı tanımlarını reddetmektedir ve yoksulluğa "yapabilirlik" kavramı üzerinden yaklaşmaktadır. Yapabilirlik, açlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak tanımlanmakta ve bu bağlamda "yapabilirlikten yoksunluk", yoksulluğun tanımı olarak ortaya çıkmaktadır (Aktaran: Buğra, 2005: s.5). Eğer insanlar yaşadıkları topluma bütünüyle katılmanın kaynaklarından yoksun iseler yine "yoksul"durlar. Smith'in ifadesi ile; başka bir toplumda gelirleri yeterli oluyorsa bile "toplumda görünmekten korkarlar". Sen vurgusunu; "yoksulluğun gelir yetersizliğinden daha geniş bir durum olarak görülmesine ihtiyaç olduğu" üzerine yapmıştır. Sen "insanların yaşadığı toplumda minimum fonksiyonları başarmada ihtiyaç duydukları bir ya da birkaç temel yapabilirlik yokluğunun da bir yoksulluk" olduğunu belirtmektedir. Bu durum; yeterli düzeyde beslenmeyi, giyinmeyi ya da barınmayı garanti edecek yeter gelire (gelir yoksulluğu) sahip olmamayı, sağlıklı olmamayı (sağlık yoksulluğu) içerdiği kadar; eğitime erişimin, politik katılımın reddedildiği durumları da kapsamaktadır (Aktaran: Beken, 2006: s.7).

İnsani gelişme (insani gelişmişlik), ekonomik gelişmişliğin yanında ülkelerin insan hakları, kültürel, toplumsal ve demokratik kalkınmışlık seviyesini de esas alan uluslararası bir ölçüdür. İnsani gelişme endeksi (IGE) ülkelerin ilerlemesini ekonomik ve sosyal göstergeler temelinde ölçmeyi hedefler. Bu bağlamda UNDP tarafından geliştirilen IGE ile İnsani Yoksulluk Endeksi (IYE) çeşitli sosyo-ekonomik göstergeleri birlikte değerlendiren yoksulluk ölçütleri olması açısından yaygın bir uygulama alanına sahiptir (Altan, 2004: s. 147). IYE yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir (Aktan, 2002: s. 8). İnsani gelişme indeksi; yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazarlığı ve satın

alma gücü paritesine göre düzeltilmiş kişi başı reel gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH)' yı içeren bir bileşik indekstir. İndeks; 0'dan 1'e kadar değer alır ve daha yüksek değerler daha yüksek kalkınma düzeyini ifade eder (Beken, 2006: s. 50).

İnsani Gelişme Raporu'nda insani gelişme, kişilerin seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu seçenekler sonsuz ve değişken olabilmekte, ancak bütün gelişme aşamalarında üç temel seçenek ön plana çıkmaktadır. Bu seçenekler; a) Uzun ve sağlıklı bir yaşam, b) Bilgi edinme c) Tatminkâr bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmaktır (United Nations Development Programme [UNDP], 2001: s. 9). Bunların dışında, siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan hakları ve öz saygınlık da diğer seçenekler arasındadır. Bu anlayışa göre gelir, insani gelişmişliğin göstergesi olarak önemli bir faktör olmakla beraber tek başına yeterli değildir. Kişisel gelir yanında, kredi olanaklarına, kamu mallarına ve verimli üretim araçlarına erişim, akraba ve arkadaşlardan sağlanan transferler gibi insanların kaynaklara erişim düzeyinin bir bütün olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır (Şenses, 2002: s. 101).

Yoksulluk artık kişilerin ve toplumların gelir durumlarından çok daha geniş kapsamlı bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu yeni yoksulluk anlayışı UNDP'nin insani yoksulluk adını taşıyan yoksulluk tanımında da kendini göstermektedir (DPT, 2001: s. 105).

1.2.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Kentsel ve kırsal alanlar çeşitli kriterlere (nüfus büyüklüğü, mesken yoğunluğu, mesken türü, sunulan kamu hizmetlerinin düzeyi, tarım dışı işerle uğraşanların nüfus içindeki payı) göre anılmakta ve gelir düzeyi, tüketim düzeyi ve diğer sosyal göstergelerin dikkate alındığı ekonomik yaklaşıma ya da bu göstergelerin yanı sıra maddi olmayan mahrumiyetler ile sosyal farklılıkları da kapsayan göstergeleri içeren antropolojik yaklaşıma göre yoksul kişiler belirlenmektedir (Taner, 2004: s. 54).

Kır-kent ayrımı yoksulluk ile doğrudan bağlantılıdır. Kırsal ve kentsel alanlarda farklı bir yaşam biçimi, tüketim alışkanlıkları, gelenekler, gelir ve harcama

kalıpları söz konusudur (Dumanlı, 1995: s. 217). Kent ve kır olarak tanımlanan yerleşim birimlerinin aralarındaki farklılıklar yaşadıkları yoksulluğun şeklini de birbirlerinden ayırmaktadır. Kırsal alanlarda yaşanan yoksulluk, daha çok tarım ve hayvancılık sektöründe ağırlık kazanmışken; kentsel alanlarda yaşanan yoksulluk sanayi ve hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır. Yapılan araştırmaların sonucunda, kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluktan daha vahim boyutlarda olduğu da ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli sebebi ise, kırsal alanların kentsel alanlardan daha geri planda bırakılarak ihmal edilmiş olmasıdır. Aslında bu durum, bir yandan da kentsel yoksulluğa zemin hazırlamaktadır. Zira kırsal alanların bu derece ihmal edilmesi, buralarda yaşayan insanların geçim sıkıntısına düşüp gelir kapısı olarak gördükleri kentlere göç etmelerine sebep olmakta ve kentliler iş sahalarını, göçle gelen bu insanlarla paylaşmak durumunda kalmaktadır. İstihdamın kentliler açısından daralması anlamına gelen bu durum, bir bakıma kentsel yoksulluğun da ana sebebini oluşturmaktadır (İbrişim, 2008: s. 12).

Yoksulluk, kırsal alanlarda kentsel yerlere göre yüzünü daha fazla göstermektedir. Çünkü kırsal alanlarda hem nisbi olarak kişi başına gelir düşüktür, hem tüketim kalıbı dardır, hem de üretim teknolojileri ile iletişimde daha fazla bir geri kalmışlık söz konusudur. Ayrıca tarım kesimi, kırsal kesim ile hemen hemen özdeşleştiğinden tarımda da geleneksel sektör olması nedeniyle yoğun bir istihdam, kişi basına düşük bir üretim ve gelir yerleşiktir. Dolayısıyla yoksulluğun buralarda yerleşip yoğunlaşması kaçınılmazdır. Nitekim bölgesel dengesizliklerin ortaya çıktığı yerler, genellikle tarımın ağır bastığı, toprak dağılımının yetersiz olduğu ve toprak mülkiyetinin dağılımının adil olmadığı, diğer ekonomik ve sosyal hizmetlerin yeterince ulaştırılamadığı özellikle sosyal ve fiziki altyapının gelişmediği yerlerdir (Dumanlı, 1995: s. 217).

Kırsal yoksulluk daha çok niteliksel kavramlarla ifade edilirken kent yoksulluğu daha nitel kavram ve tanımlamalardan oluşmaktadır. Tanımların dayandığı kavramların nitel ve nicel olarak ayrımının yapılmasına rağmen her iki yoksulluk türü birbiri ile iç içedir Kırsal yoksulluğun sürekliliği kentlerdeki hızlı nüfus artışını ve göçleri beslemektedir. Aslında kent yoksulluğu kırsal yoksulluğu azaltma stratejilerinin veya çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Çarpık hükümet

politikaları bir yönüyle tarım sektörünü cezalandırmaktadır. Kırsal alandaki altyapı gibi temel kamu hizmetlerinin ihmalinin de etkisi ile hem kırsal hem de kentsel yoksulluk oranları artmaktadır. Kırsal kesimden gelen vasıfsız işgücü kentlerdeki resmi olmayan başka bir ifade ile kayıt dışı sektörlerce kullanılmaktadır. Bu şekildeki geçici ve düşük ücretli istihdam birçok ülkede kent-kır yoksulluğunu artırmaktadır (Şengür ve Taban, 2012: s. 64-65).

1.2.5. Nöbetleşe Yoksulluk

Açıkça yoksul olmayan hane halkları ilk kez yoksul olmaya başladığında, onların geçici mi yoksa kronik mi bir yoksulluğu tecrübe ettiklerini belirlemek oldukça zordur (Renata, 2015: s. 2). Son 15 yıllık dönemde yoksulluk perspektifi gelişmiş ve yoksulluğun çok boyutlu doğası kabul edilmiş, yoksulluğun derinliğinin ve vehametinin önemi görülmüş olmasına rağmen, zaman içerisindeki yoksulluğun sürekliliğinin tanımlanması ve cevaplanmasında (kronik yoksulluk) yaşanan ilerleme çok yavaş olmuştur. Pek çok kişi için yoksulluk kaçınılması çok zor bir durumdur ve bu nedenle bir nesilden diğerine geçen bir yoksunluk ile ifade edilir Nöbetleşe yoksulluk; kente önceden gelmiş göçmen grupları ile kentte imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların, kente daha sonradan gelen kesimler ile imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri yani yoksulluklarını bu gruplara devredebilmeleri demektir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: s. 155).

Kente yeni gelenler, kendilerinden önce gelenlerin oluşturduğu ağ ilişkilerine eklemlenerek, iş ve kalacak yer sorunlarını çözdükleri gibi belirli bir getiri zenginleşme olanağı da elde etmişlerdir. Hemşerilik ve cemaat ilişkileri ile desteklenen bu sürece, siyasetin de politika araçları ile müdahalesi sonucu zenginleşme fırsatına da kavuşulmuştur. Bu süreçte kurallı, baş edilebilir ve de en önemlisi devredilebilir bir yoksulluk ile karşı karşıya kalınmıştır (Beken, 2006: s. 96).

Bu sistemin temel özellikleri;

- Arsa ve konut piyasasında kurulu ilişkilere dayanması,

- Çoğu kez iş piyasasında kurulu olan, özellikle hemşerilik esaslı ilişkilere eklenmesi,

- Bu piyasalarda yaratılan gelirlerin sistem içinde yer alanlara eşitsiz dağılması

- Bu eşitsiz gelirler temelinde yükselen politik ilişkiler olarak belirtilebilir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: s. 40).

Yaşanan iki büyük ekonomik kriz sonrasında ise bu yoksulluk şeklinin daha yaygın, kuralsız ve baş etmesi çok daha zor bir yoksulluk biçimini aldığı vurgulanmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003: s. 51). Formel kesim, kentleşme ve siyaset arasında yaşanan çözümler ve dönüşüm sonucunda "nöbetleşe yoksulluk" kavramının yerini "kuralsız yoksulluk" almaktadır. Bu yeni tür yoksulluk, farklı toplumsal grupları ve bölgeleri ve burada yaşayan yeni yoksulların yoksullukla mücadele mekanizmalarını da bütünüyle değiştirmiştir (Beken, 2006: s. 97).

1.2.6. Yeni Yoksulluk

Yoksulluk modern literatürde yalnızca ekonomik bir çerçevede tanımlanmamaktadır. Yoksulluğun ölçülmesinde gelir düzeyi önemlidir. Bununla birlikte yalnızca hane ya da bireylerin gelirlerini göz önünde bulundurarak yoksulluk tanımı yapmak ya da yoksulları nitelemek, sorunu eksik ele almaktır (Erdem, 2003: s. 55). Çalışma hayatına katılma, geçmiş dönemlerdeki gibi tek başına yoksulluk tanımlamasına girmeye engel teşkil etmemektedir. Refah devleti uygulamalarının görüldüğü ülkelerde yoksulluk özellikle iş ve istihdam piyasası dışında olma durumu ile ilişkilendirilmişti. Oysa çalışma koşulları işçi aleyhine genişledikçe ve neoliberal pratikler refah politikalarından geri adım niteliğinde olan uygulamaları yaygınlaştırdıkça, çalışan ama yoksul olan kesimlerle daha fazla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışan yoksullar, yoksulluğun kanıksanan ve tanımlanan istihdam piyasasının dışında olma gibi eski/geleneksel yaklaşımın ve paradigmanın yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bunun için yoksulluk eski anlayışın sınırları ile tanımlanamamaktadır (Kesgin, 2011: s. 71-72). Elbette ki yoksulluğun en çarpıcı görünümü budur: Evine ekmek götürememek. Ancak sadece bu boyuta bakarak yoksulluğun aldığı yeni görünümü, yeni boyutları görmek mümkün olmamaktadır.

Ancak yoksulluk aynı zamanda bir insani varoluş formu olarak görülüp kavrandığında, "yeni yoksulluk" denilen olgunun ne anlama gelebileceği üzerine düşünülmektedir (Aksu, 2007: s. 95).

Yeni yoksulların temel özelliklerinden biri tüketim olgusuyla bağlantılıdır. Yeni yoksullar modern toplumun temel karakteristiği olan tüketim fonksiyonunu yerine getiremeyen, haliyle tüketim toplumunda tüketemedikleri için normal toplumsal yaşayışını devam ettiremeyen insanlardır. "Yoksullar içinde bulundukları zaman ve mekan standartlarının doğru ve uygun diye tanımladığı biçimde beslenmeyen veya giyinmeyen insanlardır, ama onlar her şeyin ötesinde "norma uygun" olarak yaşamayan insanlardır" (Aktaran: Erdem, 2003: s.56). Yeni yoksulluk özellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan yoksulluğu ifade etmektedir.

Yeni yoksullar, sistemin dışına itilip, marjinalleştirilen, sosyal, siyasal ve ekonomik olarak dışlanan insanlardan oluşmaktadır. Yakın çevreleri, aile, arkadaş vb. sosyal bağları yoktur. Terk edilmişler veya kendileri diğerlerini terk etmişlerdir. Siyasal temsiliyetleri veya sözcüleri yoktur. Ekonomik imkânlardan yararlanamazlar. Paradan sermayeden nasipleri yoktur-dışlanmışlardır. Kent içerisinde tecrit edilmeye çalışılan insanlardır. Yoksullukları kronikleşmiştir (yani uzun süredir- beş yıl-yoksuldurlar ve gelirlerinin büyük bir kısmını (%80) harcadıkları halde karınlarını doyuramamaktadırlar), bu hal onların yoksulluktan kurtulmalarına imkan vermemekte ve yoksulluğa mahkum etmektedir (Erdem, 2003: s. 58). Mücadele gücünü ve yeteneklerini kaybetmişlerdir. "Yeni yoksullar, yaşamlarını iyileştirecek ' yapabilirliklerini' kısmen ya da tamamen yitirmişlerdir" (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: s. 72).

Yeni yoksullar enformel ağlara da zor girmekte ya da hiç girememektedir. Dolayısıyla yeni yoksulların işsizlik, yoksulluk ve dışlanma sorunlarının üstesinden gelmesi gittikçe zorlaşmakta, bu kesim çalıştığı hâlde geçim sorunları gün geçtikçe derinleşmektedir (Kesgin, 2011: s. 69).

Hayatın zorlukları karşısında dirençli olabilmek için kendinde güç bulamamak, hep geçmişteki tecrübelerle bağlantılıdır. Yoksulların yaşam deneyimleri hüsran doludur. Girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ne yaparlarsa yapsınlar sonucu

kontrol edemeyeceklerine defalarca şahit olmuşlardır (Erdem, 2003: s. 58). Kronik yoksulluğu geçici yoksulluktan ayıran en önemli özellik ise bireylerin bu döngüyü kırıp yoksulluktan kurtulabilme olasılıklarının çok düşük düzeyde olması ya da neredeyse hiç olmamasıdır (Temiz, 2008: s. 63). Bu boyutuyla yoksul kesim klasik anlamının ötesine taşmış, çeşitlenmiş ve yeni boyutu ile karşımıza çıkmıştır. Enformel sektörün varlığı ve çalışanların bir kısmının sosyal güvenlik ağlarına girse de yoksulluktan kurtulamamaları gerçeği, yoksulluğu yeni bir durum olarak yoksulları da yeni kesim olarak karşımıza çıkarmıştır (Kesgin, 2011: s. 71)

Yoksul bireylerin tüm çabalarının sonuçsuz kalması, umutlarının yıkılmasına sebep olmuş ve acziyeti öğretmiştir. Yoksulların bu özellikleri psikolojideki "öğrenilmiş acziyet" kavramı ile ilişkilendirilebilir.

Öğrenilmiş acziyet, engellenmeye karşı verilen duygusal tepkidir. Hayvanlar üzerinde yapılan deneylerde, hayvan ne yaparsa yapsın aynı kötü durumla karşılaşmaktadır. Ortamı değiştirildiğinde (şok gibi) rahatsızlık veren durumdan kurtulma ümidi olsa bile, kurtulma olasılığının olmadığını/olanaksızlığını düşünerek, arayıştan vazgeçmektedir (Cüceloğlu, 1997: s. 317). Bu nedenle yoksulluğun yeni yüzü çalışsan da çabalasan da bu sarmaldan kurtulamayacağını bireye öğretmekte ve yeni yoksulluk gün geçtikçe daha fazla bireyi kapsamaktadır.

1.2.7. Yoksulluk Kültürü

Refah ve zenginlik maddi, sosyal, fiziki, psikolojik ve ruhsal açıdan güven ve esenlik içinde olmayı ve hemen hemen her alanda tercihte bulunma özgürlüğünü gündeme getirirken yoksulluk maddi olanakların olmamasını, güvensizliği, sosyal dışlanmayı, psikolojik sıkıntıları ve ruhsal travmalar ile tercihte bulunma ve teşebbüs hürriyetinin olmamasını akla getirir. Yoksul kişiler, genellikle, kısıtlı tercihte bulunma ve seçim yapma hakkına sahiptirler ve başlarına gelen kötü şeyleri kontrol altına almak veya olumlu yönde değiştirmek için söz hakkına sahip değildirler. Kişilerin bilgi, varlık, finansman ve gerekli becerilere erişememeleri yeni fırsatlar elde etmelerini engellemekte ve ortaya çıkan güvensizlik yoksulluğun kronik bir hale gelmesine yol açmaktadır (Aktan, 2002: s. 9-10).

Yoksullar, başlangıçlarından bugüne bütün modern toplumlarda, "suçun ve şiddetin yaygınlaşması" veya bugün Türkiye'de sıklıkla kullanılan ifadeyle "sosyal patlama" türü korkularının önemli aktörleri olmuşlardır. Yoksulluk tartışmalarında bu korkular, kolayca suçlamaya da dönüşebilirler. Dolayısıyla suçlama, bu tartışmaların içinde önemli yeri olan başka bir unsurdur. Yoksulları kendi yoksulluklarından sorumlu tutma eğilimi, pek çok modern yoksullukla mücadele yöntemini tanımlayan unsur olarak karşımıza çıkar. Yoksullar tembeldir, yoksullar cahildir, yoksullar kendileri için neyin gerekli olduğunu bilmezler, yoksul yardımı onların bu özelliklerini daha da barizleştirip onları bağımlı bir hale getirir. Yoksullara yardım yapmak yerine onları "çalıştırmak" veya onlara "balık tutmasını öğretmek" gibi vurgular içeren önerilerin temelinde yatan, bu suçlama eğilimidir. Varlığı korku uyandıran "öteki"nin, tembellik ve sorumsuzluk eğilimlerini kontrol altında tutulması gereken, dolayısıyla kendi hayatıyla ilgili kararlarını kendi başına alması söz konusu olmayan bir insanın, üzerinden para kazanılan ucuz emeğin, iyilikseverlik duygularının tatminine hizmet eden bir acıma nesnesinin haklarından söz etmek, hiç kolay değildir (Buğra, 2005: s. 3-5).

Yoksulluk kültürü, yoksulluğa maruz kalmış grupların ortak inanç, değer ve kültürlerinin tarihi süreç içinde kurumsallaşmasıdır. Yoksulluk kültürü devamlı bir yoksulluk durumunu ifade etmektedir (Bilen ve Çalışır, 2013: s. 327).

Yoksulluk kültürü kavramı Amerikalı antropolog Oscar Lewis'in Meksika ve Porto Rico'da yürüttüğü araştırmalar sonucunda edinmiş olduğu araştırma sonuçlarını sistemleştirirken başvurduğu bir kavramsal çerçevedir. Lewis, yoksulluğu bir alt kültür olarak görmekte ve ailede kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam şekli olarak nitelemektedir. Lewis'e göre yoksulluk kültürünün oluşumunu ve gelişimi aşağıdaki koşullarda mümkün olmaktadır;

1- Para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacıyla üretim,

2- Sürekli, büyük ölçüde işsizlik,

3- Düşük ücretler,

4- Ya hükümet baskısı ya da isteyerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için sağlanmaması

5- Tek taraflı yerine çift taraflı akrabalık sisteminin varlığı,

6- Hakim sınıfta servet birikimine yönelen, alt tabakaya mensup olmanın kişisel yeteneksizlikten ileri geldiğini savunan bir değer yargısı (Lewis, 1965: s. 50-51).

Burada ele alınan koşullar, kapitalizmin bir toplumda var olan sistem yerine geçmesi ve yerleşmeye başlama sürecine işaret etmektedir. Sosyal hayattaki ilişkilerin para ekonomisi üzerine kurulmaya başlanması ve böylece insan emeğinin ücretlendirilmesinin geleneksel toplum yapısı yerine, kapitalist toplum yapısının yerleşmesini beraberinde getirdiğine işaret edilmektedir. Gelişmiş kapitalist batı ülkelerinin aksine, kapitalizmin yerleşme aşamasında olan ülkelerdeki sürekli ve büyük işsizlik ve buna eşlik eden emeğin düşük ücretlendirilmesi, toplumsal örgütlenmenin zayıf olması gibi durumlardan söz edilmektedir. Yoksulluk kültürü, kesin tabakalara ayrılmış ve kişiselliğe karşı aşırı derecede eğilmiş -bireyci- kapitalist bir düzendeki alt sınıfın gösterdiği tepki ve koşullara uyma çabası olarak ele alınmaktadır (Özdoğan, 2010: s. 99).

Yoksulluk kültürü olan insanlar; kendi çevrelerinde yaşarlar ve tarih bilgileri çok kıttır. Yalnız kendi dertlerini, kendi bölgesel koşullarını, kendi çevrelerini ve kendi yaşam tarzlarını bilirler. Çoklukla kendileri ve dünyanın başka yerlerinde kendi koşullarına benzer koşullarda yaşayan kişiler hakkında bilgileri yoktur. Aradaki benzerlikleri görmezler. Sınıf farkı gözetmemelerine rağmen statü ayrımı konusunda çok hassastırlar (Lewis, 1965: s. 53-57).

Yoksulluk kültürünün temel bileşenlerini şu şekilde tavsif etmek mümkündür: İnsanların sürekli bir biçimde geçim mücadelesi içinde olması, geleceğe dönük statü yükselmelerine yönelik beklentilerin zayıflığı, düşük seviyede ücrete mahkum olma, işsizlik ve aylaklık, bir işe sahip olsa dahi bunda da hızlı bir iş gücü devri, ele para geçtiğinde har vurup harman savurma zihniyeti, ellerindeki eşyaları rehin verme durumu, kalabalık mahallelerde oturma ve sürü yaşantısı, alkol bağımlılığının yüksek

seyretmesi, sık sık fiziki şiddete başvurulması ve bedeni cezalar (Türkdoğan, 2002: s. 35-36).

Yoksulluk halleri çalışması kapsamında görüşülen kişiler açısından yoksulluğu kritik kılan şey, yalnızca artan ve derinleşen toplumsal eşitsizlik ve maddi sefalet değil aynı zamanda bunların kendilik üzerinde yarattığı duygusal sembolik şiddettir. Yani yoksullar yalnızca açlık, hastalık, soğuktan donma gibi tehlikelerle karşı karşıya değildirler aynı zamanda onurlarına, özsaygılarına ve özgüvenlerine yönelen bir tehdit olan sembolik şiddetle karşı karşıyadırlar. Böyle olunca, yoksulluk kadar, yoksulluğu aşağı, değersiz, hayvani vb. olarak kuran ve sınıflandıran, kültürel ve sembolik şemalar ve toplumsal ayrımlar dert edilmektedir. Yani yoksulluk, sağlık, beslenme, barınma gibi sorunların ötesinde, kendilikte ve özsaygıda açtığı yaralar açısından anlamlandırılmaktadır. Yoksulların toplumsal eşitsizlikler ve tahakküm karşısındaki konumları negatif, tepkisel ve kısmi olmakta ve memnuniyetsizlik, esasen negatif bir belirlenim taşımakta ve kendini pozitif terimlere tercüme edebileceği, kurabileceği bir ideolojik-politik eklemleyici ilkeden yoksun halde bulunmaktadır. Böylece yoksullar, mevcut toplumsal varoluş koşullarını kabullenmeseler de bunlara karşı açık bir direniş veya isyana girişmeye pek eğilim göstermemektedirler. Dışa doğru patlamanın, siyasal ve kültürel bilinçdışından, kaçınmacı pratiklerin köklülüğünden ve mevcut organik bunalımın moral-entelektüel karakterinden kaynaklanan nedenlerle pek olası görünmemesine karşılık, hırsızlık, fahişelik, intihar gibi biçimlerde ortaya çıkan içe göçme somut bir olasılık olarak öne çıkmaktadır (Erdoğan, 2002: s. 45-63).

Yaşanılan geçim sıkıntısının sosyal hayatla kurulması gereken bağları zayıflatması sosyal dışlanmışlık olarak adlandırılabilir. Sosyal ve iktisadi nitelikteki imkanlara ulaşmakta zorluk çeken insanlar bazı vatandaşlık haklarından yararlanmada birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların kaynağı, yoksulluğun ortaya çıkardığı çevresel kısıtlamalardır. Zira yoksul, sosyal ve iktisadi olanaklardan mahrum kaldığı, onlara ulaşma sıkıntısı içinde olduğu süre boyunca, bu imkanların sunduğu haklara da yabancı kalacaktır. Bu hakları kullanabilmesi sosyal ve iktisadi imkanlara sahip olanlarla ilişki içinde olmasına bağlı olur. Oysa bu durum, sosyal dışlanmışlığın devam ettiği süre zarfında sürekli bir bağımlılık ilişkisi

yaratır (İbrişim, 2008: s. 13). Yoksul; sosyo ekonomik imkanlardan uzak olduğu ölçüde sosyal hayattan dışlanmış, sosyal hayattan dışlandığı sürece de bu hayatla bağlarını kuran faktörlere karşı daha bağımlı hale gelir. Aynı zamanda bu durum yoksul kişilerin dışlanmışlık psikolojisi yaşamalarına da neden olur (Aktan, 2002: s. 11).

1.2.8. Sosyal Dışlanma

Ayrımcılık bireylerin, kamu hizmetlerine, piyasalara ve kaynaklara erişimini engelleyerek onların eğitim, sağlık ve gelir bakımından yoksul kalmalarına neden olmaktadır. Ayrımcılığa uğramış bireyler diğer bireylerin sahip olduğu kendi olanakları ile yoksulluktan kaçabilme ve gelirlerini arttırabilme fırsatlarından yoksundurlar (Toit, 2004: s. 996). Bu nedenle, ekonomik büyüme gerçekleşmiş, gelir dağlımı iyileşmiş olsa da ayrımcılığa uğramış ve dışlanmış olan bireyler bu gelişmenin gerisinde kalmaktadır (Quibria, 2002: s. 7).

Ayrımcılık ve dışlanma, dünyanın pek çok bölgesinde çatışmaların ve güvencesizliğin ana nedenidir. Çok sayıda olumsuzluğa katlanmak zorunda kalan dışlanmış gruplar, ekonomik ve sosyal haklardan eşit biçimde yararlanmamakta, bu nedenle siyasal süreçte seslerini duyuramamakta ve toplumun ana görüşünden uzaklaşarak sıra dışı hale gelebilmektedir (Longley vd 2006: s. 29).

Dışlanma terimi 1980'li yıllarda Avrupa'daki toplumsal politikalarla ilgili tartışmalarda yoksullukla birlikte daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Ne var ki yoksunluk kavramı en az yoksulluk kadar tartışmalı bir içeriğe sahip olmakta ve (örneğin) işsizlik, düşük gelir, kötü konutlar, kötü sağlık ya da toplumsal tecritle bağlantılı aynı toplumsal problemler kümesini anlatmak üzere kullanılmasına yaygın biçimde rastlandığı için terminolojideki bu değişikliğin ne kazandırdığı net bir şekilde söylenememektedir (Aktaran: Taner, 2004: s. 43). İzolasyonun artması da yoksulluğa artırmakta, büyük iktisadi krizler, savaşlar ve doğal afetler sonrasında geçimlerini idame ettirecek düzeyin ötesinde gelir ve olanağa sahip olmayan kişiler sosyal faaliyetlerden uzaklaşmaktadırlar. Bu durum neticesinde kişilerin bilgi ve destek kaynakları azalmakta ve izole olmuş kişiler daha zayıf, daha dar görüşlü ve

daha fazla korunmasız hale gelmektedirler. Fiziki ve ruhsal açıdan ailesinden ve toplumdan izole olan gruplar olağandışı koşullarda en zayıf durumda olan gruplar olmakta ve siyasi yaşama katılımın zayıf olması, ayrımcılık, sosyal dışlanma ve yoksullaşmayı artırmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: s. 12).

Göreli yoksulluk tanımı ile alakalı bir kavram olan sosyal dışlama (social exclusion) kişilerin kendi aileleri ve içinde yaşadıkları toplumla sosyal bağlarının zayıflaması veya ortadan kalkması olarak tanımlanabilir. Kavram iktisadi ve sosyal boyutları birlikte kapsar. Sosyal açıdan dışlanmış olan kişi ve hane halkı kendi geçimini sağlamaya yetecek bir gelir elde etme olanağından yoksun kalır, üretim ve çalışma piyasalarına katılımında sorunlarla karşılaşır ve varlığını idame ettirebilmek için gerekli olan varlık ve kaynaklara erişemez. Kişiler, kamusal mal ve hizmetlerden, aile desteğinden ve hatta kendi yaşamını etkileyen kararlar üzerinde söz sahibi olmaktan bile dışlanabilirler. Sosyal dışlama, bazen bazı temel insan hak ve hürriyetleri ile vatandaşlık haklarından dışlanma şeklinde de gerçekleşebilir. Bazı durumlarda kişiler yaşamlarını sürdürebilmeleri için belirli kişilerin, kurumların ve toplulukların desteğine bağımlı bir hale gelebilirler. Bu bağımlılık, evlilik, çocuklara ad koyma, gibi kişilerin günlük hayatı ile ilgili kişisel konularda alınan kararlara destek sağlayan kişi ve kurumların müdahale edebilmesine olanak sağlayabilir. Yoksullar, fiili yaşamda, sosyal dışlama ve bağımlılık nedeniyle sosyal meseleler konusunda alınan kararlarda diğer kişilerle eşit hak ve yetkiye sahip olamazlar (Aktan ve Vural, 2002: s. 11-12)

Yeterli gelire ya da yaşam için yeterli araçlara (gıda, giyim, konut dahil olmak üzere yeter düzeyde tüketime sahip olanlar) sahip olmasına rağmen insanlar yoksul olabilir. Belirli fonksiyonları yaratacak şekilde yeter kapasite ve gelire sahip biri de yoksul olabilir; eğer ana akım ekonomik, politik, sivil ve kültürel faaliyetlerin dışında tutulmuşsa… Sosyal dışlanma "insanların yaşadıkları topluma tamamıyla katılımından kısmen ya da bütünüyle dışlanan birey ya da grupları gösteren bir süreci" ifade etmektedir. Sosyal dışlanma süreci, kurumsal olduğu kadar bireysel boyuta da sahiptir ve yoksulluğu hem ekonomik, politik hem de kültürel olarak etkilemektedir (Wagle, 2002: s. 160-161). Yoksul bireyler sosyal yardım süreçlerine dahil olurken de sosyal dışlanma kendini gösterebilmektedir.

Sosyal yardım yapılmasına karşı görüşlerin başında, yardım alan kişilerde meydana gelebilecek olan "psiko-sosyal" sakıncalar gelmektedir. Bunlara göre, yardımdan yararlanacak kişinin muhtaç olduğunu kanıtlamak zorunda kalması ve yardım alırken bunu net olarak hissetmesi, bu kişiler üzerinde onur kırıcı etkiler yaratmaktadır (Gerek ve Oral, 2004: s. 44). Sosyal yardım alırken, bireyin "damgalanması" anlamına da gelen bu durum, birey üzerindeki psikolojik olumsuz etkileri açısından tehlikeli bulunmaktadır (Özdemir, 2004: s. 129). Bu bağlamda sosyal dışlanma insanları yoksulluğa sürükleyen ekonomik, sosyal ve siyasal süreçler üzerinde odaklanırken, bireylerin yoksullaşmasına neden olan farklı biçimlerle ilgilenir. Bunun yanında sosyal dışlanma çok boyutlu yoksulluğa dikkat çeker ve yoksulluğun anlaşılmasına yardımcı olur. Bu bakımdan, sosyal dışlanma yoksulluğun bir nedeni olabilirken, aynı zamanda sonucu da olabilir (Sapancalı, 2005: s. 58-59).

Sosyal dışlanmayı üç alanda tanımlamak mümkündür: 1. Ekonomik dışlanma: Üretken ekonomik sistem içerisine aktif olarak bireyler katılamadığı zaman ortaya çıkmaktadır. Emek, kredi ve sigorta piyasalarının dışında kalmak anlamındadır. 2. Politik dışlanma: Meşru (yasal) otoritenin bir kişinin haklarını garanti edemediği zaman ortaya çıkmaktadır. Bu haklar; sivil (inancın ifadesi, mülkiyet hakkı v.b.temel özgürlükler), politik (seçme ve seçilme hakkı), sosyo-ekonomik (temel eğitim, sağlık, istihdam) ve kültürel olabilir. 3. Kültürel dışlanma: Toplum içerisindeki belirli grupların marjinalleşmesi (okumayazma becerisi, etik değerler ve dil de dahil olmak üzere) ve düşük seviyede olduğu düşünülen bireylere yönelik ayrımcılık şeklinde ortaya çıkabilir (Franco, 2003: s. 4). Bireylerin siyasi ve kültürel olarak dışlanmaları da toplumsallıklarını zedeleyen faktörler. Siyasi temsiliyetin zayıflaması ve karar alma süreçlerine katılmama, siyasal alandan dışlanmayı doğurabiliyor. Ayrıca, dil, din, yaşam biçimi gibi özelliklerin toplumun genelinden farklı olması da bireyler için kültürel dışlanma tehdidi yaratabiliyor. İşte, tüm bu faktörler bir araya geldiğinde çok boyutlu bir sosyal dışlanma sürecine yol açıyor (Ekim, 2007: s. 81).

İnsanlar sadece fiili olarak işsiz veya gelirsiz olmalarından dolayı dışlanmış değillerdir. Aynı zamanda gelecek için çok az beklentilere sahip olmalarından dolayı dışlanmaktadırlar. Bireyin toplumla bağlarının kopması ise, toplumda dayanışma düşüncesinin zayıfladığını ifade etmektedir. Gelişmiş ülkelerde sosyal açıdan

dışlanmış gruplar; sistem dışına atılmış, kronik bir yoksulluğa mahkum, mücadele yeteneğini kaybetmiş, kent içerisinde tecrit edilmeye çalışılan ve ne formel ne de enformel mekanizmalar tarafından içerilen bir kesimi oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyal dışlanma eksik yurttaşlık (incomplete citizenship) olarak da görülebilir (Sapancalı, 2005: s. 53-56).

Sosyal dışlanma ve yoksulluk, sıkça birbiri yerine geçebilen veya aynı anlama gelebilen kavramlar gibi görülmekte ve kullanılmaktadır. Ancak sosyal dışlanmanın yoksulluğu da kapsayan daha geniş bir anlamı olduğunu söylemek mümkündür. Dışlanmış kişiler her zaman yoksul kişiler değildirler. Örneğin; göçmenler, azınlıklar, belirli kadınlar ve çocuklar gibi bazı kişiler yoksul olmamakla birlikte toplumdan dışlanmış olabilmektedirler (Öztürk ve Çetin, 2009: s. 2669).

1.3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Yoksulluk yalnızca bireye özel bir şey değildir, ülkeler de yoksul olabilmektedir. Bireye yoksul diyebilmek için gerekli olan kıstaslar ülkeler içinde farklı biçimlerde geliştirilmiş ve ülkeler yoksulluk düzeylerini belirleyebilmişlerdir (Temiz, 2008: s. 62-63). Kişilerin yoksul olup olmadıkları nasıl gelirleriyle ve yaşam düzeyleriyle ölçülüyorsa, ülkelerin de yoksul olup olmadıkları toplam gelirlerine, varlıklarına ve bir ölçüde bunlara paralel olarak genel yaşam niteliğine göre değerlendirilir. Günümüzde ülkeler kendilerinin ne düzeyde olduklarını bilmek istedikleri gibi diğer ülkelere göre derecelerini de kıstas olarak görmek ve onların nasıl bir süreçten geçtiklerini öğrenmek isterler (Koşar, 2000: s. 40).

Refah rejimleri, devlet, piyasa ve aile arasında bölüşülen refah üretimini ifade etmektedir. Esping-Andersen'a göre refah rejimlerinin oluşumundaki farklılıklar, kapitalizme has yıkıcı metalaşma sürecinde hayatta kalabilmenin garantilerini yeniden yaratma yani metalaşmanın sınırlanması yöntemleri ile sonuçta ortaya çıkan savunmasızlığı telafi etmeye duyulan ihtiyaç ile şekillenmiştir. Tarihsel olarak üç kurumun işlevsel niteliği ile bu telafi süreçleri farklılaşmıştır. Esping-Andersen'ın refah rejimlerinin farklılığı "piyasa, devlet ve aile" olmak üzere bu üç kurumun

baskınlığına dayanmaktadır. Liberal modelde, piyasanın ağırlığı; sosyal demokrat modelde devletin; muhafazakâr modelde ise ailenin baskın bir rolü bulunmaktadır (Ülgen ve Özalp, 2017, s. 639).

Yoksulluk dünyamızın geleceğini tehdit eden en önemli sorunlardan birisidir. 2004 yılı itibariyle dünyada, yaklaşık her beş kişiden birisi günlük sadece 1 dolarlık bir gelire sahip iken; dünya nüfusunun neredeyse yarısı günde iki dolar ve altında bir gelirle yaşamını sürdürmek durumundadır (Gündoğan, 2008: s. 42-43).

Yoksulluk, küresel bir sorun olarak, gelişmiş-az gelişmiş ayırımını gözetmeksizin evrensel boyutlara ulaşmıştır. Yoksulluk sadece dünyanın azgelişmiş bölgelerinin yaşadığı bir sorun olmaktan çıkmış, gelişmekte olan ülkelerin ve hatta gelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu haline gelmiştir. Günümüzde dünya nüfusunun % 10'u toplam dünya gelirinin % 70'ten fazlasını elde etmektedir. Altı milyar iki yüz milyona sahip dünya nüfusunun 2.5 milyarı- yaklaşık yarısı günlük 2 dolar yoksulluk sınırının, 1 milyarı –yaklaşık altıda biri günde 1 dolar yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da giderek artmaktadır. Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelerden daha yavaş büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu giderek genişlemektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır (Tosuner, 2007: s. 64).

Yoksulluk sadece dünyanın az gelişmiş bölgelerinin yaşadığı bir sorun olmaktan çıkmıştır. Bugün birçok gelişmiş ülkede yoksulluk oranları alarm vermeye başlamıştır. Örneğin, genel olarak bir refah bölgesi olmakla beraber, Avrupa Birliği'nde de yoksulluk göreli olarak hala yüksek düzeydedir. Yaklaşık her 7 kişiden birinin (toplam 72 milyon kişi) "yoksulluk riski altında" (at risk of poverty) ya da göreli yoksul olduğu AB'de, yaşlılar, engelliler ve çocuklar gibi dezavantajlı gruplar arasında yoksulluk oranı oldukça yüksektir (Europian Anti-Poverty Network [EAPN], 2007: s. 2). ABD'de Nüfus Bürosu verilerine göre, federal yoksulluk sınırı altında yaşayan yaklaşık 37 milyon yoksul bulunmaktadır ki bu, % 12,6'lık bir yoksulluk oranına karşılık gelmektedir. Üstelik bu yoksulların % 39'unu da çocuklar oluşturmaktadır (Aktaran: Gündoğan, 2008: s.45).

Dünyada yoksulluğun boyutlarını bütünsel olarak görebilmek için gerek ulusal düzeyde gelir dağılımı araştırmalarını yürüten istatistik kuruluşlarının yaptıkları araştırmaların, gerekse uluslararası kuruluşların sonuçları son derece önem taşımaktadır. Ulusal düzeyde yapılan gelir dağılımı araştırmalarında kişilerin kendilerini ve ailelerini geçindirebilecek belirli bir minimum gelir esas alınmakta ve bu gelirin altında gelire sahip olan nüfus "yoksul" olarak adlandırılmaktadır. Dünya Bankası'nın 1990 yılı dünya kalkınma raporu ile yoksulluk kavramı uluslararası platformlarda tartışılmaya başlandı. Dünya Bankası'nın hesabına göre bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 k/cal besini almaya yeterli olmayan insanlar bankaca mutlak yoksul olarak tanımlanmıştır. Yoksulluğun evrenselliğine ve satın alma paritelerinin farklılıkları da düşünülerek, ortalama hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde (1) ABD doları kabul edilirken, Latin Amerika ve Karaipler için bu sınır (2) Türkiye' nin de dahil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de bulunduğu grup için (4), gelişmiş sanayi ülkeleri için (14.4) dolar belirlenmiştir. Bazı varsayımlarda Dünya Bankası 1994 yılı için Türkiye' de bu rakamı 1.2 dolar, bazı araştırmacılar ise 1.7 dolar olarak belirlemiştir (Aktaran: Taner, 2004: s.51-52).

2008 yılında yayınlanan "Eşitsizlik Artıyor mu? Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) Ülkelerinde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk" başlıklı Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) raporu, Türkiye'nin 30 ülke içerisinde Meksika'dan sonra en eşitsiz gelir dağılımına sahip ülke konumunda olduğunu tespit etmiştir (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2008: s. 25).

Başta UNDP olmak üzere, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların yapmış oldukları karşılaştırmalı yoksulluk çalışmaları da ülkemizdeki yoksulluğun boyutlarını gözler önüne sermektedir. UNDP tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Raporu 2007/2008, ülkeleri insani gelişme düzeylerine göre sıralamış olup; İzlanda ve Norveç'in ilk iki ve Burkina Faso ve Sierra Leone'nin de son iki sırada yer aldıkları bu indekste Türkiye, 177 ülke içerisinde 84. sırada yer almıştır. Yine aynı raporda yayınlanan, İnsani Yoksulluk İndeksinde (IYE) Türkiye, gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan 108 ülke

içerisinde, % 9,2 olan indeks değeri ile 22. sıradadır. Uluslararası karşılaştırmalarda, yoksulluk göstergeleri bakımından pek parlak bir durumda olmayan Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin göstergesi olarak kabul edilen Gini Katsayısı 43,6 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir (Gündoğan, 2008: s. 47).

2015 İnsani Gelişme Raporu'nda ise Norveç, Avustralya, İsviçre, Almanya, Danimarka, Singapur, Hollanda, Almanya, İrlanda, İzlanda, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, gibi ülkeler IGE çok yüksek olan ülkeler iken; Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijer, Çad, Gine, Mali, Liberya, Kongo, Etiyopya, Sudan gibi ülkeler ise en düşük insani gelişme endeksine sahip ülkeler olarak yer almaktadır. Türkiye ise 0,767 puanla 188 ülke ve bölge arasında 71. sırada yer almıştır (United Nations Development Programme [UNDP], 2016: s. 22-25).

Ülkemizin gelir dağılımı eşitliği konusunda son yıllarda da olumsuz bir tablo sergilediğini ifade etmek gerekmektedir. 2016 yılında OECD ülkeleri içerisinde gelir dağılımı eşitsizliğinin az olduğu ilk üç ülke; İzlanda, Slovenya ve Slovakya'dır. Gelir dağılımında eşitsizliğin en fazla olduğu üç ülke ise; Şili, Meksika ve Türkiye'dir. 2016 yılında OECD'nin yayınladığı istatistiklerde Türkiye'deki gelir dağılımı eşitsizliği artmıştır. 2013 yılında Türkiye'de 0.393 olan GİNİ katsayısı, 2015 yılında 0,397'e, 2016 da ise 0.404'e yükselmiştir. (OECD, 2016).

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye de küreselleşme paralelinde giderek artan bir yoksulluk olgusu ile karşı karşıyadır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra başta Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası finansal kurumların neo-liberal politika önerileri bağlamında ekonomisini dışa açarak kalkınma ve büyümesini bu doğrultuda yönlendirmiştir. Ancak Türkiye diğer benzer konumda olan ülkeler gibi makroekonomik istikrarı bu yöntemlerle sağlayamadığı gibi, ciddi bir ekonomik istikrarsızlık sürecine girmiştir. Bu süreçte yoksulluk olgusu sayı, coğrafik yer, sektörel ve gelir olarak biçim değiştirmiş ve özellikle iç göç olgusu ile kır yoksulluğuna önemli ölçüde kent yoksulluğu eklenmiştir (Altay, 2007: s. 62-63).

Türkiye için 1980 yılı bir dönüm noktası olmuş, dünyadaki değişim rüzgârları ve iç dinamikler sonunda ortaya çıkan köklü dönüşümler 1980'lere damgasını vurmuştur. 1970'lerin son yıllarında yaşanan ödemeler dengesi krizini takiben 24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar kararlan ile ülkenin ekonomi tarihinde yeni bir dönem başlamış, 1960'lardan beri izlenmekte olan ithal-ikameci politikalar terk edilerek, serbest piyasa kurallarının hâkim olduğu, dış dünya ile bütünleşmeyi ve ihracata dayalı sanayileşmeyi hedefleyen bir ekonomi politikası benimsenmektedir. Kamu kesiminin küçültülmesi, finansal liberalizasyon ve özelleştirmeye yönelik uygulamalar yapısal uyum programının öncelikleri arasında yer almaktadır. Yeni ekonomi politikaları, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında çalışanların sosyal hakların ve sendikal özgürlüklerin kısıtlandığı siyasal ortamda ciddi bir toplumsal muhalefetle karşılaşmadan uygulanabilmiştir. İhracatı, iç talebi kısarak ve ürün ~ maliyetlerini düşürerek artırmayı amaçlayan iktisat programının en doğrudan sonucu çalışanların gelirlerindeki azalmadır. Sanayi kesiminde 1970'lerin sonlarında başlamış olan gerçek ücretlerdeki azalma 1980'ler sonrasında % 40'ları bulmuş, tarımın ticaret hadlerinde ise 1980'lerin sonlarında % 40-50'ye varan dramatik düşüşler gerçekleşmiştir (Aktaran: Gürses, 2007: s.62). Belirtilen ekonomik gelişmeler Türkiye'nin yoksulluk profilini derinden etkilemiş, 1980'li yıllardan başlayarak Türkiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkmış, zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum nitelemesini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: s. 52).

Türkiye'de yoksulluk ile ilgili çalışmaların sayısı sınırlı olmakla birlikte, yapılan çalışmalarda daha çok mutlak yoksulluk yaklaşımı esas alınarak yoksul sayısının ve buna bağlı olarak yoksul oranının belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 1987 yılı "hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi" sonuçlarına dayanarak Dumanlı (1996: s. 67)' nın yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de kişi basına yoksulluk sınırı, 1987 yılı için 284.700 TL, 1994 yılı için 14.696.360 TL olarak belirlenmiştir (Dumanlı, 1996: s. 67). Bu sınırlara göre 1987 yılı itibariyle toplam hanelerin % 15.17'sinin, toplam nüfusun ise % 14.24'ünün, 1994 yılı itibariyle de hanelerin % 17.27'sinin, nüfusun ise %

16.24'ünün yoksul olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde yoksul sayısı yaklaşık 7,5 milyondan 10 milyona yükselmiş ve yıllık ortalama yoksulluk artış hızı yaklaşık % 4.0 düzeyinde gerçekleşmiştir (Dumanlı, 1996: s. 169).

DİE tarafından 2003 yılı hane halkı Bütçe Anketi sonuçları kullanılarak yapılan "2003 Yoksulluk Çalışması" Türkiye'de yoksulluk sorununun 2000'li yıllardaki seyrini ortaya koymaktadır. Bu çalışmaya göre 2003 yılında bir kişilik hane halkı için aylık gıda yoksulluk sınırı 75 milyon TL, aylık gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırı 186 milyon TL'dir. Aynı sınırlar, dört kişilik hane halkı için sırasıyla 168 milyon TL ve 417 milyon TL olarak belirlenmiştir. Bu sınırlardan yola çıkılarak Türkiye genelinde yaklaşık 894 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, 19 milyon 458 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında bir yasam sürdüğü tahmin edilmiştir.

Türkiye'nin yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğini AB ülkeleri ile kıyaslayan çalışmaların sonuçları da olumsuz bir tablo çizmektedir. Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (EUROSTAT) 2004 araştırmasına göre Türkiye'deki göreli yoksulluk oranı (ülke medyan gelirinin % 60 altında olan kesim) % 23 ile AB üye ve aday ülkeler arasında en yüksek oranı oluşturmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren Gini katsayısı ise 0.46'dır ve bu değer de Türkiye'nin yalnız AB üyeleri değil aday ülkeler arasında da hızla çözmesi gereken bir gelir dağılımı adaletsizliği sorunu olduğunu göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2005: s. 28). 2004 yılında Türkiye'de kamu sosyal harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranının 12,5 olduğunu görüyoruz. Aynı oran AB ülkeleri içerisinde gelir dağılımı açısından Türkiye'ye yakın durumda olan Yunanistan'da 26 ve Portekiz'de 24,9 düzeyinde (Buğra ve Adar, 2007: s. 26).

Gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı ise 2002 yılında % 26,96 iken, 2005 yılında % 20,50 ve 2006 yılında % 17,81 (yani 12.930 bin kişi), 2009 yılında ise % 18,08, 2015 yılında % 14,7, 2016 yılında ise % 14,3 olarak belirlenmiştir. Eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin % 50'sinin yoksulluk sınırı olarak belirlendiği durumda (göreli yoksulluk), 2002 için yoksulluk oranı % 14,74 iken; 2004 yılı için bu oran % 14,18 olarak gerçekleşmiş; Bu oranın 2005 yılında tekrar % 16,16'ya yükseldiği ve 2006 yılında ise % 14,50'ye

gerilediği, 2009 yılında 15,12 ye yükseldiği tespit edilmiştir. Buna karşın kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında kalan fert bulunmamaktadır. (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2017). Türkiye İstatistik Kurumunun (TUİK) 2016 Yoksulluk Çalışması verileri ülkede yoksulluğun özellikle eğitim düzeyi düşük olanlar, yevmiyeliler, ücretsiz aile işçileri, işsizler ve tarım, inşaat sektöründe çalışanlar arasında yaygın olduğunu göstermektedir (TUİK, 2016).

TÜİK'in 2016 yılı yoksulluk verileri ile ilgili olarak şunları özetleyebiliriz (TÜİK, 2017: s. 1-2):

1. Türkiye'de sürekli yoksulluk oranı %14,6 olarak belirlenmiştir. 2016 yılında Türkiye'de nüfusun % 14,3 ü gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2015 yılında bu oran sırasıyla %15,8, 14.7' dir.
2. Kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında kalan birey bulunmamaktadır. Kişi başı günlük harcaması, cari satınalma gücü paritesine göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2015 yılında %0,06 seviyesinde gerçekleşti. Yoksulluk sınırı, cari satınalma gücü paritesine göre 4,3 dolar olarak alındığında, 2014 yılında %1,62 olan yoksulluk oranı, 2015 yılında %1,58 olarak tahmin edildi.
3. Hanehalkı kullanılabilir gelirinin, hanehalkı büyüklüğü ve kompozisyonu dikkate alınarak hesaplanan eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilen eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre; en yüksek gelire sahip % 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,7 puan artarak %47,2, en düşük gelire sahip % 20'lik grubun aldığı pay 0,1 puan artarak %6,2 oldu.
4. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranına göre; okur-yazar olmayanların %26,2'si, bir okul bitirmeyenlerin %24,1'i yoksul iken, bu oran lise altı eğitimlilerde %12,5, lise ve dengi okul mezunlarında ise %6,2 oldu. Yükseköğretim mezunları ise %1,7 ile en düşük yoksulluk oranının gözlendiği grup oldu. Nüfusun, %68'i konut alımı ve konut masrafları dışında taksit ödemeleri veya borçları olduğunu %65,4'ü yıpranmış ve eskimiş mobilyalarını yenileme ihtiyacını ekonomik nedenlerle

karşılayamadığını ve %17,4'ü konut masraflarının hanelerine çok yük getirdiğini beyan etti.

5. Ciddi maddi yoksunluk oranı 2015 yılında %30,3 iken 2016 yılında 2,6 puanlık artışla %32,9'a yükseldi.

Başta UNDP olmak üzere birçok sayıda uluslararası kuruluşların yapmış oldukları yoksulluk çalışmalarına bakıldığında ülkemizdeki yoksulluğun boyutlarının ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir. UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçen 2010 insani gelişme raporuna göre, Türkiye İnsani Gelişme sıralamasında 0.754 indeks değeriyle bölge sıralamasında 16. , Dünya'da ise 62. sırada yer almaktadır. Eğitim indeksinin göstergesi olarak, eğitimde brüt okullaşma oranı %74.3, yetişkin okur-yazar oranı %90 oranıyla Avrupa&Merkezi Asya'da 27. Dünya'da ise 83. sırada yer almaktadır. Sağlık indeks göstergesi olarak, doğumda yaşam beklentisi 72.2 değeriyle Avrupa&Merkezi Asya'da 19. , Dünya'da ise 90. sırada yer alırken, gelir indeksi açısından bölge sıralamasında 12. Dünya sıralamasında ise 63. sırada yer almaktadır. 1980'ler Türkiye için önemli bir yapısal dönüşüm sürecidir. 24 Ocak 1980'de uygulamaya konan yeni ekonomi programı ile ekonomik, toplumsal yapıda köklü bir değişim gerçekleşirken 1990'lı yıllarda peş peşe yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artmıştır. Küreselleşme sureci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına yol açmış ve Türkiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkıp, zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum nitelemesini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: s. 67-68). Yoksulluğun bu denli ciddi boyutlara ulaşması bu sorunun önüne geçilmesini elzem hale getirmiş ve konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında pek çok araştırma yapılarak yoksulluğun nedenleri, sonuçları, etkilenen grupların özellikleri gibi pek çok konu araştırma süreçlerine dahil edilmiştir.

1.3.1. Yoksulluk ve Sosyal Yardımlar ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Yoksulluk, küresel bir sorun olarak, gelişmiş-az gelişmiş ayrımını gözetmeksizin evrensel boyutlara ulaşmıştır. Yoksulluk sadece dünyanın azgelişmiş bölgelerinin yaşadığı bir sorun olmaktan çıkmış, gelişmekte olan ülkelerin ve hatta gelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu haline gelmiştir (Tosuner, 2007: s. 64). Bu nedenle dünyanın her yerinde ve Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun azaltılması amacıyla verilen sosyal yardımlar üzerine pek çok araştırma yapılmaktadır. Çalışmanın bu kısmında dünyadan ve Türkiye'den yoksulluk ve sosyal yardım uygulamaları ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

- Schirle (2000), "Sosyal Yardım Programlarının Kanada' daki Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi Nedir? Kanada" isimli araştırmasında, sosyal yardım programlarının gelir eşitsizliğine olan etkisinin araştırmış, 1989-1997 yılları arasında sosyal yardımların toplam gelirden en az pay alan %20'lik grubun refah seviyesindeki etkisini analiz etmiştir. Araştıra sonuçlarına göre sosyal yardım transferlerinin gelir eşitsizliğinin düzeyi üzerinde negatif ve istatistiksel olarak önemli bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.
- Du ve Park (2006), "Sosyal Yardımların Yoksulluğu Azaltmaya Etkisi: Çin'in kentsel kesiminde hane halkı anketlerinden elde edilen veriler" isimli çalışmalarında, Çin'deki 5 büyük kentin 2001 ve 2005 yıllarında yapılan hane halkı anket çalışması verileri kullanılarak analiz yapmış ve sosyal yardım programlarının beş büyük kentteki yoksulluk oranlarını ne yönde etkilediğini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında sosyal yardım araçlarının yoksullukla mücadele etkin bir yöntem olduğu ve sosyal yardım programlarının uygulanmasının % 20'lik yoksul nüfus üzerinde gıda, sağlık ve eğitim gibi harcamaları artırarak yoksulluğu azalttığı saptanmıştır.
- Çamur Duyan (2010); yoksul kadınların genel özellikleri, yoksulluğu nasıl yaşadıkları, yoksulluğu ve kendilerini nasıl değerlendirdikleri, kadınların yoksullukla ilişkili sorunları, yoksullukla baş etme stratejilerinin neler olduğu ile kadınların yaşamdan ele edemedikleri hayalleri ve beklentilerinin neler olduğunun anlaşılması amacıyla Ankara'nın Altındağ semtinde yoksulluğun en yoğun yaşandığı 6 mahallede bulunan 366 haneden 458 kadın ile

görüşmüştür. Yapılan görüşmelerde araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında yoksul kadınların eğitim düzeylerinin düşük olduğu, çalışmadıkları, sosyal güvencelerinin olmadığı, sağlıksız koşullarda yaşadıkları tespit edilmiş ve yoksulluğu kader olarak gördükleri, ilahi güç ile ayakta kaldıklarını ifade ettikleri gibi sonuçlar ortaya konmuştur.

- Altındağ (2007); "Sosyal Yardım Sisteminin Çalışanların Gözüyle Değerlendirilmesi (Ankara Örneği)" adlı çalışmasında (2007); Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu SHÇEK ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında çalışmakta olan 90 kişi ile Ankara il sistemi hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi ve sosyal yardım sisteminde var olan aksaklıkların ortaya çıkarılması amacıyla araştırma yapmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış anket ile toplanmıştır. Altındağ yaptığı araştırmada sosyal yardım kuruluşlarının özelliklerini, çalışma süreçlerini ve karşılaşılan sorunları ifade ederek çalışmaların nasıl geliştirilebileceğine yönelik sonuçlar ortaya koymuştur.
- Mahmutoğlu (2009); Ankara ili Keçiören ilçesinde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan 2005-2007 yıllarında yardım alan kişilerin verilerini analiz ederek ve bu kişilerden 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler yaparak yardım alanların profilini analiz etmeye çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında faydalanıcıların çok büyük bir çoğunluğunun erkek olduğu, yardım alan kişilerin yarıdan fazlasının 21-40 yaş grubunda olduğu ve kirada oturduğu ortaya çıkmıştır.
- Yılmaz (2009) Şanlıurfa ili Hilvan İlçesindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi yardım alan 230 kişi ile anket eşliğinde yüz yüze görüşmeler yaparak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının yoksullukla mücadeleye etkisini incelemeyi amaçlayan bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda ailelerin sosyal yardım aldıktan sonra yaşamlarını daha kaliteli olarak sürdürdükleri ortaya çıkmıştır.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM) (2010) hem kamusal sosyal yardım alanların hem de bu yardımı sunan kamu görevlilerinin bakış açısıyla, kamusal sosyal yardımlarla ilgili mevcut durumu

ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma çerçevesinde hem nicel hem nitel veri toplama yöntemleri birlikte kullanılmış ve sosyal yardım alan 2032 hane ve 111 çalışan ile görüşülmüş ve sosyal yardım sistemi analiz edilmiştir.

- Sarısoy ve Koç (2010), Türkiye'de 2002-2007 yılları arasında kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkisinin ekonometrik analizini yaptıkları araştırmalarında , yoksulluk harcaması yapılmadan önce ve yapıldıktan sonra yoksulluk oranlarına bakmışlar ve sosyal transferler ile yoksulluk oranlarının azaldığını görmüşlerdir. Yani araştırma sosyal kamu harcamalarının yoksulluk oranlarını azalttığını ortaya çıkarmıştır.
- Ferreira vd. (2010), "Ekonomik Büyüme Olmadan Yoksulluğun Azaltılması. Brezilyanın Yoksulluk Dinamiklerinin Açıklanması", 1985-2004 adlı araştırmalarında, Brezilya'da 1985-2004 arası tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerindeki büyüme oranları, kamu sosyal harcamaları, kamu yatırımları, enflasyon oranı ve sosyal güvenlik ve sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre sektörlerdeki büyüme paylarının yoksulluğu azaltabilmek için gerekli, fakat yeterli olmadığı görülmüştür. Sektörlerdeki büyümenin yanı sıra kamu harcamaları, sosyal güvenlik ve sosyal yardımların yoksulluk oranları üzerindeki etkisinin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Tamur (2010)'un "Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Kemalpaşa'da Gecekondulu Kadınların Göç Deneyimi" isimli çalışmasında iç göç olgusunda kadınların yerel göç deneyimlerini, feminist bir bakış açısıyla ve Kemalpaşa - İzmir örneği üzerinden yansıtmak amacıyla kartopu örneklem yöntemiyle 65'i kadın, 25'i erkek, çoğu 25-50 yaşları arasında olmak üzere 17-80 yaş aralığında toplam 90 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında göçlerin ekonomik sebepli olduğu, göç edilen yerde, akrabalık ilişkilerine dayalı sosyal çevrede, akrabalar arası dayanışma ve yardımlaşmaların bulunduğu, erkeklerin şehir ortamında, evi geçindirme konusunda, psikolojik sorunlar, eğitim seviyesinin düşüklüğü ya da kültürel nedenlerle tanımadıkları insanlardan iş istemedeki çekingenlikleri gibi nedenlerle iş bulma ve evi geçindirme konusunda sıkıntı yaşadıkları veya bu

nedenlerle evi çalışarak kadının idare ettiği durumlarda, kadına yönelik şiddetin göreli olarak daha fazla olduğu anlaşılmıştır.

- Ivancev ve Jovicic (2011), "Sırbistan' da Sosyal Politikanın Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi, Kominizm Sonrası Ekonomi" adlı çalışmalarında (2011) Sırbistan da 2006-2009 yılları arasındaki hane halkı bütçe anketi verileri kullanılarak sosyal politika uygulamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi incelemişlerdir. Gelir eşitsizliğini göstermek üzere gini katsayısı esas alınmıştır. Araştırma sonrasında yapılan analizin sonuçlarına göre aktif sosyal politika programlarının uygulanmasının yoksulluk ve gelir eşitsizliğini azaltmak için gerekli olduğu ortaya çıkmıştır.
- Cheng ve Chuang (2011), Tayvan'da Sosyal Yardımların Yaşlı Yoksulluğu Üzerindeki Etkisi: 2002-2008 adlı çalışmalarında, Tayvan'da yaşlı yoksulluğunun azaltılmasında sosyal yardımların etkinliğinin ve verimliliğinin incelemişlerdir. 2002-2008 yılları arasındaki hane halkı gelir ve hane halkı harcama anketlerinden oluşan veriler kullanılmıştır. Aktarılan ödeneklerin yoksulluk sınırı altında yaşayan yaşlı bireylerin yaşam standartlarını ne ölçüde etkilediğini inceleyen araştırmacılar, araştırma bulgusu olarak sosyal yardımların yoksulluk oranını ve yoksulluk azalttığı sonucuna ulaşmıştır.
- Yücel (2011), Türkiye'de yoksulluk sorunu ve kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğa etkileri üzerine yaptığı araştırmada Türkiye'deki kamu sosyal transfer harcamalarının işteki duruma göre yoksulluğu azaltıcı etkisini 2002-2009 dönemi kapsayan zaman serisi ile Klasik En Küçük Kareler Yöntemi kullanarak analiz etmiştir. Yapılan analizde ücretli ve maaşlı kesim, yevmiye ile çalışan kesim, işveren kesim, kendi hesabına çalışan kesim ve aile işçilerinin yoksulluk harcaması yapılmadan önce ve yapıldıktan sonraki durumlarına bakmıştır. Her kesimde yapılan yoksulluk harcamalarının yoksulluğu azalttığı tespit edilen araştırmada; yoksulluk oranının en yüksek olduğu kesimin yevmiyeli çalışanlar ile ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar olduğu sonucu da ortaya çıkmıştır.
- Aydın ve Güloğlu (2011); Türkiye'de Nispi Yoksulluğun Sosyoekonomik Analizi adlı çalışmasında, Türkiye'de 2000'li yıllarda nispi yoksulluğun nedenleri ve boyutlarını incelemişlerdir. Araştırmada 2003 ile 2006 yılları

arasında her yıl düzenli olarak yapılan *"Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları"* anketlerinin ham verileri kullanılmıştır. Analizlerde 2003 yılına ait 25,764, 2004 yılına ait 8,544, 2005 yılına ait 8,559 ve 2006 yılına ait 8,556 hane olmak üzere toplam 51,423 hanenin gelirleri, hane halkı reisi referans alınarak hesaplanmıştır. Analizlerde 2003 yılına ait 25,764, 2004 yılına ait 8,544, 2005 yılına ait 8,559 ve 2006 yılına ait 8,556 hane olmak üzere toplam 51,423 hanenin gelirleri, hane halkı reisi referans alınarak hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında Türkiye'de nispi yoksulluğun eğitim düzeyi çok düşük kişiler arasında, yevmiyeli-geçici çalışanlar ile tarım sektöründe ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar arasında, 60 yaş ve üzeri olanlar ve kadınlar arasında diğer gruplara göre daha yaygın olduğu sonucuna ulaşmıştır.

- Szulc (2012), Sosyal Politika ve Yoksulluk adlı çalışmasında; Polonya'da sosyal yardımların 1997-2005 yılları arasında yoksulluğu nasıl etkilediği incelemiştir. Hane halkı bütçe anketi verileri kullanılan araştırmada gelir eşitsizliğini göstermek üzere gini katsayısı esas alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 1997'de yapılan sosyal yardımların yoksulluğu azaltmada etkisinin olmadığı, ancak 2000'den sonra özellikle 2005'te yardımların yoksulluk üzerindeki etkisinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.
- Özmete (2013), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım alanların sosyal ve demografik profilini ortaya koymak amacı ile Ankara Çankaya ilçesi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına 01/07/2011-01/01/2012 tarihleri arasında ayni ve nakdi olmak üzere sosyal yardım almak için başvuruda bulunmuş ve sosyal yardım alması uygun görülmüş olan 350 müracaatçının dosyalarını incelemiştir. Böylece Ankara Çankaya ilçesi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından ayni ve nakdi olmak üzere sosyal yardım alan bireyleri profilini ortaya koymaya çalışmıştır.
- Ustabaşı (2013); Kamu Ve Kamu Dışı Sosyal Yardım Uygulamalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma -Konya Örneği isimli çalışmasında, kamu ve kamu dışı sosyal yardım uygulamalarının değerlendirilmesi amacıyla uygulama sürecinde sosyal yardım sağlayıcı kurumlarda bu alanda çalışanlarla yapılan anket çalışmasında kuruluşların

yaptıkları sosyal yardım türleri, sosyal yardım yapma kriterleri, uygulama sürecini nasıl gerçekleştirdikleri, yaşadıkları aksaklıklara ilişkin cevaplara ulaşmaya çalışmıştır. Araştırma örneklemini Konya il merkezinde sosyal yardım alanında görev yapanlar arasından oransız eleman örnekleme (rastgele örnekleme) tekniği ile seçilen 41'i 62'si erkek olmak üzere toplam 103 kişi oluşturmuştur. Araştırmacı kendi hazırladığı anket ile görüşmeleri gerçekleştirmiş, araştırma sürecinde sosyal yardım çalışanlarının pek çok meslek grubundan olabildiği, personel ve araç eksikliği yaşandığı görüşmelerin elverişsiz ortamlarda gerçekleştirildiği, sosyal yardımların tek bir kurum tarafından verilmesinin daha uygun olduğu gibi sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür.

- Kutlu (2014); Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu adlı çalışmasında Türkiye'nin sosyal yardım rejimini çevreleyen iktisadi, siyasi, toplumsal ve ideolojik yapıların ve kurumsal mekanizmaların ortaya koyulması yanında, sosyal yardım alanının öznelerinin onu var eden uygulama, davranış ve düşüncelerinin keşfedilmesine amacıyla planladığı araştırmasında kamusal ve özel sosyal yardım kuruluşları temsilcileri, yardım alıcılar ve kimi mahalle muhtarlarını içeren 75 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapmış ve Türkiye'de sosyal yardım rejimini incelemeyi amaçlamıştır.
- Kırlıoğlu (2015), Sosyal Ve Ekonomik Destek Alan Ailelerde Yoksulluk, Sağlık Ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi: Konya Örneği adlı çalışmasında; Konya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı Meram Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'nden sosyal ve ekonomik destek alan ailelerde ve çocuklarında yoksulluk, sağlık ve yaşam kalitesi düzeylerinin araştırılması amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Konya ilinde ikamet eden ve Meram Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'nden 1 Kasım 2013 tarihi itibari ile sosyal ve ekonomik destek alan 593 aileden evreni temsil yeterliği olan 246 aile ile tanıtıcı bulgular için hazırladığı anket formu kullanmış ve katılımcıların yaşam kalitelerinin analizi için ise D.S.Ö.'nün "Yaşam Kalitesi Değerlendirme Anketi'ni kullanmıştır. Araştırma sonucunda ailelerin büyük çoğunluğunun tek ebeveynli ailelerden oluştuğu, eğitim düzeyinin düşük

olduğu, sosyal güvencesinin olmadığı ve ailelerin yaşam kalitesi alt boyutlarından en düşük puan ortalamasını çevre alanından aldığı görülmüştür.

- Teber (2017), yoksulluğu nedeniyle Denizli ili Pamukkaler ilçesinde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından "sosyal yardım" alan 20 müracaatçı ile derinlemesine görüşmeler yaparak, sosyal yardımların bireyleri tembelliğe itip itmediğini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında bireylerin niteliksiz ve kayıt dışı işlerde çalıştığı, gelir yetersizliği nedeniyle yardım kurumlarına başvurdukları görülmüştür. Yardım alan kişilerin çalışmaya devam ettiği, yardımların bireyleri çalışmaktan uzaklaştıracak düzeyde olmadığı görülmüş, yardım almak için kişilerin çalışmadıkları ve iş arama sürecine katılmadıkları sonucu elde edilmemiştir. Çalışmayanlardın pek çoğunun işsiz olduğu için çalışamadığı ve sürekli olarak iş aradığı ortaya çıkmıştır.
- Arslan (2017); Sivas merkezde sosyal yardım almakta olan 35 aile ile derinlemesine görüşmeler yaparak sosyal yardımlar ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Yapılan araştırmada sosyal yardımların kişilerde yardıma bağımlılık yarattığı ancak buna rağmen istihdamın yardım alma sürecinde azalma sağlayacağı sonucu elde edilmiştir.
- Turgut (2017), Sosyal Yardım Alan Ailelerin Yaşam Doyumu Üsküdar Örneği adlı çalışmasında, yoksulluk sorunsalının yoksul bireylerde ve ailelerde yaşam doyumları üzerindeki etkisini incelemek ve yoksullukla mücadelede yoksulluk uygulamalarının değerlendirilerek yoksulluğu aşmak için nelerin yapılabileceğini araştırmak amacıyla 7.11.2016 ve 2.12.2016 tarihleri arasında Üsküdar Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü'nden sürekli ve süreksiz(süreli olmayan) sosyal yardım alan 224 kişi ile görüşerek kendi oluşturduğu anket formunu uygulamıştır. Araştırma sonuçlarında yoksulların büyük bir bölümünün çalışmasına rağmen düşük gelirli olduğu ve yaşam doyum kalitesinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır.
- Saygı Doğru (2018), yoksulluğu nedeniyle Eskişehir İli Tepebaşı İlçesi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından "sosyal yardım" talebinde bulunan yoksul kimselerin yoksulluk deneyimlerini ve sosyal yardımlara başvuru süreçlerinin bir deneyim olarak nasıl yaşandığını anlamak ve sosyal yardım veren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)

görevlilerinin yoksulluk olgusu, yoksulluğun nedenleri, yoksulluktan kurtulmanın yolları ve sistemin iyileştirilmesine yönelik çözüm önerilerini öğrenmek amacıyla Eskişehir ilinde bulunan 20 SYDV kuruluş personeli ve 40 sosyal yardım başvurusunda bulunmuş kişi olmak üzere toplamda 60 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Araştırma sonucunda sosyal yardım almak için başvuruda bulunan sağlıklı ve genç yoksul katılımcılar açısından bakıldığında yoksulluk, işgücü piyasasının düşük ücret, uzun çalışma saatleri ve ağır işlerle karakterize olan eşitsiz ve adaletsiz koşullarının aynı anda hem sebebi hem sonucu olan "sosyal dışlanma" süreci neticesinde ortaya çıkan bir durum olduğu ifade edilmiş ve yoksul katılımcıların yoksulluk olgusuna dair çözüm önerileri kendilerine devlet tarafından "geçici" sosyal yardımlar verilmesinden ziyade, onurlu bir biçimde toplumsal yaşama katılımlarını sağlayacak "çalışma" koşullarının oluşturulması olarak görülmüştür.

Yukarıda ifade edilen araştırmalara bakıldığında araştırmaların genel bir yoksul profili ortaya koyduğu görülebilmektedir. Bu profilde yoksulların çalışmadığı ya da mevsimlik/geçici işlerde çalıştığı, sosyal güvenceden yoksun oldukları, öğrenim hayatına yeterince katılamadıkları gibi benzer özellikleri olduğu ve dezavantajlı gruplardan (kadınlar, çocuklar, yaşlılar vb.) oluştuğu dikkat çekmektedir. Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların etkinliğini ortaya koymayı amaçlayan araştırma sonuçlarına bakıldığında sosyal yardımların yoksullukla mücadelede etkili bir yöntem olduğu, bireylerin/hanelerin yoksulluğunda azalma sağladığı ancak tek başına yeterli olmadığı, daha farklı ve kapsamlı sosyal politikalara ihtiyaç duyulduğu araştırmaların sonuçlarında ifade edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksulluk geçmiş dönemlerden günümüze gelen bir problem olduğundan bu sorunun çözümü dönemsel olarak farklılıklar göstermiş ve Kesgin (2008: s. 28) yoksulluk sorununu geleneksel ve modern olarak iki dönemde incelemiş olup şu şekilde açıklamıştır; geleneksel yani ulus-devlet öncesi yoksulluğa yaklaşım daha çok yerel ve dar mekânla sınırlandırılmıştır. Bu sorun esnaf teşkilatları, cemaat yapıları ve hemşehri-akraba ilişkileriyle belirlenip yine bu kesimler tarafından üstesinden gelinmiştir. Köylerde daha çok dini yapılarla yoksullara yardım sağlanırken, şehir alanlarında esnaf yapılanmaları, loncalar-ahilik teşkilatları ile yoksulluğa müdahale edilmiştir. Modern dönemde ise ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte devlet gerek yerel yönetimler gerekse merkezi yönetimlerle yoksulluk sorununa çözüm üretmeyi kendi sorumlulukları içinde görmüştür. Bu müdahale istihdam sağlamadan kalkınmaya, sosyal hizmet sunmadan sosyal yardıma kadar çok çeşitlilik arz etmiştir. Buradan yoksullukla mücadelede ulus-devlet öncesi aidiyet, yakın ilişkiler, akraba vb. ilişkilerle kişiye ve duruma özel bir şekilde giderilmeye çalışıldığı, ulus-devletin yardımlarının ise daha çok genele hitap eden toplumda sosyal adalet ilkesine uygun olarak homojenleştirici ve eşitleyici bir düzene sahip olduğu görülmektedir.

2.1. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Günümüzde yoksulluk, dünyanın hemen hemen bütün ülkeleri açısından önemli bir sorun olarak görünmekte, hatta bu konu ilgili uluslararası kuruluşlarca, dünyanın en önemli ortak sorunu olarak değerlendirilmektedir.

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" yoksulluğu ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve fırsat eşitliği hakkı çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu doğrultuda herkesin bir toplum üyesi

olarak, sosyal güvenliğe hakkı olduğunu, milli çaba ve uluslararası işbirliği ile onuru için ve kendi kişiliğini geliştirmek üzere ekonomik, sosyal ve kültürel hakları olduğu ifade edilmektedir. Herkesin çalışma, işini serbestçe seçebilme, eşit işe eşit ücret ve işsizliğe karşı güvence hakkı vardır. Herkesin sağlık ve gönenci için beslenme, giyim, konut, sağlık bakımı ve gerekli sosyal hizmetleri içeren bir yaşam standardını tutturması hakkıdır. Zorunlu ya da serbest herkesin en azından ilk ve temel aşamalarda öğrenim hakkı bulunmaktadır. Tüm bu haklar bölünemez, devredilemez ve evrenseldir (DPT, 2001: s. 133). İnsanın onurlu ve insanca yaşamasını sağlayacak yardımları yapma, sosyal refahı sağlayarak önlemleri alma, sosyal devlet olmanın bir gereğidir (İkizoğlu, 2000: s. 102). Sosyal devlet, genellikle "vatandaşlarının psiko-sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı hedefleyen" devlet olarak tanımlanmaktadır (Aktaran: Yılmaz 2006: s. 49). Bu nedenle bireyin insanca yaşaması için yoksullukla mücadele edilmesi gerekmektedir.

Dünya Bankası ekonomistlerinden François Bourguignon büyüme, yoksulluk ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi "Yoksulluk-Büyüme-Eşitsizlik (PGI) Üçgeni" olarak adlandırmaktadır. Bourguignon, "PGI Üçgeni"ni şöyle açıklar: Yoksulluk gelir arttırılarak (büyüme) veya daha iyi bir gelir dağılımı ile azaltılabilir. Yoksulluk oranında % birlik bir düşüş, belirli bir büyüme oranı ya da eşitsizlikteki belirli bir azalmayla gerçekleştirilebilir. Daha önemlisi, gelirde bir artışın eşitsizlikte bir azalmayla çatışması gerekmez. Burada ifade edilmek istenen şudur: "Yoksulluğu azaltmak için yalnızca büyüme üzerinde durmak yerine, politika yapıcılar eşitsizlik ve büyümeye aynı zamanda odaklanabilirler"(Bourguignon, 2004: s. 4).

Son yıllarda, büyümenin yoksulluğun azaltılmasında tek başına yeterli olmadığı düşüncesini benimseyen kalkınma düşünürleri yeni bir kavram üzerinde durmaktadırlar; "yoksul yanlısı büyüme" (pro-poor growth). Ancak, yoksul yanlısı büyümenin ne olduğu, nasıl ölçüleceği ve daha da önemlisi bunun etkili siyaset yapma süreçlerine nasıl aktarılacağı gibi konular hala hararetli bir biçimde tartışılmaktadır. Yoksul yanlısı büyüme geniş anlamda, "yoksullukta önemli bir azalma sağlayan büyüme" ya da "yoksullar için iyi olan büyüme" olarak tanımlanmaktadır (Gündoğan, 2008: s. 50). Eşitsizliğin oldukça yüksek olduğu ve sürekli artma eğiliminde bulunduğu ülkelerde ekonomik büyüme kronik yoksullar

lehine bir durum yaratmamaktadır. Bu anlamda salt ekonomik büyüme yoksulluğu azaltmada etkili olamamakta, büyümeye eşlik edecek sosyal politika, eğitim politikaları, sağlık politikaları vb. diğer politikaların gerekli etkinliğe sahip olamamaları da kronik yoksulluğa katkı sağlamaktadır. Yoksul ile varsıl arasındaki fırsat eşitsizliği ve gelir farklılığı, pek çok ülkede halen önemli bir sorundur. Bunun anlamı, ekonomi hızlı büyüse bile yoksulların bu büyümenin gerisinde kaldığıdır (Temiz, 2008: s. 74).

Yoksullukla mücadele edilirken öncelikle karar verilmesi gereken, bu mücadelenin hangi yoksullukla ve kimlerin yoksulluğu ile yapılacağı konusudur. Dolayısıyla, yoksullukla mücadele politikalarının çerçevesi belirlenirken mücadele edilecek yoksulluk türünün ve yoksulların profillerinin bilinmesi gerekir (Gündoğan, 2007: s. 100).

Yoksullukla mücadelenin kimin aracılığıyla yapılacağı da önemli bir konudur. "1970'lerde ekonomide piyasanın yeniden keşfedilmesiyle birlikte, yoksullukla mücadelede piyasa ilişkilerinin etkin olacağı modeller ve yapılar oluşturulmaya başlanmıştır. Temel yaklaşıma göre, yoksullukla mücadele devletin işi olmamalı, devletin yerini bu amaca göre örgütlenmiş STKlar almalıydı. Ancak STK'ların içinde faaliyet gösterecekleri piyasa, insanı bütün yönleriyle kuşatan, insanın bütün yönleriyle faaliyet gösterdiği piyasa değil, sadece üretim ve tüketim faaliyetlerine indirgenmiş piyasaydı. Böyle bir piyasada yoksullukla mücadele ise ancak yoksulluğu ve yoksullukla mücadeleyi piyasa yapısına göre örgütlemekle mümkündü. Kapitalist sistemin "bir sorunu başka bir sorunla aşarak büyüme" dinamizmi burada da etkisini göstermeye başladı" (Demirci, 2003: s. 19).

Tarihsel olarak, özellikle 20. yüzyıl içerisindeki değişik dönemlerde benimsenen yoksullukla mücadele stratejilerine bakıldığında, esas olarak iki temel politika grubunun uygulandığını söylemek mümkündür. İlk grup politikalar, daha çok II. Dünya Savaşı'nın ardından 1980'lere kadar bütün dünyada yaygın olan, yoksullukla doğrudan mücadele amacını güden ve esas olarak bir sosyal güvenlik ağını öngören sosyal politikalar niteliğinde iken; "küreselleşme" döneminin bir ürünü olarak görülebilecek ikinci grup politikalar, doğrudan yoksulluğu azaltmak için tasarlanmamış olsalar da, dolaylı olarak yoksulluğu azalttığı ileri sürülen,

yoksulluğun önemli bir kaynağı olan işsizlik sorununu azaltmak ile iktisadi büyümeyi sağlayacak türden politikalardır (DPT, 2007: s. 15).

Yoksullukla mücadele yaklaşımlarının göreli etkinliği konusunda etkili bir yoksullukla mücadele programı için yukarıda belirtilen hızlı ekonomik büyümeye dayalı dolaylı yoksullukla mücadele yaklaşımının yanı sıra devlet öncülüğünde uygulamaya konulması gereken doğrudan önlemlere de gereksinim vardır.

Günümüzde yerel ve küresel düzeyde yoksullukla mücadelenin etkili olabilmesi için, bu doğrudan ve dolaylı yaklaşımları birlikte ele alan, bu alanda etkinlik gösteren kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlamayı amaçlayan ve kısa, orta ve uzun döneme ilişkin ayakları olan bir yoksullukla mücadele stratejisine gereksinim vardır. Bu stratejinin temel unsurları, devletin kısa dönemde yoksul kesimlere sağlayacağı destekler, istihdam yaratabilen eşitlikçi sanayileşme ile büyüme, beşeri ve fiziksel kaynaklar ile gelirin eşitlikçi paylaşımı ve bunlara olanak sağlayan kurumsal düzenlemelerdir (Şenses, 2003: s. 327-353).

Dolaylı yaklaşım büyüme odaklı bir anlayışa dayanmakta ve hızlı büyüme yoluyla yoksulların gelirlerinin ve yaşam seviyesinin artırılması amaçlanmaktadır. Dolaysız yaklaşımda ise, başta beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren konulara yönelik olarak devletin uygulamaya koyduğu somut program ve politikaları kapsamaktadır. Yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımında, yoksulluk sorununun dolaysız çözümüne yönelik politikaların ve programların uygulanması söz konusudur (Şenses, 2002: s. 217). Bu yaklaşımda kamu; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde müdahil olmaktadır. Bu politik araçlarla birlikte, kamunun öncülük ettiği, özel olarak dizayn edilmiş yoksullukla mücadele programları da bu yaklaşımın temel enstrümanları arasında yer almaktadır (Gündoğan, 2008: s. 51). Dolaysız yoksullukla mücadele yaklaşımı radikal reform, kamu harcamaları ve yoksullukla mücadele programları olmak üzere üç şekilde kendini göstermektedir. Bunlardan ilki, radikal reformlarda, kaynakların köklü biçimde yeniden dağıtılması, eşitsizliğin giderilerek yoksulluğun azaltılması sağlanmaktadır. İkinci yöntem, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi kamu harcamalarından oluşur. Bu harcamalar yoluyla yoksulluğun

azaltılması amaçlanmaktadır. Üçüncü yöntemse, yoksullukla mücadele programlarını içermektedir. Bu programların amacı, yoksulların öncelikle işgücü piyasalarına erişimini arttırmak ve sonrasında da bu piyasalar içindeki konumlarını iyileştirmektir (Şenses, 2002: s. 217-220). Görüldüğü gibi yoksullukla mücadelede her iki yaklaşım da kendi açılarından önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla bu süreçte dolaylı ve doğrudan yaklaşım birbirine alternatif değil; tamamlayıcı olarak görülmelidir. Yani, bir taraftan ekonomik büyüme sağlanıp gelir düzeyi yüksek olan istihdam olanakları genişletilirken, diğer taraftan, doğrudan yoksul kitlelere yönelik politika ve programlar aracılığıyla yoksulluğa karşı etkin bir mücadele yürütülebilir. Bu alanda kalıcı ve sürdürülebilir bir başarı sağlanması her iki yaklaşımın da bir arada yürütülmesine bağlıdır (Gündoğan, 2008: s. 51).

Sosyal refah devleti taraftarları, devletin maliye politikası araçlarını (başlıca vergi ve harcama politikaları) etkin bir şekilde kullanarak yoksulluk sorununu çözebileceğini savunmaktadırlar. Yoksullukla mücadelede refah devletinin çözüm önerileri şu şekilde sıralanmaktadır (Öztürk ve Çetin, 2009: s. 2686).

1. Vergi Politikası Önerileri: Negatif gelir vergisi ve artan oranlı vergi tarifesi uygulanmalı, servet vergilerine ağırlık verilmeli, ücretlilerin en az geçim indirimi dahilindeki gelirleri vergi dışında bırakılmalı (asgari ücret vergi dışında bırakılmalı), gelir vergisi uygulamasında ücretliler için özel indirim uygulanmalı (ayırma ilkesi).

2. Kamu Harcamaları Politikası: Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri devlet tarafından bedava sunulmalı, bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılması için devlet bu bölgelerde kamu yatırım harcamalarını artırmalı, tam istihdamı sağlamaya yönelik kamu harcamaları artırılmalı, tarım kesimine sübvansiyonlar verilmeli; tarımsal destekleme alımları politikası uygulanmalı, esnaf ve sanatkarlara yönelik teşvikler sağlanmalı, işsizlik sigortası oluşturulmalı, yoksullara direkt parasal yardımlar yapılmalı, işsizlere yönelik bilgi ve beceri kazandırma kursları açılmalı, toprak reformu ile yoksul vatandaşlara arazi ve arsalar dağıtılmalı.

Liberal devlet taraftarları ise müdahaleci devlet anlayışını savunanlardan farklı olarak devletin yoksulluk sorununun çözümü değil, çoğu zaman kaynağı olduğu görüşündedirler. Liberallere göre yoksullukla mücadelede sosyal refah devletinin

sonuçları; hizmetlerde kalitesizlik, israf, savurganlık, verimsizlik, ağır vergi yükü dolayısıyla düşük yatırım ve işsizlik sorunlarıdır. Liberal iktisatçılar yoksulluğu azaltmaya yönelik yeniden-dağıtıcı maliye politikalarının önemli sosyal maliyetlerinin olduğuna dikkat çekmektedirler (Öztürk ve Çetin, 2009: s. 2687).

Uluslararası düzeyde bu mücadelenin en önemli kurumsal yürütücüsü Dünya Bankası'dır. Gerçekten de yakın zamanlarda Dünya Bankası ve diğer önde gelen çok uluslu kurumların yoksullukla ilgili çok sayıda inceleme yaptıkları ve küresel ölçüde yoksullukla mücadele konusunda yeni strateji ve politikalar geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Yakın geçmişte IMF ve Dünya Bankası gibi önde gelen kurumların önerdikleri standart gelişme reçetelerini takip eden ülkelerde yoksulluğun azaltılması konusunda kayda değer bir başarı ortaya konamadığı, hatta bazı bölgelerde durumun daha da kötüleştiği belirlenen hedeflere ulaşılması yönündeki ümitleri zayıflatmaktadır (Uzun, 2003: s. 155-156). Avrupa Topluluğu, 1975 yılında ilk kez yoksullukla mücadele programını uygulamaya koymuştur. Birçok Batı Avrupa ülkesinde yoksullukla mücadele önlemleri alınmaya başlanmıştır. EUROSTAT, mevcut yoksulluk verilerinin kalitesinin iyileştirilmesi ve ülkeler arasında verilerin kıyaslanabilirliğini sağlamak adına yoğun çaba göstermeye başlamıştır. Belçika'da 1985 yılında bir bakanlık yoksullukla mücadeleden sorumlu kılınmıştır. ABD'de yoksullukla mücadele konusu, medeni haklar hareketinin de etkisiyle 1960'lı yılların ortalarında toplumsal gündemde ön plana çıkmıştır. Bu durum, birçok yoksullukla mücadele politikasının birlikte uygulamaya konmasına yol açmıştır. Az gelişmiş ülkelerden bazılarının yoksulluk konusuna ilgisi çok uzun yıllardan beri sürmektedir. Hindistan, bağımsızlığını kazandığı 1947 yılından bu yana yoksulluk konusunu gündeminin ilk sırasında tutmaktadır. Benzer şekilde 1970'li yılların başından itibaren Sri Lanka ve Endonezya, 1980'li yıllarda olumsuz ekonomik gelişmelerden en çok etkilenen iki ülke grubu olan Latin Amerika ve Güney Sahra ülkelerinde de yoksulluğa ve mücadele yöntemlerine karşı yoğun bir ilgi bulunmaktadır (Şenses, 2003: s. 22-23).

ABD'nde, hak sahibi vatandaşlık statüsü, özel mülkiyet ve özgür sözleşme ilişkileri içinde belirlenir. Mülk sahibi olmayan ve emek piyasası içinde geçimini temin edemeyenlerin durumunda, son derece eli sıkı yoksul yardımı programları,

yoksul yardımı alanların topluma eşit koşullarda katılmaları imkansız, merhamete muhtaç insanlar oldukları anlayışıyla yürütülür. Hayırsever faaliyetleri karşılığı önemli vergi indirimleri kazanan bireyler ve özel şirketlerle onların bağış yaptığı hayırsever kuruluşlar, yoksullukla mücadele alanının önemli aktörleri olarak ortaya çıkarlar. Başka bir deyişle, toplumsal bir sorun olarak yoksulluk, büyük ölçüde, devletin sorumluluk alanının dışında bırakılır (Aktaran: Buğra, 2005: s.7). AB düzeyinde ise, yoksulluk tartışmalarının, "sosyal dışlanmayla mücadele" ve "sosyal içerme" kavramları temelinde yürütüldüğünü görüyoruz. Sosyal içerme amacı, hem gelir düzeyleri toplum ortalamasının çok altında olduğu için, hem de etnik veya dini kökenleri, toplumsal cinsiyetleri, eğitim durumları, fiziksel veya zihinsel engelleri dolayısıyla topluma eşit vatandaşlar olarak katılmakta zorluk çeken insanların durumunu kurumsal düzenlemeler yoluyla çözmeye yönelik bir amaç. Burada söz konusu olan, sadece istihdam olanakları yaratmak veya insanlara fırsat eşitliği tanımak değil. Söz konusu olan, kendi özellikleri nedeniyle, bu olanak ve fırsatlardan herkes gibi yararlanamayanların durumunda, eşit vatandaşlık kavramının içini doldurmaya yönelik, siyasi iradeyle alınmış bir kurumsal önlemler bütünü. Bu önlemlerin, farklı insanların sahip oldukları hakları, Amartya Sen'in deyişiyle yapabilirliklere dönüşme konusunda eşit olanaklara sahip olmadıkları gerçeğinin topluma eşit koşullarda katılma hakkını ortadan kaldırmaması gerektiği fikri temelinde biçimlendiklerini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, AB'nde sosyal politika, özellikle yansıttığı siyasi sorumluluk bilinciyle, ABD'deki bireysel sorumluluk fikrinin biçimlendirdiği sosyal politika anlayışından önemle ayrılıyor (Buğra, 2005: s. 9-10).

Yoksulluk, kamuoyunda ve siyaset çevrelerinde ciddiye alınan bir sosyal sorun olarak, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin gündemine yerleşmiştir. 1990'larda yaşanan ekonomik krizlerin ardından 1999 yılında büyük bir depremle sarsılan Türkiye'de yaşanan tüm bu gelişmeler, yoksulluğun giderilmesinde çok yönlü ve yeni yaklaşımlara gereksinimi artmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan yüksek enflasyon düşük gelirli nüfusun satın alma gücünü daha da düşürmüştür. Ayrıca yüksek enflasyon ve yüksek faizler nedeniyle kamu finansmanında dengesizlik gelir dağılımını iyileştirmeyi amaçlayan politikalar üzerinde kısıtlayıcı bir etki yapmıştır. Ekonomik kriz, işsizlik, bölgesel farklılıklar ve cinsiyet ayrımcılığı da Türkiye'de

yaşanan yoksulluğun önemli sebeplerini oluşturmuştur. Türkiye yoksullukla mücadele etmeye resmi olarak 1990'lı yılların ortasında başlamıştır (Şengür ve Taban, 2012: s. 67).

Türkiye'de bu yöndeki uygulamalar incelendiğinde, 1986'da kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) aracılığıyla yoksul kesimlere dağıtılan parasal ve ayni desteklerin yanı sıra Sağlık Bakanlığı'nın 1992'de uygulamaya koyduğu yoksul kesimlerin sağlık olanaklarından ücretsiz olarak yararlanmasını sağlayan Yeşil Kart uygulaması öne çıkmaktadır. Ayrıca uluslararası kuruluşların sivil toplum örgütleri aracılığıyla sağladığı yardımlar da söz konusu olmaktadır. Örneğin; 2001 krizi sonrasında Dünya Bankası'nın bir projesi olan Sosyal Riski Azaltma Projesi (Social Risk Mitigation Project) kapsamında sağlanan maddi destek SYDTF aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.(Şenses, 2003: s. 329-330). Doğal olarak, asgari gelir desteği politikası yoksullukla mücadelede tek başına kullanılarak etkili olabilecek bir politika değil. Bunun yanı sıra, toplumsal dışlanmaya karşı birçok farklı uygulama var. Mesela istihdama yönelik politikalarda, sadece ekonomiyi canlandırıp işverenlere teşvik sağlayarak iş yaratma anlayışından çok, sürekli eğitim ve beceri yenileme programlarını içeren "aktif emek piyasası" politikalarının ön planda olduğu görülüyor. Toplumsal cinsiyetle ilgili ayırımcılığı önleme, özellikle AB'ye yeni üye olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde sayısal olarak önemli olan çingeneler gibi etnik azınlıkların veya göçmen işçilerin sorunlarına yönelik çözümler geliştirme, engelliler gibi özel ihtiyaçları olanlara yönelik önlem alma, evsizlik veya düşük standartta konut sorunlarını oradan kaldırma çabalarına, sosyal hak ve siyasi sorumluluk temelli yaklaşımların hakim olduğu görüyoruz (Buğra, 2005: s. 10-11).

Yoksullukla mücadelede son yıllara kadar benimsenen dolaylı yaklaşımların yoksulluk sorununu tam olarak çözemeyeceği geç de olsa anlaşılmış ve böylece gelişmekte olan Türkiye'de, yoksullukla mücadelede büyümenin yanında doğrudan mücadele yöntemlerinin de uygulanması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Ülkemizde bugün için, yeterli düzeyde olmasa da, doğrudan yoksullukla mücadeleye yönelmiş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları dışında Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı / Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Aile,Çalışma ve Sosyal

Hizmetler ki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları da bu bakanlığın içerisindedir, Belediyeler ve Özel Kuruluşlar yoksullukla mücadelede sürecinde yer alan önemli kurumlardır.

Türkiye'de 2001 krizinden sonra benimsenen bir başka yoksullukla mücadele aracı da bireyleri girişimciliğe teşvik etmek üzere uygulamaya başlanan mikro-kredi projeleridir. Mikro kredi uygulaması il özel idareleri tarafından yürütülmekteyken 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 Sayılı Kanunla İl Özel İdarelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak bu görevleri diğer kamu kuruluşlarına devredilmiştir. Mikro krediyle dezavantajlı kesimler önceliğe alınarak yoksulların gelir getirici iş kurmaları ve muhtaçlıklarını bu yolla gidermeleri amaçlanmıştır. Mikro kredi uygulamasında bireylere direkt yardım yapılmayıp, kolaylaştırılmış faizli geri ödeme planı düzenlenir (Kesgin, 2013: s. 50).

Öztürk ve Çetin (2009: s. 2689)'in aktardığına göre mikrokredi, yoksulluğu azaltmak, geliri arttırmak ve istihdamı desteklemek üzere tasarlanmış birçok müdahale stratejisinden biridir (Parker ve Pearce, 2002). Birleşmiş Milletler de 2005 yılını "mikrokredi yılı" olarak ilan etmiştir. Mikrokredi ülkemizde ilk defa 2002 yılında, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı tarafından deprem bölgesi Düzce, Kocaeli ve İstanbul'da dar gelirli kadınlara verilmeye başlanmıştır

Mikrokredi, kısaca finansal kurumların hizmet sunmadıkları veya eksik hizmet sundukları insanlara erişim sağlanarak hizmetin sunulması olarak tanımlanmaktadır. Mikrokredi de amaç, düşük gelirlilere veya fakirlere etkin bir şekilde erişim sağlayan, sürdürülebilir ve istikrarlı finansal kurumları oluşturabilecek politika ve programların yürütülmesidir. Bu yolla, yoksul kesimlerin üretim sürecine dahil edilerek ekonomiye kazandırılmaları, fakirliğin azaltılması ve yabancılaşmanın önlenmesiyle toplumsal barışın güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Ledgerwood, 1999: s. 1).

Türkiye'nin bugünkü sosyal politika ortamı içinde, devlet müdahalesine hem istenilirliği hem de etkinliği açısından kuşkuyla yaklaşıldığını, sosyal güvenlik reformunun her şeyden önce kamu kaynakları üzerindeki baskıyı azaltmak amacı doğrultusunda tartışıldığını, kültürümüzden kaynaklanan yardımsever eğilimlerinin,

zekat gibi veya vakıflar gibi geleneksel kurumlarının yoksullukla mücadele bağlamında sık sık övgüyle anıldığı görülmektedir. Böyle bir ortam içinde, STKların, EAPN (Avrupa yoksullukla mücadele ağı) ve FEANTSA (Avrupa'da evsizlerle çalışan STK) gibi amacına uygun hizmet veren kuruluşların faaliyetleriyle hiç ilgisi olmayan bir hayırseverlik misyonu yüklenmesi söz konusu olabilmektedir (Buğra, 2005: s. 14-15).

Bugün, gerek Avrupa Birliği'nde gerekse Türkiye'de birçok sivil toplum örgütü, sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında faaliyet göstermekte; kadın, çocuk, yaşlı, engelli, göçmenler gibi sosyal dışlanma tehdidi ile karşı karşıya kalan gruplara yönelik toplum temelli çalışmalar yürütülmektedir. Hiç kuşkusuz, STK'ların özellikle, toplum temelli sosyal hizmet modellerini geliştirilmesinde önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. Ancak, unutmamak gerekir ki, sivil toplum örgütleri, sağladıkları sosyal yardımın ve sosyal hizmetin sürekliliğinden sorumlu değillerdir. Yani, hizmet götürdükleri, yardım sağladıkları gruplara hak temelli bir sorumlulukları bulunmamakta, STK faaliyetleri, sosyal sorumluluk ile keyfilik arasındaki ince çizgide durmaktadır. Ancak, sivil toplum örgütlerinin bir diğer rolü bu, sosyal dışlanma ile mücadele politikalarının oluşturulmasında son derece önemlidir. Bu da, devletin sosyal politika oluşturma süreçlerine müdahil olmak ve vatandaş hakkını temel alan sosyal dışlanma ile mücadelede politikaları geliştirmesini sağlamayı ve sosyal devletin etkinliğini mümkün olduğunca artırmayı içermektedir (Ekin, 2007: s. 81). Avrupa örneğine bakıldığında, yoksullukla mücadelede büyük bir rol oynayıp konuya önemli katkı sağlamış sivil toplum kuruluşlarının olduğu görülmektedir. Örneğin ulusal ağların tepesinde bir Avrupa ağı olarak ortaya çıkan "Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı", Avrupa ülkelerinde yoksullukla mücadele alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirmenin yanı sıra, her Avrupa ülkesinde hem yoksulluğun ampirik gerçekliğini, hem de yoksullukla mücadele politikalarını yakından izlemekte; bununla beraber Avrupa Komisyonu nezdinde lobi faaliyetlerini yürütmektedir. Örneğin Avrupa Komisyonu'nun, asgari gelir desteği kararı gibi bazı kararları bir hak olarak benimsemiş olmasında Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı'nın çok önemli bir rol üstlendiğini bilinmektedir. Avrupa Komisyonu ve Birleşmiş Milletler nezdinde faaliyet yürüten başka bir STK "FEANTSA" ise evsizlere yönelik çalışmalar

yapmaktadır. Gözlemci statüsünde bulunan kuruluş, evsizlikle ilgili politikaların ne olup ne olmaması gerektiğini, evsizliğin sadece sokakta yaşayanlarla ilgili bir durum olmadığını, aynı zamanda sahip oldukları veya oturdukları evin bakımını yapamayan, o evi ayakta tutamayanların da sorunu olarak ele alınması gerektiğini gündeme getirmekte ve bu alandaki politikaları yönlendirmekte çok ciddi etkisi olan lobi faaliyetlerini yürütmektedir (Buğra, 2008:s. 8). Yoksullukla mücadelede STK'ların önemi her ne kadar yadsınamaz ise de, bu sorunun ortadan kaldırılmasında temel görevin "sosyal devlet" in olduğunu da unutmamak gerekir. Devlet hiçbir şekilde bu görevini tamamen sivil topluma devrederek bu sorumluluktan kurtulamaz (Gündoğan, 2007: s. 101).

Toplumsal refahı yükseltmek ve özellikle gelir düzeyi düşük yoksul hane halklarının yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla hane halklarına yapılan transferler yoksullukla mücadelede önemli bir araçtır. Sosyal transferler bir anlamda sosyal devlet anlayışının bir sonucudur. (Aktaran: Gündoğan, 2008: s. 51). Yoksullukla mücadele doğrultusundaki önemli katkılarına karşın, SYDTF kapsamındaki uygulamalara yönelik bazı eleştiriler de söz konusudur. Kurumun resmi görüntüsü, sivil toplum örgütleriyle dayanışma eksikliği, kaynak yapısının düzensizliği sonucu yardım dağıtımlarının periyodikleşememesi (Sallan Gül, 2002: s. 56) , yardımlardan yararlanacak olanların seçimindeki gelişigüzellik ve keyfilik, yardımların çoğunlukla hedef kitle dışına taşması ve yardımların zaman zaman iktidardaki partilerin oy beklentisine göre biçimlenme eğilimi göstererek patronaj ilişkilerini güçlendirmesi gibi unsurlar SYDTF'nin uygulamadaki temel sorunları arasında yer almaktadır (Önder ve Şenses, 2006: s. 14).

Bunun yanı sıra Adaman, Keyder (2007: s. 84)' e göre Türkiye vakasında ise, sosyal programlar yeterli fona sahip olmayıp, idari ve örgütsel sorunlar (ki bu verim kaybı anlamına gelmektedir) yaşamakta ve eşitlik ilkesini sağlamada yetersiz kalmaktadır. Mevcut eğitim, sağlık ve emeklilik düzenlemeleri, en yüksek gelir ve statü grubundaki ayrıcalıklı azınlık haricinde, topluma düşük kaliteli ve yetersiz hizmet sağlamaktadır. Riske karşı geleneksel dayanışma ve sigorta mekanizmalarının da aile ve diğer sosyal ağlar gibi- erozyona uğramakta olduğu düşünüldüğünde, durum daha da çarpıcı bir hal almaktadır

Yine ortak bir yardım programı yerine birkaç merkezden yapılan organizasyonlar, yardımlarda kriter alınan değişkenlerin farklı olmasından dolayı da çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bir kuruma göre yoksul kabul edilen birey diğerine göre normal sayılabilmekte, hatta bu durum aynı kurum içerisinde bile sorun oluşturabilmektedir. Çalışan yoksullar kavramıyla birlikte iyice belirsizleşen "yoksul kimdir" sorusunun daha net olarak cevaplanması ve bu sınırın oldukça belirginleştirilmesi gerekmektedir. Aksi taktirde, yardım edilmesi gereken kitlenin gittikçe büyüyerek yardımlaşma ve dayanışma kurumunu felç etmesi işten bile değildir. Bunun yanı sıra, hangi yoksul düzeyindeki yoksula ne, ne kadar ve nasıl yardım yapılması gerektiği konusunda da bir standart bulunmamaktadır. Oysa yoksullar genel bir kategori altında birleştirilemeyecek kadar farklı özellikler gösterirler (Yaşar ve Açıkgöz, 2011: s. 414).

Önder ve Şenses (2006: s. 16-17)'ye göre ise "Türkiye'de yoksullukla mücadelede başarılı olunamamasının belki de en önemli nedeni, bu mücadelenin sosyal politikanın dar alanına terkedilmiş olmasıdır. Üretim araçları mülkiyetinin yapısına, ekonomik sistemin işleyiş prensiplerine ve bunların ötesinde toplumsal güç ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk sorunu, bu unsurlar tümüyle veri kabul edilerek çözülmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede, yoksulların kent merkezlerinden koparılıp gecekondulara yığılması gibi, yoksulluk sorunu da gelir dağılımı ve istihdam gibi iktisadi alanlardan koparılıp, sosyal yardım alanlarına hapsedilmek istenmektedir. Kamu harcamalarının vergi gelirlerinin yeniden dağıtım rolü gözardı edilirken bu araçların etkisiyle perçinlenen adaletsiz gelir dağılımının kısmen dengelenmesi işi sosyal yardımlara havale edilmektedir. Uygulanan neoliberal politikalar ve bunun sonucunda ağırlaşan istihdam ve işsizlik olgularından da bağımsız olarak tartışılmak istenen yoksulluk sorununun çözümü böylece kendi nedenlerinden farklı yerlerde aranmaktadır.

Kurumsal yapıdan kaynaklanan sorunlar da, yoksullukla mücadelede önemli engellerden birisidir. Türkiye'de yoksullukla mücadeledeki kurumsal alanın karmaşık ve dağınık bir görünüm içinde olduğu söylenebilir. Bu alanda merkezi ve yerel düzeyde faaliyet gösteren birçok kurum olmakla birlikte bunların bir koordinasyon içinde olmadıkları, çoğu zaman birbirlerinden habersiz hareket ettikleri

görülmektedir (Gündoğan, 2008: s. 54). Kurumsal yapının en önemli eksikliklerinden birisi de; bu alanda faaliyet gösteren kurumların kendi yoksullukla mücadele programları ve uygulamalarının etkinliğini bilmemeleridir. Yapılan nakdi ve ayni yardımların etkinliğini ölçen ve izleyen bir çalışmaları ve kurumsal araçları yoktur (Dansuk, 2003: s. 245).

Yoksullukla etkili bir mücadele yürütülebilmesi için "hem dolaylı hem de dolaysız yaklaşımın bir arada yürütülmesi gerekliliği konusunda genel bir uzlaşı vardır." Ancak Türkiye açısından ucu kaçırılan doğrudan yaklaşım ile tamamen ihmal edilen dolaylı yaklaşım arasındaki uçurum, yoksul sınıfların ortadan kalkması bir yana hızla çoğalmalarına neden olmaktadır Yoksullukla mücadele için uygulanabilecek doğrudan önlemler arasında ağırlıkla yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, istihdamı arttırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları ön plana çıkmaktadır (Şenses, 2002: s. 327-328).

Türkiye'nin son 20 yılında yoksullukla mücadele konusundaki uygulamalara bakıldığında, bu konuda önemli başarıların elde edilebildiğini söylemek güçtür. Ülkemizdeki yoksullukla mücadele programlarına yönelik temel eleştirilerden birisi, bu programların uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmaması, bunun yerine dezavantajlı konumda olduğuna karar verilen kişilere yönelik sosyal yardımlarla sınırlı kalmasıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: s. 73-74).

Sosyal yardım, kendisini ve ailesini geçindirme imkânından mahrum kalmış insanlara kendi kendilerine yeterli olabilme amacıyla yapılan yardımlardır. Sosyal güvenliği olmayan ya da bu güvenlik kurumlarının sağladığı gelir desteğinin yeterli olmadığı kişilere sağlanan transferler sosyal yardım olarak tanımlanır. Sosyal yardımlar, insanların yaşamında ortaya çıkan sosyal risklerin sonuçlarının ortadan kaldırılması şeklinde de tanımlanabilir. Sosyal yardımların yapılıp yapılmaması konusunda önemli tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalarda yardımların yanı sıra bu organizasyonun devlet eliyle yapılıp yapılmaması ve yapılacaksa nasıl olması gerektiği konusunda farklı görüşlerin olduğu görülmektedir (Yaşar ve Açıkgöz,

2011: s. 408). Bu nedenle sosyal yardım kavramının daha detaylı incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

2.1.1. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Kavramı

Sosyal koruma; kamu ya da özel tüm kurumlar tarafından hane halklarının ve bireylerin bir takım riskler ve ihtiyaçlar karşısındaki yükünü hafifletmeye yönelik tüm müdahaleleri içermektedir (Aktaran: İbrişim, 2008: s.18). Sosyal koruma sisteminin önemli bir bölümünü sosyal güvenlik sistemi oluşturur. Sosyal güvenlik sisteminin başlıca araçları, sosyal sigorta programları ile sosyal yardım ve sosyal hizmet programlarıdır.

Sosyal sigorta programları, sosyal güvenlik sistemleri içerisinde çoğu ülkede başat konumdadır. Bireylere sosyal risklere karşı güvence sağlayacak bir sosyal güvenlik sistemi kurma çabalarının işçilere yönelik sosyal sigorta programları ile başlamış olması bunda önemli bir etkendir.

Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemi içerisindeki primsiz programlar olup çoğunlukla vergiler ile finanse edilmektedir. Sosyal yardımları benzer programlardan ayıran en önemli özellik, sosyal yardımların karşılıksız olarak yapılması ve muhtaçlık koşuluna dayanmasıdır (Hacımahtuoğlu, 2009: s. 23).

Kişinin hasta olması sadece kendi kusuru olsaydı veya bu hastalığından topluma zarar gelmesi söz konusu olmasaydı, kendisine yardım etmek belki sosyal yardımın çerçevesine girmeyen bir davranış olacaktı. Ancak, kişinin hastalığa yakalanmasında toplumun da katkısı bulunabilmektedir. O açıdan bu kişiye yardım etmek, toplumun esas vazifelerinden biri olmaktadır (Aktaran: Taşçı, 2008: s.12).

Bireyler yoksulluk durumundan tek başlarına başa çıkabilmek için sosyal politikaların desteğine gittikçe daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Sosyal politikaların hayata geçirilmesi ise, sosyal koruma programları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sosyal koruma programlarını oluşturan eğitim, sağlık, aktif işgücü politikaları ve sosyal güvenlik sistemi gibi programların hepsi yoksullukla mücadelede önemli birer araçtır. Sosyal yardımlar, sosyal koruma sisteminin bir parçasıdır. Diğer tüm sosyal

koruma programlarında olduğu gibi, sosyal yardımların da temel hedefi yoksullukla mücadeledir (Hacımahtuoğlu,2009: s. 12).

Bireylerin eşit şartlarda topluma katılmasına yönelik sosyal politika önlemleri, İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da çok açık bir biçimde gündeme geldiğinde bunu tartışan en önemli düşünürlerden biri T. H. Marshall idi. Marshall 1952'de "Vatandaşlık ve Sosyal Sınıf" adıyla yayımladığı makalesinde vatandaşlık haklarından ve eşit vatandaşlık statüsünü gerçekleştirmeye yönelik sosyal politika önlemlerinden bahseder. Avrupa'da refah devletinin temelini oluşturan bu önlemler, 1970'lere gelindiğinde çeşitli açılardan eleştirildi. Bir kısmı söz konusu önlemlerin, her şeyi piyasaya bırakma taraftarı olduğuna, bir kısmı da eşit vatandaşlık fikrinin içinin doldurulmadığına yönelik olan bu eleştiriler özellikle feministlerden geldi ve feminist düşünürler, refah devletiyle ilgili teorik tartışmalara çok önemli katkılarda bulunarak şunu gösterdi: Çalışma hayatına eşit katılım veya eşit ücret gibi birtakım haklar verildi (Buğra, 2008: s. 6).

Bu çerçevede, 1795 İngiltere'sinde çıkartılan ve fakirlerin, evlerinde kaldıkları süre içinde sosyal yardımdan faydalanmalarını ve ailelerin, nüfuslarına göre ayarlanan bir ek katkı sistemi ile kazançların normal ihtiyaç sınırlarına getirilmesine dayanan Kanun'a karşı duruşlar sergilenmiştir. Çünkü, bu tür yardımların tembelliği teşvik edici ve ahlak bozulmalarına yol açıcı olduğu ileri sürülmüştür (Aktaran: Taşçı, 2008: s. 5). Adam Smith'e göre, muhtaç durumda olanlara yönelik olarak yapılan yardımların hiçbir yararı yoktur, çünkü yardım alanlar tembelliğe alışmaktadırlar (Çakır ve Aldemir, 2001: s. 179). Spencer'e göre yoksulluk bir karakter sorunudur ve çalışma anlayışını bozacağı için yoksullara yardım edilmemelidir. Düşünür, refah devletinin hantal bürokrasiyle yaptığı yardımların yerel topluluğun canlılığını zayıflattığını söyler. Ona göre bu politikalar ailenin ve topluluğun doğal alanı olan karşılıklı yardımlaşmayı zedelemektedir. Yine, Marsland'a göre, kendi kendilerini geçindiremeyenler dışında çalışabilecek durumdakilere yapılan yardımlar bağımlılık kültürü yaratmaktadır (Oktik, 2008: s. 30-43).

Sosyal yardım yapmada eleştirel olan görüşlerden biri de, yardım alan kişilerde meydana gelebilecek olan "psiko-sosyal" sakıncalardır. Yardımdan yararlanacak

kişinin muhtaç olduğunu kanıtlamak zorunda kalması ve yardım alırken bunu net olarak hissetmesi, bu kişiler üzerinde onur kırıcı etkiler yaratabilmektedir.

Sosyal yardım alırken, bireyin "damgalanması" (Özdemir, 2004: s. 129) anlamına da gelen bu durum, birey üzerindeki psikolojik olumsuz etkileri açısından tehlikeli bulunmaktadır. Aynı şekilde; sosyal yardım alanların, muhtaç durumda olduklarını ıspatlamak zorunda kalmalarından doğan ve resmi mercilerin takdirinde gelişen bir süreç de söz konusu olduğu (Dilik, 1980: s. 69) için, muhtaç olanların resmi mercilere minnet etmesi gibi bir durum ile karşı karşıya kalmaları, bu kişilerde psikolojik zedelenme oluşturabilmektedir. Ayrıca sosyal yardımın, yardıma muhtaç kişi açısından psikososyal bu olumsuz yönünden dolayı, muhtaç olanların, içinde bulundukları olumsuz koşulların (muhtaçlığın) çok önemli olmadığını belirtme ve dolayısıyla içinde bulundukları halleri inkar etme eğilimlerinin ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Buğra, 2004: s. 78). Başka bir ifade ile "damgalanma" korkusu, muhtaçların, kendilerinin muhtaç olduklarını ortaya koymalarına mani olabilmektedir (Taşçı, 2008: s. 3-4).

Sosyal yardımlara yönelik eleştiriler sadece yoksullar açısından olumlu ve olumsuz yönlerle sınırlı kalmayıp bazı ideolojilerce de farklı eleştirilere maruz kalmaktadır. Buna liberallerin bu yardımları piyasaya müdahale olarak görmelerini örnek verebiliriz. Muhafazakârlar da bu yardımların devlet tarafından sunulmasıyla toplumda var olan aile-akrabalık, sivil-dini kurumların yardımlaşma ve dayanışma işlevini kaybedeceğine yönelik eleştirilerde bulunurken, yardımın verilebilmesi için birey ve/veya ailenin yoksul olduğunu kanıtlamak zorunda olan devlete de gereksiz bürokrasiyle birlikte para ve zaman kaybı olduğu belirtilmiştir. (Kesgin, 2013: s. 78).

Sosyal adaletçiler de bu yardımların birey onurunu zedelediği, damgalama işlevi gördüğü, yoksulluğu önlemenin aksine bunu 'sürdürülebilir' kıldığı için eleştirilerde bulunmaktadır (Kesgin, 2013: s. 80).

Bununla birlikte sosyal yardımın, tembelliğe itmesinin gerçekliği bütünüyle yansıtmadığını belirten görüşler de bulunmaktadır. Bunlara göre, sosyal yardım alanların tembel olmaları veya tembelliğe alışmaları ve çalışmak istememeleri algısı yanlıştır. Aslında doğru olan, sosyal yardıma muhtaç hale gelenlerin işlerini

kaybetmelerinden veya başka olumsuz nedenlerden dolayı sosyal yardıma muhtaç duruma düşmüş olmalarıdır (Aktaran: Taşçı, 2008: s.6). Bu yaklaşım, sosyal yardım alanları direkt bağımlı veya tembel olarak nitelemek yerine, bu kişilerin muhtaçlıklarının kaynağının kendileri olmadığını işaret etmektedir.

Sosyal yardımın diğer bir olumlu yönü, kaynakların kullanışında tasarrufu sağlamaya imkân vermesidir (Dilik, 1980: 70). Çünkü yardımların ihtiyaç türü ve ehemmiyetine göre bireysel olarak ayarlanabilmesinden dolayı, sosyal yardımın tasarruf sağlayabilme özelliği ortaya çıkmaktadır (Gerek ve Oral, 2004: s. 44).

Sosyal yardım yapmayı olumlu bir şekilde ele alanlar, onun kişilerin özel dünyasına (ruhi ya da psikolojik dünyasına) sağlamış olduğu katkıya dikkat çekmektedirler. Bu yaklaşıma göre, sosyal yardım alan kişilerin, kısa süreli de olsa "muhtaçlık" psikolojisinden kurtulabilmeleri, ruh sağlığına katkı açısından önemli görülmektedir Ayrıca sosyal yardım, alan kişiyi suçtan uzak tutmaktadır. Çünkü hayatını sürdürmek zorunda olan insan nizami yoldan karşılayamadığı zorunlu ihtiyaçlarını hırsızlık, gasp, kapkaç gibi fiillerle karşılama yoluna gidebilmektedir.

Oysa sosyal yardım alması halinde bu suçlardan uzak kalma imkân ve ihtimali yüksek olacaktır. Aynı şekilde, sosyal yardımlar, muhtaç durumda olan kişilere, muhtaç durumdan kurtulana ve ihtiyaç duyabileceği mesleki eğitimleri elde edinceye kadar zaman kazanma imkânı da verebilmektedir (İkizoğlu, 2000: s. 25-29).

Sosyal yardım yapmanın meşruluğunu ve önemini ifade eden temel yaklaşımlardan birisi de sosyal yardıma atfedilen "insanî" yön ile ilgilidir. Bununla birlikte insanın "insan" olmasından kaynaklanan hakkı olarak sosyal yardımı hak ettiği düşüncesinin sosyal güvenlik sistemlerindeki yerinin, özellikle Sanayi Devrimi'nin ağır çalışma ve yaşam koşullarının, kamuoyunu duygusal manada etkilemesi ve işçi sınıfının sosyal hayatına dönük algıların oluşması (Altan, 2004: s. 99)

Sosyal yardım ele alınırken ortaya konan sosyal yardım lehine görüşlerin bir kısmı da "toplum odaklı" bakış açısına dayanmaktadır. Burada temel tartışma alanı,

sosyal yardıma muhtaç olanların, bu muhtaçlıklarının "bizzat kendilerinin mi, yoksa toplumun bir ürünü mü" olduğu üzerine cereyan etmektedir (Taşçı, 2008: s. 12).

'Sosyal adalet ve eşitlik, adil paylaşım, bölüşüm gibi ilke ve ideallerin üzerinde duranlar daha çok sosyal yardımın devlet dışı, özellikle merkezi yönetim dışı kanallarla sağlanmasını sadaka kültürü olarak tanımlamaktadırlar' (Kesgin, 2013: 81). Kesgin'in bu tanımından yola çıkarak sadaka anlayışıyla yapılan yardımların yapan kişilerin vicdani duygularının getirileriyle sınırlı olabileceği söylenebilir. Yine aynı çalışmada sosyal yardımın liberallerce vicdanlara ve gönüllü organizasyonlara bırakılması gerektiği aksi halde devletin bu alana müdahale etmesiyle piyasayı tehdit eden bir unsur olarak görüldüğüne ve yardımların bu insanları tembelliğe, çalışmamaya, çalışanların sırtından geçinmeye iteceğine değinilmiştir. Hak temelli yaklaşımda ise insana ve onun ihtiyaçlarına vurgu yapılmaktadır. Bu anlayışta esas olan piyasaya bağımlılığın azaltılmasıdır. Yoksullar emek gücü olarak değil de ihtiyacı olan insan olarak algılanmaktadır (Kesgin, 2013: 83).

2.1.2. Sosyal Yardımlarla İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Günümüzde toplumların en önemli varlığı sosyal sermaye olarak da açıklanan insan kaynağıdır. Bu kaynağın sahip olduğu nitelikler söz konusu toplumun gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır. Bu nedenle nitelikli insan sermayesine sahip toplumlar gelişmiş ülke sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar. (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu, 2014: s. 54). Bir ülkenin gelişmiş ülke olarak görülebilmesi ve insanların refah düzeyinin iyileşmesi için ekonomik problemlerinin çözülmüş olması ya da buna yönelik politikalarının işler olması gerekmektedir. Bu konuda ulusal ve uluslararası mevzuatta da yer alan hükümler vardır

2.1.2.1. Philadelphia Bildirgesi

1944 yılında Philadelphia'da yapılan ILO Genel Konferansında kabul edilen ILO'nun Çalışma Amaç ve Hedeflerine İlişkin Bildirge II. Dünya Savaşı sonrasında

yoksullukla mücadele konusunda uluslararası düzeydeki çabaları yansıtmaktadır. ILO bir çalışma örgütü olmasına rağmen bu bildirge ile yoksulluğu tüm dünya toplumları açısından önemli bir sorun olarak kabul ederek, çalışanlar dışındaki toplum kesimlerini de kapsayacak bir düzenlemeye gitmiştir (İbrişim, 2008: s. 34).

Bildirgenin ilk maddesinde; yoksulluğun, bulunduğu yerlerde, herkesin refahına yönelik bir tehlike oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, bütün insanların maddi ilerlemelerini ve manevi gelişmelerini, hür ve haysiyetli bir şekilde, ekonomik güvence altında ve eşit şartlarda sürdürmek hakkına sahip oldukları ve bu sonuca ulaştıracak koşulların gerçekleştirilmesinin, her ulusal ve uluslararası siyasetin ana hedefini oluşturması gerektiği belirtilmiştir. Tam istihdamın sağlanması ve hayat seviyesinin yükseltilmesi; güvenceye ve eksiksiz tıbbi tedaviye ihtiyaç duyan herkes için temel bir gelir sağlamak amacına yönelik sosyal güvenlik önlemlerinin yaygınlaştırılması; çocukların ve annelerin korunması; gıda, barınma, kültür ve dinlenme olanakları bakımından uygun bir düzeye ulaşılması; eğitim ve meslek alanlarında eşit şanslar sağlanması amacıyla ülkelerin yürütecekleri programlara destek vermek ILO için bir yükümlülük olarak kabul edilmiştir. ILO'nun bu kararları bir öneri niteliğindedir. ILO bu kararları ile özetle, en az geçim olanaklarını güvence altına alacak bir sosyal güvenlik sisteminin kabul edilmesi konusunda tüm hükümetlere yardımcı olacağını taahhüt etmektedir (Tuncay, 1986: s. 24).

2.1.2.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Sosyal yardımların en önemli dayanaklarından biri 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Paris'teki oturumunda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Bildirgenin, sosyal yardımların herkes için bir hak olduğunu tanımlayan ve devletleri bu hakkı sağlama ve koruma konusunda sorumlu tutan maddeleri şunlardır:

- Her insanın, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvencesi, şahsiyetinin serbestçe gelişmesi ve onuru için zorunlu olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakları vardır. Bireyler, her devletin, kuruluşları ve kaynakları göz önüne alınarak

ortaya konacak ulusal çabalar ve uluslararası işbirliği yoluyla bu haklarından yararlanırlar (22. Madde).

- Her insanın, yiyecek, giyecek, konut, sağlık hizmetleri ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı vardır. İşsizlik, hastalık, dulluk, ihtiyarlık ya da geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun kaldığı diğer hallerde sosyal güvence hakkına sahiptir. Anneler ve çocuklar öncelikle özen ve yardım görmek hakkına sahiptirler. Bütün çocuklar evlilik içinde ya da dışında doğsunlar, aynı toplumsal güvenceden yararlanırlar (25. Madde).
- Her insanın, bu Bildirgede açıklanan hak ve özgürlüklerin tam anlamıyla uygulanmasını sağlayacak bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır (28. Madde).

2.1.2.3. Avrupa Sosyal Şartı

"Sosyal Avrupa" kavramının temelindeki yaklaşım, Avrupa Konseyi'nin 1961'de ortaya koyduğu, 1996'da da revize edilerek geliştirilen Avrupa Sosyal Şartı'nda ifadesini buluyor. Sosyal Şart'a yansıdığı biçimiyle hak vurgusu, sadece çalışanların sosyal güvenlik, örgütlenme ve çalışma hayatını etkileyen kararlara katılma haklarını değil, bunların ötesinde, daha genel anlamda vatandaşlık haklarını da kapsıyor. Bu bağlamda, 1996'da revize edilmiş olan Avrupa Sosyal Şartı'nın bütün vatandaşların yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkına sahip olduklarını belirten 30 uncu maddesi, bu hakkın hayata geçirilmesi için kullanılan önemli bir önlem olarak asgari gelir desteği uygulamasını gündeme getiriyor (Buğra, 2005: s. 10). Nitekim Avrupa Konseyi'nin 2000 yılında yayınladığı, Avrupa Sosyal Şartı- Kısa bir Rehber (European Social Charter- A Short Guide) başlıklı dokümanda, asgari gelir desteği uygulaması sosyal yardımdan yararlanabilecek durumundaki herkese yönelik yaygın bir uygulama olarak gündeme getiriliyor. Asgari gelir desteği, geliri belirli bir düzeyin altındaki bütün vatandaşlara, kamu kaynaklarından düzenli olarak yapılan nakit transferleri içeriyor. Bugün AB üyelerinin ve aday ülkelerin büyük çoğunluğunda asgari gelir desteği uygulaması bulunuyor (Buğra, 2007: s. 78).

1989 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı, sosyal politika alanında Türkiye için önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2000'li yıllara gelinirken AB'nin etkisiyle sosyal politika yeni bir çehre kazanmış, özellikle devletin yoksullukla mücadelede daha etkin hale gelmesi amacıyla bir dizi yasalaştırma ve organizasyon çabasına girilmiştir. 1999 yılında çıkarılan 4447 sayılı kanunla, prim oranlarının ve prim ödenecek gün sayısının arttırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi gibi kısa vadede sosyal güvenlik sisteminin gelirlerini artırmaya, buna karşılık giderlerini azaltmaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 2001 yılında Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu yürürlüğe girmiştir. 2006 yılında sosyal güvenlik oluşum süreciyle ilgili önemli adımlar atılmıştır. Çıkarılan iki yasa ile farklı çalışma statülerinde bulunan ve bugüne kadar değişik sosyal güvenlik kurumlarının kapsamına giren kişilerin durumu, gerek kurumlar gerekse sağlanan hizmetler açısından norm ve standart birliği sağlayacak bir çerçevede yeniden düzenlenmiştir (Makal, 2007: s. 534-535).

Şartın 13. maddesinde sağlık ve sosyal yardım hakkı düzenlenmiştir. Şartın 30. maddesinde toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı düzenlenmiştir

Şartın sosyal yardım alanıyla ilgili diğer maddeleri ise şunlardır:

- Çocuklar ve gençler, uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahiptir (7. madde),
- Herkes, ulaşılabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılan her türlü önlemlerden faydalanma hakkına sahiptir (11.madde),
- Herkes, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir (14. madde),
- Engelliler toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve toplumsal yaşama katılma hakkına sahiptir (15. madde),
- Toplumun temel birimi olarak aile, tam gelişmesini sağlamaya yönelik uygun sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir (16. madde),
- Anneler ve çocuklar, uygun sosyal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir (17. madde),
- Bir Sözleşmeci Taraf göçmen işçiler ve aileleri herhangi bir başka Sözleşmeci Tarafın ülkesinde korunma ve yardım hakkına sahiptir (19.madde),

- Her yaşlı insan sosyal korunma hakkına sahiptir (23. madde),
- Tüm çalışanlar, iş akdinin sona erdiği durumlarda korunma hakkına sahiptir (24. madde),
- Herkes, yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkına sahiptir (30. madde),
- Herkes konut edinme hakkına sahiptir (31. madde)

Şartın 30. maddesinde toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı düzenlenmiştir. Bu hak 1996 yılındaki gözden geçirmede eklenmiş olup, bu ekleme son yıllarda yoksulluk sorununun büyük önem kazandığını ve yoksulluğa olan bakışın Avrupa ülkelerinde sosyal dışlanma kavramı ile bütünleştiğini göstermektedir. 30. madde uyarınca; Âkit Taraflar, sosyal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla; sosyal dışlanma ve yoksulluk durumunda yaşayan ya da bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yardım olanaklarına fiilen ulaşmalarını teşvik edecek genel ve eşgüdümlü bir yaklaşım çerçevesinde önlemler almakla yükümlü hale gelmektedirler. Bu madde, aşırı yoksulluk ve bunun sosyal bağlılığı parçalayıcı etkisinin günümüz çağdaş toplumlarının en ciddi tehditlerinden birisi olduğu anlayışına dayanmakta ve Gözden Geçirilmiş Sosyal Şart, bu madde ile sosyal dışlanmaya karşı küresel ve eşgüdümlü bir politika tatbik edilmesini akit taraflar açısından bir gereklilik olarak kabul ederek bununla mücadele etmektedir (DPT, 2007: s. 51).

Türkiye, 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartını 4 Temmuz 1989 tarihinde, Şartın 1996 tarihli gözden geçirilmiş ikinci metnini de 9 Nisan 2007 tarihinde onaylamıştır (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 37).

2.1.2.4. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Birleşmiş Milletlerin 3 Ocak 1966 tarihindeki oturumunda kabul edilen, ancak Türkiye'nin henüz onaylamamış olduğu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesindeki hükümlere aşağıda yer verilmektedir.

- Bu sözleşmeye taraf devletler, herkese sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlik hakkı tanır (9. Madde)
- Bu sözleşmeye taraf devletler toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle kuruluşunda ve bağımlı çocukların bakım ve eğitiminden sorumlu olduğu durumda en geniş olanaklı koruma ve yardım sağlamayı kabul eder (10. Madde)
- Bu sözleşmeye taraf devletler, herkese, kendisi ve ailesi için beslenme, giyim ve konut dahil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkı tanır. Taraf devletler, özgür isteğe dayalı uluslararası işbirliğinin bu alandaki temel önemini tanıyarak bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlama yolunda gerekli girişimlerde bulunur (11. Madde),
- Bu Sözleşmeye taraf devletler, herkesin açlıktan korunma temel hakkını tanıyarak tek tek ve uluslararası işbirliği yoluyla önlemler alır. Bu önlemler; teknik ve bilimsel bilgiden tam yararlanarak, beslenme ilkeleri bilgisini yaygınlaştırarak ve doğal kaynakların en etkin biçimde geliştirilip kullanılmasını sağlamak üzere tarım sistemini geliştirip iyileştirerek besin üretim, koruma ve dağıtım yöntemlerini geliştirmek için; Gerek dıştan yiyecek maddesi alan, gerekse dışa yiyecek maddesi satan ülkelerin sorunları gözönüne alınarak, dünya yiyecek maddesi stoklarının gereksinmeye göre dengeli dağılımını sağlamak için; gerekli özel programları da kapsar (11. Madde),
- Bu sözleşmeye taraf devletler, herkesin erişilebilir en yüksek bedensel ve ruhsal sağlık standardından yararlanma hakkını tanır (12. Madde).

2.2. SOSYAL YARDIM SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ

Zaman içerisinde ekonomik ve sosyal yapı değiştikçe çeşitli toplum kurumlarının yardım faaliyetleri yetersiz gelmeye başlamış, devletin sosyal yardım alanındaki sorumlulukları artmıştır. Modern toplumlarda sosyal yardım faaliyetleri devlet tarafından yürütülen faaliyetler olarak şekillenmiştir. Günümüzde sosyal güvenlik sistemleri birçok ülkede, sosyal sigorta ile sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden oluşacak şekilde kurgulanmıştır (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 11).

Sosyal hizmet, kişilerin sosyal çevre koşullarını iyileştirmekle her zaman ilgilenmiştir. O nedenle kişinin yaşadığı mekân ve çevrenin her yönüyle çok iyi araştırılması ve değerlendirilmesi özellikle önemlidir. Bilindiği gibi inceleme, değerlendirme ve tedavi bir biri içinde olan süreçlerdir. Dolayısıyla inceleme devam ederken bir takım değerlendirmeler ve hatta tedavi planı ve uygulaması yapılabilir. Kuşkusuz, inceleme sonlandıktan sonra elde edilen verilere dayalı olarak durum daha da açıklıkla değerlendirilir. Kişinin özellikleri, çevre koşulları, güçlü ve zayıf yönleri belirlenir (Koşar, 2000: s. 81).

Yukarıda ifade edildiği gibi sosyal hizmet uygulamasının tedavi edici, önleyici ve koruyucu, geliştirici hedefleri vardır. Bu hedefler bireye, gruba ve topluma yönelik olabilir. Yoksulluk da tüm toplumu etkileten bir problem olması sebebiyle sosyal hizmet yoksulluğu dolaylı ve doğrudan giderecek en azından yoğunluğunu azaltacak hizmet ve programlarda önemli görevler üstlenmektedir.

Sosyal hizmet mesleği yoksulluğun yok edilmesi ve ortaya çıkardığı sıkıntıların giderilmesi noktası üzerinde odaklaşır; kişinin kapasitesiyle sınırlı olmaksızın herkese eşit fırsat sunma temel değerini gözetir. Sosyal değişim amacını yoksulluğu gidermede evrensel bir olgu olarak kabul eder (Aktaran: Koşar, 2000: s.74). Her müracaatçı gibi yoksulun da yaşamıyla ilgili karar verme ve kararlara katılma, kendini gerçekleştirme hakkı, değişme ve gelişme gücü olduğu, saygıdeğer olduğu gibi temel değerleri korur. Kişinin özellikleri, çevre koşulları, güçlü ve zayıf yönleri belirlenir. Yoksul müracaatçıların sosyal çevre ve değerleri sosyal hizmet uzmanları için önem taşır. Kenar mahallelerin, eski mahallelerin sorunlarını bilmeleri çalışmaya destek sağlar. Onların güçlüklerini anlama yeteneği ve duygusal bağı uygun bir tarzda yaratma aralarında ilişki kurulmasına yardımcı olur; yardımı kabul etmelerine yol açar (Koşar, 2000: s. 74-82).

Sosyal hizmet mesleği yoksullukla mikro, mezzo ve makro boyutta çalışır. Mikro boyutta yoksul bireyin kendisiyle, onun görüş ve düşüncelerine saygı duyarak, birey ve kaynaklar arasında bağlantı kurarak, yönlendirme yaparak ve psiko-sosyal destek (damgalanma, suçlanm vb) vererek çalışır. Mezzo boyutta aile ve gruplarla çalışır, ailenin güçlü yanlarını destekler, sosyal destek sistemleri ile bağlantı kurar ve yoksulluğu önleyebilir, makro boyutta ise yoksullukla ilgili araştırma yapar,

toplumun dikkatini çeker, yoksul bireyin savunuculuğunu yapar, yoksulluğun önlenmesi için politikalar düzenler.

Sosyal yardım ile sosyal hizmet alanlarını birbirinden ayıran temel farklılık; sosyal yardımların muhtaçlık esasına dayanması, sosyal hizmetlerde ise muhtaçlığın değil toplumsal uyum sorunlarının çözülmesine yardımcı olacak hizmete duyulan ihtiyacın esas olmasıdır. Sosyal yardıma ihtiyaç duyan kesimlerin tamamının sosyal hizmete de ihtiyacı olduğu söylenebilecek iken, sosyal hizmete ihtiyaç duyan herkesin sosyal yardıma da ihtiyaç duyduğu söylenemez. Örneğin, zengin bir kişiye özrü veya yaşlılık durumu dolayısıyla sosyal hizmet sunulurken, aynı kişiye sosyal yardım yapılması gerekmeyecektir. Ancak yoksulluk nedeniyle sosyal yardım alan bir kişi, yoksulluğun kendi yaşamında yarattığı olumsuzlukların ya da oluşabilecek toplumsal uyumsuzluğun giderilmesi için sosyal hizmete de ihtiyaç duyacaktır. Yine de sosyal hizmetler ile sosyal yardımlar arasında kesin bir çizgi bulunmamakta, bazı durumlarda sosyal hizmet uygulamaları ile sosyal yardım uygulamaları iç içe geçmektedir (Duyan, 2003: s. 20). Sosyal yardım, temel gereksinimlerini karşılayabilme durumundan yoksun olan kişilere yönelik bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanıdır (BASAGM, 2010: s. 28).

Sosyal hizmet uzmanı, toplumla çalışma (toplum organizasyonu) yöntemini kullanarak yoksul kesimleri, toplulukları durumlarını düzeltmeleri için bir şeyler yapmaları açısından teşvik edici ve destek verici olabilir. Çeşitli yaklaşım ve yeni hizmetlerle değişen talepler karşılanabilir (Koşar, 2000: s. 88). Bu süreçte yalnızca sosyal yardımlar kullanılmaz, sosyal yardımlar yoksullukla mücadele sürecinde sosyal hizmet müdahalesinin bir kolu olarak vardır.

Çalışmayan, herhangi bir kayıtlı çalışanın bakmakla mükellef olmadığı ve sosyal sigorta sistemine girebilecek imkânlara sahip olmayan nüfus kesimi de sosyal risklerle baş edebilme konusunda sosyal yardım programları aracılığıyla kendisine destek verilmesine ihtiyaç duymaktadır. Sosyal hizmetler ise toplumdaki herkesin, ülkenin genel şartları çerçevesinde, insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilecekleri bir ortam yaratmaya yönelik yürütülen tüm hizmetleri ifade etmektedir (Tuncay, 1986: s. 15). Yoksullukla mücadele sürecinde sosyal yardımlar

damgalayıcı nitelikte olmamalı, yoksul kesimin topluma entegrasyonu sağlanmalı, bütüncül sosyal korumayı içermelidir.

Sosyal korumanın sadece yoksullukla değil dışlanmayı da hedef alması gerektiği, sosyal ve ekonomik yaşama katılımı özendiren sosyal hizmet çalışmalarıyla arttırılabilir. Fransız hukukunda ele alınan bu politika tutunma sözleşmesi olarak bilinmektedir. Buna göre asgari gelirden yararlananları belirli bir faaliyetin içine sokmak suretiyle hem dışlanmanın azaltılması hem de belirli bir üretkenlik amaçlanmaktadır. Burada söz konusu gelir tutunma sözleşmesindeki faaliyetlere katılma şartına bağlanmamış, bir hizmet olarak tasarlanmıştır. Burada bireyin topluma tutunması için belirlenmiş bir projeye, üretime, işe, hizmete katkı sağlaması, çevresindeki birinin bakımını sağlaması ya da kursa katılımı istenir. Bazen kurumların bazen de işverenlerin yardım alanlarla sözleşmeye bağladığı bu uygulama belirli bir süre uygulanmakta, üç ayda bir gözden geçirilmekte, yararlanıcı işe girdiğinde kesilmekte ya da işverenin ödeyeceği kısımdan düşülmekte ve ihtiyaç durumu devam ederse sadece iki kez tekrar edilmektedir (Balcı, 2007: s. 111-116). Benzeri bir uygulamayı yapan Almanya, güvenceli asgari gelir politikası ile yardım desteğini talep edenleri belirli işleri yapmaları (örneğin haftada 20 saat çalışma) karşılığında sisteme dâhil ederek onların çalışma alışkanlıklarını kaybetmemelerini ve ayrıca onlar üzerinde sosyal kontrolü gerçekleştirmeyi amaçlar. Katılımcılar işsizlik ve diğer yardımlardan yararlanırken aynı zamanda aktif işgücü piyasası uygulamaları kendilerine sunulmaktadır. Katılımcılar bu programlara katılmak ya da elde ettikleri yardımları kaybetmek arasında tercih yapmak zorunda bırakılmaktadır (Şener, 2010: s. 7-8). Burada sosyal yardımın sosyal hizmetle bütünleştiği görülebilmektedir. Bunun yanı sıra sosyal yardımların sadece sosyal yardım olarak kaldığı, sosyal hizmet müdahalesini içermediği uygulamalar da mevcuttur.

Gelir aktarımı, okul destek programı, gıda yardımı, yiyecek kuponu ve gaz yardımı gibi bu yardım programlarında yaşanan temel sorunun bu farklı yardım programlarının birleştirilmemesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Çocuklar, gençler, aile reisleri ve genel olarak aile bazında yapılan bu yardım programlarının temel sağlık, hijyen, okuma-yazma eğitimi ve mesleki eğitim gibi yerel faaliyetlerle ilişkilendirilmesi önemli olmakla birlikte, hem yardımların değerlendirilememesi

hem de sosyal hizmetlerle bağlantılı bir hale getirilememesi temel sorun olarak görülmektedir. Birbirinden kopuk farklı yardımlar etkin bir şekilde kullanılamadığından bunları birlikte değerlendirmek için aile destek programı önerilmektedir (Silva, 2002: s. 230-234). İşte sosyal hizmet uzmanlarının bazen gelir desteklerinin nasıl yapılacağı konusunda yol gösterici olmaları ve ayrıca yoksul ailelere de harcama, ev ekonomisi konusunda rehberlik yapmaları gerekmektedir. Böylece yardımların hangi ailelere nakit desteği ve hangi ailelere zaruri ihtiyaç kuponu şeklinde verilmesi hususu ciddi faydalar sağlayacaktır. Örneğin gelirlerini zaruri olmayan şeylere harcayan ailelere belirli ürünlerin (alkol, sigara gibi) alınmasına izin vermeyen kuponlar verilmesi daha doğru gibi görülmektedir (Yaşar ve Açıkgöz, 2011: s. 417).

Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerin bir arada yürütülebilmesi ve yoksullukla mücadele sürecinde başarılı olunması için elbette ki bu süreçte görev alacak kişilerin sosyal hizmet eğitimi almış bireylerden oluşması gerekmektedir.

Ülkemizde bazı şehirlerde bir dönem boyunca sosyal incelemeleri polislerin bazen de öylesine seçilen kişilerin yaptığını düşünürsek durumun algılanış tarzını daha iyi anlarız. Ankara'da yapılan bir çalışmada sosyal inceleme yapanlar içerisinde bekçilerin ve polislerin oranı (%55.9) oldukça fazladır (İkizoğlu, 2000: s. 200). Muhtaçlık tespitinin kendisinin bile, onur kırıcı ve insanlar üzerinde bölücü bir etki yaptığı ileri sürülmektedir (Aktaran: Yaşar ve Açıkgöz, 2011: s.424). Ancak, sosyal yardımların düzenli ve ehil ellerde yapılması halinde olumlu etkiler yarattığı görülmüştür (Çengelci, 1993: s. 72-73). Bu nedenle gerek sosyal incelemede gerekse başvuru sürecinde ehil insanların ve düzenli bir uygulamanın yapılması esastır.

Yoksulluğun kronik hale gelmemesi için koruyucu sağlık anlayışında olduğu gibi yoksulluğu önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu açıdan sosyal yardımların yanı sıra, sosyal hizmetin önleyici, koruyucu ve geliştirici ilkelerinin bu mücadeledeki önemi dikkate alınmalıdır. Sosyal hizmetler, temelde müracaat edenlere hazır reçeteler koymak yerine onların sürece katılım göstermelerini isteyen ve hedef kitlenin sorun çözme kabiliyetini arttırmayı gerektiren bir mantığı içermelidir. Ayrıca, yoksulların karar alma süreçlerinde rol almalarının ve

yöneticilerine kendi sorun ve çözümlerini anlatmalarının önemli olduğu tespit edilmiştir (Toksöz, 2008: s. 320-330).

Yoksulluk daha çok rehabilite ve sosyal korumayla ilgili olduğundan Wolfsenberger, bireylerin kısıtlayıcı bariyerleri aşabilmeleri için normalizasyona vurgu yapar. Bireyin değişimini rehabilitasyonun temel hedefi olarak değerlendiren Neugeboren ise yaşam planlaması, harcamalarda öncelikler, aile ekonomisi, yanlış davranışların düzeltilmesinin öneminden bahseder (İkizoğlu, 2000: s. 112). Sosyal hizmetlerde bulunan kişiler yoksullukla ilgili uygulamalar esnasında alana yakın olmanın verdiği rahatlıkla yeni sosyal politikaların uygulanmasına yol açabilirler. Bu anlamda Jansson sosyal hizmetlerin ihtiyaçları keşfedici ve uygulayıcısı yönüyle sosyal değişme rolüne katkıda bulunabildiklerini söyler (Aktaran: Yaşar ve Açıkgöz, 2011: s.426). Burada olağan yardımlara sosyal hizmet anlayışının monte edilmesi yardımların etki derecesini arttırırken yoksulların sosyal dışlanmasını azaltacaktır. Bunun için SYDV ile SHÇEK, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bünyesinde birleştirilmiş, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerin bir arada yürütülmesinin yoksullukla mücadele sürecinde etkili olacağı düşünülmüştür.

2.3. TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

Bu başlık altında Türkiye'deki sosyal yardımlara ilişkin hukuki düzenlemeler, sosyal yardım sisteminde yer alan kuruluşlar ve bu kuruluşların düzenlediği sosyal yardımlara değinilecektir.

Sosyal yardımlar konusunda aile içi dayanışma ve geleneksel yaklaşımlar varlığını sürdürse de modern çağdaş yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olmamaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ihtiyaçların çeşitliliğinin artması devletin yeni önlemler almasını da beraberinde getirmiştir (Zengin vd 2012: s. 141).

Geleneksel dayanışma ilişkilerinin ve sosyal destek sistemlerinin bireyi, yoksulluk da dahil diğer risklere karşı koruyacağı düşüncesinin egemen olduğu ülkemizde, yoksullukla mücadelenin gündeme gelmesi zaman almıştır. Kurumsal anlamda devletin sorumluluğu, devletçe bakım ve geçici yardımlar biçiminde sürdürülmüş olup yoksullukla mücadele, yoksullara belirli zamanlarda yardım yapma

biçiminde Kızılay Derneği ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu gibi bazı kurumların yan işlevleri arasında yer almış yoksulluğun artması ile kurumsal mekanizmalar çoğaltılmıştır.

Türkiye'de yoksulluk sorununun çözümünde son yıllara kadar, dolaylı yaklaşım ağırlıklı olarak benimsenmiş, işsizlik sorunuyla mücadelede olduğu gibi, yoksullukla mücadele de ekonomik büyümeye havale edilmiş ve beş yıllık kalkınma planlarında hızlı ekonomik büyümenin işsizlik ve yoksulluk gibi sorunları kendiliğinden çözeceği gibi iyimser bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım tarzının işsizlik sorununu çözemediği ve nasıl ki bu sorunun çözülebilmesi için özel politikaların, yani istihdam politikalarının gerekliliği gerçeği ortaya çıkmışsa, aynı şekilde, mülkiyetin ve üretim araçlarının bu denli eşitsiz dağılımının bulunduğu ülkemizde, büyümenin kendiliğinden yoksulluk sorununu çözemeyeceği geç de olsa anlaşılmış ve böylece dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer alan Türkiye'de, yoksullukla mücadelede büyümenin yanında doğrudan mücadele yöntemlerinin de uygulanması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. (Gündoğan, 2008: s. 52).

Türkiye'de bugünkü anlamıyla sosyal yardım sisteminin doğuşu, 1977 yılında 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun uyarınca muhtaç durumdaki yaşlılara ve engellilere aylık bağlanması ile gerçekleşmiştir. Daha sonra, 1982 yılında Milli Eğitim Bakanlığına muhtaç durumdaki öğrencilere burs ve parasız yatılılık hizmeti verme, 1983 yılında ise SHÇEK'e muhtaç kişilere (çocuklar öncelikli olmak üzere) ayni ve nakdi yardım yapma görevi verilmiştir. 1984 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne vakfiye olma amacını da yerine getirmek üzere çeşitli sosyal yardımlar yapma yetkisi verilmiştir. 1984 yılında yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunuyla, muhtaç kişilere yardım yapılmasıyla ilgili faaliyetleri yürütmek üzere bir genel sekreterlik (Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) Genel Sekreterliği) ve ülke çapında her ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV'ler) kurulmuştur. SYDTF Genel Sekreterliği ile SYDV'ler; kuruluş amaçları sosyal yardım faaliyetlerini yürütmek olan başlıca kuruluşlar olmuştur (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 69-70). Sistematik sosyal yardım uygulamalarına benzer bir şekilde ilk kez

1999 depreminden ve 2001 krizinden sonra, Ecevit hükümeti zamanında Fon'dan sorumlu Bakan Hasan Gemici döneminde kullanılmaya başlanan bu fonun işlevi, daha sonra iktidara gelen AKP hükümeti döneminde önem kazandı. Bu bağlamda, mesela, "şartlı nakit transferi" dediğimiz yeni bir sosyal yardım mekanizması ortaya çıktı. Çocuklu ailelerin çocuklarını okula göndermesi veya küçük çocukları sağlık kontrolünden geçirmesi gibi şartlarla yapılan transferleri içeren bu mekanizma da fon bünyesinde işlemeye başladı. Böylece dünyanın pek çok yerinde çok iyi çalışan bir mekanizma gündeme gelmiş oldu (Buğra, 2008: s. 6). Bunun yanı sıra 2004 yılında YURTKUR'a yükseköğrenim öğrencilerine burs verme görevi, 2005 yılında da il özel idarelerine ve belediyelere sosyal yardım yapma görevi verilmiştir.

6/12/2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ilk mahalli idareler genel seçiminden geçerli olmak üzere; 29 ildeki İl Özel İdaresinin kapatılması öngörülmüştü. 31/3/2014 tarihinde İstanbul, Kocaeli, Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van, Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırları olarak belirlendi, dolayısıyla bu illerdeki İl Özel İdareleri kapatıldı. Bu illerde İl Özel İdareleri tarafından yürütülen hizmetler ve yerine getirilen görevler belediyelere geçti.

Türkiye'deki sosyal yardımlar primsiz ödemeler (yaşlılık, engelli aylıkları) ve genel yardımlar (ayni ve nakdi) olarak sınıflandırılabilir. Türkiye'de sosyal sigortalar (SGK), sosyal hizmetler (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), İŞKUR ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Belediyelerin gerçekleştirdikleri sosyal yardım programları formel sosyal korumanın temel ayaklarını oluşturmaktadır. Bu kurumların her birinin yaptıkları yardımlar diğerleriyle ilişkili olmasına karşın bunlar arasında etkili bir iletişim mekanizmasının yeterli olduğu söylenemez. Devletin yoksullukla mücadele için uygulamaya koyduğu temel politika Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yaptığı yardımlarla

Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün kimsesiz yoksul çocuklar ve engelli ve yaşlı insanlar için verdiği hizmetlerden oluşmaktadır.

Son zamanlarda yapılan şartlı nakit transferleri, SRAP destekleri, mikro kredi, toplumsal kalkınma, geçici istihdam ve gelir getirici projeler gibi çeşitli faaliyetlerle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM)'nün sosyal yardım anlayışında birtakım değişmelerin olduğu izlenimini vermektedir (SYDGM, 2008: s. 42). Bununla birlikte, merkezi yardım planlaması yapan SYDV'lerin yoksulluk alanında belirleyici bir konumda bulunmasının ve yardım uygulamalarının getirdiği bazı problemler bulunmaktadır (Yaşar ve Açıkgöz, 2011: s. 411).

Özellikle doksanlı yıllardaki ekonomik krizler, konunun hem akademik alanda hem de toplumsal alanda daha etkin bir şekilde ele alınmasını sağlamış ve 2011 yılında dağınık haldeki yardım kuruluşlarını bünyesinde toplamayı hedefleyen "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasına neden olmuştur. Bakanlığın ana hizmet birimleri arasında yer alan "Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), ülkemizde sosyal yardım hizmetlerini en yaygın, kapsamlı ve organize biçimde yürüten kuruluş olma özelliğini taşımaktadır. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kaynağı kullanılarak, 3294 sayılı Kanun kapsamında yer alan vatandaşlarımıza yönelik aile yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları, engelli ihtiyaç yardımları ve özel amaçlı yardımlar gibi çeşitli sosyal yardım programları uygulanmaktadır (Işık Erol, 2014: s. 166).

2.3.1. Sosyal Yardımlara İlişkin Hukuki Düzenlemeler Ve Sosyal Yardım Türleri

1982 Anayasasının 2. maddesinde, "Türkiye Cumhuriyeti insan hakların saygılı, sosyal bir hukuk devletidir" denilmektedir. Burada yer alan sosyal hukuk devleti kavramı devlete sosyal yardım sağlama görevini vermiş ve bu yardımların insan hakkı olduğu belirtilmiştir.

İnsan haklarına saygılı sosyal hukuk devleti olmanın bir gereği olarak Anayasanın 60. maddesinde sosyal güvenlik hakkı düzenlenmekte ve "HERKES,

sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" hükmü getirilmektedir. Bu hakların yanında sağlık, eğitim, konut ihtiyacı vb. ile ilgili düzenlemeler de bulunmakta ve düzenlemeler sosyal yardım alanına kaynak olmaktadır.

Türkiye'de sosyal yardım alanında genel ilkeleri belirleyen bir çerçeve kanun bulunmamaktadır. Sosyal yardımlar, yardımı veren kurumların ilgili kanunlarında belirtilmekte, yardımın hangi kriterlere göre ne şekilde yapılacağının detayları ise genellikle yönetmeliklerle belirlenmektedir. Sosyal yardım alanını kapsayan kanunlar aşağıda sıralanmıştır.

- 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun
- İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun
- 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu
- 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
- 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun
- 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun
- 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun
- 5393 sayılı Belediye Kanunu

2.3.2. Sosyal Yardım Sisteminde Yer Alan Kuruluşlar ve Bu Kuruluşlar Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları

Türkiye'deki sosyal yardım sisteminde çok sayıda sosyal yardım programı mevcut olup, bu programlar farklı kurumlar tarafından yürütülmektedir. Sistemde genellikle farklı sosyal yardım programları farklı kurumlar tarafından yürütülmekle

birlikte, aynı türdeki bazı sosyal yardım programları birden fazla kurum tarafından yürütülebilmektedir. Sosyal yardım programlarını yürüten kurumlar; Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, YURTKUR ve belediyelerdir.

2.3.3. Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütülen Genel Sağlık Sigortası Uygulaması

Sağlık Bakanlığı, Yeşil Kart uygulaması kapsamında, ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi masraflarını karşılamaktadır. Yeşil Kart uygulaması, 18 Haziran 1992 tarihinde yürürlüğe giren 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun uyarınca yürütülmektedir. 16 Haziran 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan ve 1 Ekim 2008 tarihinde bütünüyle yürürlüğe girmiş olan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Yeşil Kart uygulamasına son verilmesini, ödeme gücü olmayan kişilerin Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamına girmesini ve bu kişilerin GSS primlerinin devlet tarafından karşılanmasını öngörmekteydi. Söz konusu uygulamaya 5510 sayılı Kanunun bütünüyle yürürlüğe girdiği 1 Ekim 2008 tarihinden itibaren üç yıl sonra geçilmiş olup 2011 yılından itibaren uygulama devam etmektedir. Bu uygulama kapsamında aslında yeşil kart sisteminin yalnızca adı değişmiştir. Asgari ücretin 1/3'ünden az gelire sahip kişiler, 18 yaş altı çocuklar herhangi bir prim ödemeden sağlık güvencesinden faydalanmaktadır.

2012 yılı itibariyle Genel Sağlık Sigortasının (GSS) hayata geçirilmesiyle birlikte Yeşil Kart uygulamasına son verilerek sağlık sigortası sisteminin dışında kimsenin kalmaması sağlanmaya çalışılmıştır (Türkoğlu, 2013: s. 295).

2.3.4. Yerel Yönetimler Tarafından Uygulanan Sosyal Yardım Uygulamaları

Ülkede yoksulluğun yaygınlaşması ve 1990'lardan itibaren yaşanan yoğun göçle özellikle kentlerde görünür hale gelmesi belediyelerin de yoksullukla mücadele

konusunda daha aktif bir tutum benimsemesine yol açmıştır. Gerek İstanbul'da gerek Güney Doğu Anadolu bölgesindeki pek çok kentte belediyelerin yoksullara yemek verme, erzak dağıtma, yakacak yardımı yapma biçimindeki çaba ve girişimlerinin son dönemde artış gösterdiği gözlenmektedir (Gürses, 2007: s. 69).

Yerel yönetimler, ilgili Kanunlarında kendilerine verilen sosyal yardım yapma görevi dolayısıyla çeşitli sosyal yardım faaliyetleri yürütmektedirler. Yapılan sosyal yardımların türü ve kriterleri her ilin özel idaresine ve belediyeye göre değişiklik göstermekte ve belediyeler ve il özel idareleri yapacakları sosyal yardımlarla ilgili olarak yönetmelik çıkarmak konusunda yetkilidirler.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 24. maddesinde dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal yardımların belediye bütçesinden karşılanması belirtilmiş, 18. maddesinde de bu hizmetlerin belediye başkanının görevleri arasında olduğu vurgulanmıştır (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004).

5393 sayılı Belediye Kanununun 14. maddesinde, sosyal hizmet ve yardım hizmetlerini yapmak veya yaptırmak Belediyelerin görevleri arasında sayılmaktadır. Bu hüküm doğrultusunda Belediyeler gelirlerine göre farklı tutarlarda sosyal yardım yapmaktadırlar. Belediyelerin sosyal yardımlar için tam olarak ne tutarda harcama yapıldığı bilinememektedir ve belediyelerin sosyal yardım verme imkanları, bütçeleri ile doğru orantılıdır. Bunun anlamı büyükşehir belediyeleri ve yüksek nüfusa sahip diğer belediyelerin küçük nüfusa sahip belediyelere göre daha yüksek miktarlarda sosyal yardım yapma imkanları bulunmasıdır. Belediyelerin sosyal yardımları hangi kriterlere göre yapacakları ve hangi gruplara yönelecekleri konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca yaptıkları sosyal yardımlarla ilgili bilgi verme yükümlülükleri yoktur. Dolayısıyla, belediyelerin yaptıkları sosyal yardımlarla ilgili yeterli bilgi mevcut değildir.

2.3.5. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları

2.3.5.1. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti

Aile desteği, çocuklara ve ailelere yönelik refah hizmetlerinde, önemi giderek artan stratejik bir yaklaşımdır. Risk altındaki çocuklar için, olumlu ve erişilebilir sosyal destek ağları yaşamsal değerdedir. İnsanlar aile, arkadaş ve diğer toplumsal örüntüler gibi resmi olmayan ya da iş, okul, sosyal örgütler ve profesyonel hizmetler gibi resmi yapılardan bu destekleri alırlar. Çocuk Hakları Sözleşmesinde de ayrıntılı olarak açıklandığı üzere ailelerin çocukların yaşamındaki önemi büyüktür. Sözleşme çocukların gelişimi için gerekli koşulların sağlanması sorumluluğunu birincil olarak aileye yüklemektedir. Bununla birlikte ebeveynin bu sorumluluğunu yerine getirmesinde kilit kurum devlettir. Aile desteğinin anlamı, nihai hedef olarak çocukların haklarının sağlanmasında devletin ve ebeveynin rollerinin doğru yerine getirilmesidir. Güç koşullar altındaki çocukların aile içinde desteklenmesi politikasının temelinde, önleyici ve destekleyici önlemlerle ailelerin kapasitelerinin güçlendirilmesi yatmaktadır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu, 2014: s. 52).

Çocuğun aile yanında bakımı modeli diğer bakım modellerine göre daha eski, daha insancıl ve olumlu sonuçlarının diğer modellere göre daha fazla olduğu modeldir. Çocuğun, annesi, babası, diğer aile üyeleri ile birlikte korunması medeniyetlerin ortak payesi, çocuk hakları perspektifinin temel anlayışı olmuştur (Salim, 2011: s. 87). Bu bağlamda, 3.6.2011 tarihli 633 sayılı KHK'nin 35. maddesiyle 'Sosyal Hizmetler Kanunu' adını alan 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda bahsi geçen sosyal ve ekonomik destek hizmetleri, koruyucu aile uygulamaları, çocuğun evlatlık verilmesi ve danışmanlık hizmetlerinin sunumu gibi politikalar, çocuğun aile içinde korunmasına yönelik politikalardandır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu, 2014: 64).

Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (2828,1983), yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilere kaynaklarının elverdiği ölçüde parasal ve ayni sosyal yardımlar sağlanması hükmünü getirmiştir. Aynı

kanuna dayalı olarak çıkarılan Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği (19235, 1986) korunmaya muhtaç çocukların ailelerine, tabi afetler nedeniyle yoksulluğa düşenlere, hastalık veya kaza nedeniyle ailesini geçindiremeyecek duruma düşenlere, maddi sıkıntı nedeniyle eğitimine devam edemeyecek çocuklara ekonomik yardım yapılmasını öngörür. Kurum bu amaçla yoksul kişi ve aileleri bulmak, ihtiyaç durumlarını belirlemek, uygun gerekli yardımı sağlamakla görevli kılınmıştır. Kurumun çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve huzurevlerinde verdiği hizmetler sosyal yardımın hizmet şeklinde verilişi olarak mütalaa edilmektedir (Koşar, 2000: s. 70).

28/9/1986 tarihli ve 19235 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinin adı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği" olarak 2011 yılında değiştirilmiştir. Yönetmelik 3/3/2015 tarihli ve 29284 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak son halini almıştır. İlgili yönetmeliğin 6. Maddesinde

Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinden yararlanacaklar

a) Haklarında bakım tedbiri kararı verilerek sosyal hizmet kuruluşlarında bakılan ve desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları yanına verilebilecek çocuklar.

b) Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar.

c) Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler.

ç) Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını

karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları olarak belirlenmiştir.

Çocuklar, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden en fazla on sekiz yaşını tamamlayıncaya kadar yararlandırılacağı ifade edilen yönetmelikte; on sekiz yaşından sonra ekonomik destek ile desteklenmedikleri takdirde eğitimine devam edemeyecek durumda olan orta öğretim öğrencileri (yirmi yaşına kadar), Ekonomik destek almakta iken on sekiz yaşını dolduran meslek edinme kursuna devam eden öğrenciler (kurs süresince en fazla bir yıla kadar), bakım tedbiri kararı uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler (yirmi beş yaşına kadar) ve ön lisans veya lisans eğitimine devam edenlerin ise öğrenim süresi boyunca bu hizmetten yararlandırılabileceği ifade edilmiştir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sosyal ve ekonomik destek hizmeti sürekliliği ve yardım miktarı açısından nispeten yoksullukla mücadele sürecinde daha etkili olabilecek bir destek olup aile içinde en fazla iki çocuk için ödenebilir. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti ilk olarak aileye bir yıl süresince verilirken, uzatma işlemi iki yıl olarak yapılır. Sosyal ve ekonomik destek tutarı okul öncesi çocuklar ile okula devam etmeyen çocuklar için ekonomik destek tutarının % 50'si, 1 ila 8 inci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının % 75'i, 9 ila 12 nci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının % 80'i, Bakım tedbiri kararı uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler için ekonomik destek tutarının % 90'ı olarak ifade edilir. Burada ifade edilen ekonomik destek tutarı en yüksek devlet memuru aylığının, ek gösterge dahil tutarına işaret etmektedir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti sürekli olabildiği gibi geçici olarak da verilebilmektedir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetleri hakkında yönetmeliğin 4. Maddesinin f bendinde geçici ekonomik destek; yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla yılda bir, zaruri hallerde en çok iki defaya mahsus olmak üzere ekonomik destek tutarının en fazla üç katına kadar yapılacak yardım olarak ifade edilmektedir.

2016 yılında SED verilenlere ödenen aylık destek miktarı ortalama 653,40 TL'dir. 2016 yılı içinde geçici ve süreli yardımlardan 137.415 kişi yararlanmıştır. (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 75)

2.3.5.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Sosyal Yardımlar

14 Haziran 1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Başbakanlığa bağlı ve T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. 3294 sayılı Kanunun amacı 1. maddede "fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek" şeklinde ifade edilmiştir. SYDTF kaynaklarının yönetiminden ilk olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) sorumlu olmuş, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV'ler) ise, SYDTF kaynaklarını kullanmak suretiyle muhtaç durumda olan kişilere çeşitli sosyal yardımları vermekle sorumlu kılınmıştır.

2011 yılında dağınık haldeki yardım kuruluşlarını bünyesinde toplamayı hedefleyen "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı"'nın kurulması ile Bakanlığın ana hizmet birimleri arasında "Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)" oluşturulmuş ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sorumluluğu bakanlık bünyesindeki bu genel müdürlüğün olmuştur.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ülkemizde sosyal yardım hizmetlerini en yaygın, kapsamlı ve organize biçimde yürüten kuruluş olma özelliğini taşımaktadır. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kaynağı kullanılarak, 3294 sayılı Kanun kapsamında yer alan vatandaşlarımıza yönelik yakacak yardımı, gıda yardımı, şartlı nakit transferi, sağlık yardımları, eğitim yardımları, engelli ihtiyaç yardımları ve özel amaçlı yardımlar gibi çeşitli sosyal yardım programları uygulanmaktadır

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü yapmış olduğu yardımları aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, yaşlı ve engeli yardımları, proje destekleri ve istihdam yardımları başlıkları altında toplamaktadır.

Aile yardımları çatısı altında gıda yardımları, barınma yardımları, sosyal konut projesi, yakacak yardımları, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker ailelerine yardım, doğum yardımı, öksüz ve yetim yardımı ve muhtaç asker çocuğu yardımı bulunmaktadır.

Gıda yardımı, ihtiyaç sahibi ailelerin gıda, giyim vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla her yıl alınan Fon Kurulu Kararı ile Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde SYDV'lere (merkez nüfusu olmayan büyükşehir vakıfları hariç) birer periyodik pay tutarında kaynak aktarılması şeklinde yürütülen yardım programıdır. Vakıfların periyodik paylarından yıl içerisinde yaptıkları gıda yardımları da dikkate alındığında 2016 yılında toplam 656.509 hane için 287,23 milyon TL kaynak kullanılmıştır (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 50). Gıda yardımları kapsamında, gıda paketi veya gıda çeki verilmesi ya da yardımı alacak kişilere gıda ürünü almaları amacıyla nakit ödeme yapılması şeklinde olmaktadır. Gıda yardımının ne şekilde yapılacağına SYDV'ler karar vermektedirler. Gıda yardımları müracaatçıların mutfak masraflarını karşılamalarına destek olmak için müracaatçılara gıda yardımı adı altında verilen nakdi bedeli kapsar. Yılın bazı dönemlerinde belli gıda yardımları da müracaatçıların hizmetine sunulabilir. Bunlar daha çok özel günlere mahsus gıda yardımlarıdır. Örneğin; kurban gıdası, ramazan paketi vb. Gıda yardımları; kişilere gıda maddelerini kendilerinin satın alabilmesini teminen gıda çeki verilmesi şeklinde olabileceği gibi, sıcak yemek veya gıda paketi verilmesi şeklinde de olabilmektedir.

Barınma politikası, refah devletinin bireylere kalacak yer sağlama veya kalacak yer konusunda yardımcı olma amacını taşıyan faaliyetleridir (Aktaran: Hacımahmutoğlu, 2009: s. 92). Oturulmayacak kadar eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için SYDV'ler tarafından parasal destek verilmekte veya mal ve hizmet sağlanmaktadır. Kira bedelini karşılayamadığını beyan eden ve beyanı uzmanca onaylanıp, mütevelli

heyeti tarafından yardım verilmesi uygun görülen müracaatçıya kira bedeli miktarında aylık olarak verilen nakdi yardımı kapsar.

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sisteminden alınan istatistiklere göre 2016 yılında tüm barınma yardımları kapsamında 21.897 hane için 72,76 milyon yardım yapılmıştır (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 50).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) işbirliğinde yürütülen "Sosyal Konut Projesi"nde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında bulunan sosyal güvenceden yoksun fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik geri ödemeli olarak sosyal konut yapımı hedeflenmiştir (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 51). Bu kapsamda 2016 yılı itibari ile 1061 konut yapıldığı ifade edilmektedir.

2003 yılından itibaren, Türkiye Kömür İşletmelerinden sağlanan kömür, SYD Vakıflarınca belirlenen ihtiyaç sahibi ailelere en az 500 kg olmak üzere ve standartlara uygun torbalanarak evlere teslim edilmek suretiyle bedelsiz olarak ulaştırılmaktadır (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 51). Kömürün illere kadar ulaştırılması Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından sağlanmakta, ilçelere ve köylere dağıtımı ise Valiliklerin sorumluluğunda olmak üzere SYDV'ler tarafından gerçekleştirilmekte, dağıtım sürecinde oluşan nakliye ve hamaliye gideri SYDTF kaynaklarından SYDV'lere aktarılmaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009: s. 146-147).

Muhtaç durumdaki eşi vefat etmiş kadınlara, düzenli nakdi sosyal yardım programı çerçevesinde aylık 250 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli yardım verilmektedir. Vatani görevini yerine getirmekte olan askerlerimizin, sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç sahibi ailelerinin askerlik görevi süresince desteklenmesi için aylık 250 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli yardım verilmektedir. Doğum yardımı, 15 Mayıs 2015 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlamıştır. Türk vatandaşlarına, canlı doğan birinci çocuğu için 300 TL, ikinci çocuğu için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocukları içinse 600 TL tutarında doğum yardımı yapılmaktadır. Muhtaç asker ailelerine yapılan yardım, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında muhtaç durumda olan ve babası askerde olan 18 yaşından küçük çocuklara yapılan nakdi yardımdır. Aylık

ödeme tutarı 100 TL'dir. (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 50-53). Bunun yanı sıra muhtaç durumdaki kişilere bir defaya mahsus veya belli aralıklarla düzenli olarak verilen nakit yardımlar da bulunmaktadır.

Eğitim yardımları çatısı altında; eğitim materyali yardımı, şartlı eğitim yardımları, öğle yemeği yardımı, ücretsiz ders kitabı, öğrenci taşıma, barınma ve iaşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması, yurt yapımı yardımları yer almaktadır.

Eğitim materyali yardımı, yoksul hanelerin kitap dışındaki kırtasiye, önlük, ayakkabı gibi temel okul ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapılan yardımlardır. Bu kapsamda son olarak 2012-2013 eğitim öğretim yılının ikinci dönemi için 2013 yılı Şubat ayında 65.523.136,58-TL kaynak aktarımı gerçekleştirilmiştir. Vakıfların periyodik paylarından yıl içerisinde yaptıkları eğitim materyali yardımları dikkate alındığında 2016 yılında toplam 55.631 hanede yaşayan 86.633 öğrenci için 16,67 milyon TL kaynak kullanılmıştır (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 50-53).

Çocuklara yapılan yatırımların geleceğe taşınma özelliğinden hareketle çocukları hedefleyen yardım programları, yoksulluğun nesiller arası transferini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için çocukların temel eğitim hizmetlerine ulaşımını arttırmak yoluyla beşeri sermaye birikimi sağlanabilmelidir. Bu gereklilikler Dünyada, ülkemizle beraber 20'yi aşkın ülkede uygulanmakta olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) Programları ile sağlanabilmektedir. ŞNT, yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermelerini hedefleyen nakdi bir sosyal yardım programıdır. Yardım programına ilişkin tutarlar şu şekildedir:

1. İlköğretim (1-8'inci sınıflar arası) erkek öğrenci için aylık 35 TL, kız öğrenci için aylık 40 TL
2. Ortaöğretim (8-12'inci sınıflar arası) erkek öğrenci için aylık 50TL, kız öğrenci için aylık 60 TL

Programın şartlarının sağlanmasında programdan faydalananların aktif katılımının yanı sıra temel eğitim hizmetlerini sağlayan kurumların desteği gereklidir. Bu kuruluşlar ile Bakanlığımız arasında koordinasyonun sağlanabilmesi

için; Milli Eğitim Bakanlığı e-okul sistemine ilişkin, PTT'den yapılacak ödemelere ilişkin veri alışverişi mekanizması oluşturulmuştur (ASPB Faaliyet Raporu, 2016:53-54).

Eğitim yardımları içerisinde 1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitimdeki taşımalı eğitim uygulaması kapsamında, okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren öğle yemeği yardımı, taşımalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım, barınma vb. ihtiyaçlarına yönelik SYD Vakıflarınca verilen öğrenci taşıma barınma ve iaşe yardımı, özel eğitime gereksinim duyan engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz olarak ulaşımları sağlan engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması yardımı bulunmakta bunun yanı sıra Adalet Bakanlığı ile imzalanan protokol gereğince tutuklu ve hükümlülerin açık öğretim kayıt ve sınav giderleri karşılanmaktadır.

Sağlık yardımları genellikle kişilerin sağlık hizmeti masraflarının karşılanması amacını taşımaktadır. Bu anlamda yapılan sağlık yardımları ayni yardım niteliğindedir. Bunun yanı sıra, faydalanıcıların belli sağlık kontrollerine gitmelerini sağlamak amacına yönelik ya da ödeme güçlerini aşan tedavi giderleri için para verilmesi şeklinde de sağlık yardımı yapılmaktadır. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün sağlık yardımları olarak gruplandırdığı yardımlar içerisinde şartlı sağlık yardımı, engelli ihtiyaç yardımları ve GSS gelir tespiti ve prim desteği görülmektedir.

Şartlı Sağlık Yardımı kapsamında nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ailelere 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri şartı ile düzenli yardım yapılmaktadır. Ayrıca, gebe kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri ve düzenli olarak doktor kontrolüne gitmeleri şartıyla gebelik yardımları yapılmaktadır (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 56).

Şartlı sağlık yardımları 2004 yılının sonuna kadar yalnızca 0-6 yaş grubundaki çocuklar için verilmiş, 2005 yılından itibaren ise gebe kadınlara ve doğum yapan kadınlara da verilmeye başlanmıştır. Sağlık kontrolüne götürme konusunda belirlenmiş olan zaman aralığı çocuğun yaşına göre değişmektedir. 0 – 6 ay arasındaki bebeklerin her ay, 6 -12 ay arasındaki bebeklerin 2 ayda bir, 12 aydan 6

yaşa kadar olan çocukların ise 6 ayda bir sağlık kontrolüne götürülmesi gerekmektedir. Gebe kadınların da doğum tarihine kadar 2 defa sağlık kontrolüne gitmeleri gerekmektedir. Yardım tutarları anne ya da anne yoksa baba adına açılan banka hesaplarına yatırılmaktadır. Sağlık yardımı, sağlık kontollerinin yaptırılmasından sonraki ödeme döneminde yatırılmaktadır. Ödeme dönemleri; bebek 12 aylık olana kadar 2 ayda bir, 12 aydan 6 yaşa kadar da 6 ayda bir olarak belirlenmiştir. Gebe kadınlara da gebelik süresince gittikleri 2 sağlık kontrolü için toplam bir ödeme, doğum hastanede gerçekleşirse bir defaya mahsus olmak bir ödeme, ayrıca doğumdan sonraki 2 ay için de bir ödeme yapılmaktadır ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 57).

Muhtaç durumdaki engelli vatandaşların yardımcı tıbbi araç-gereç ihtiyaçları (el-ayak protezleri, engelli arabası, işitme cihazı gibi) SYDV'ler tarafından karşılanmaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olan veya bu kuruluşlardan aylık ve gelir alan kişilerin kurumları tarafından karşılanmayan tedavi giderleri ile fonksiyon kazandırıcı ortopedik ve diğer yardımcı araç ve gereçler de SYDV'ler tarafından karşılanmaktadır. SYDV'ler bu yardımları kendilerine gönderilen periyodik paylardan karşılamakta, periyodik payı aşan kısımlar için SYGM'den ek kaynak talep etmektedirler.

Gelir Tespiti, Tescil ve İzleme Sürecine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik doğrultusunda GSS gelir testi işlemleri 01.01.2012 tarihinden itibaren SYDV'ler tarafından Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) üzerinden yürütülmektedir. Vakıflara başvuru yapan kişilerin sistem üzerinden merkezi veri tabanlarında kayıtlı mal varlığı bilgileri ve gelir durumları incelenmektedir. Ayrıca haneler mahallinde ziyaret edilerek sosyoekonomik durum değerlendirmeleri yapılmaktadır. Mütevelli heyetlerince alınan kararlar Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemleri üzerinden Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığına (SGK) iletilmektedir. Bildirim, tescil, tebligat ve prim tahsilatı işlemleri SGK tarafından yapılmaktadır. Zorunlu GSS uygulamasının başlatıldığı Ocak 2012 tarihinden Aralık 2016 tarihine kadar toplam 24.820.523 vatandaşımızın gelir testi sonuçları SGK'ya iletilmiştir (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s.57).

SYDGM nin özel amaçlı yardımlarına bakıldığında; işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerde, yaşlı, engelli, kimsesiz, hasta ve evinde yemek yapabilecek durumda olmayan vatandaşlarımıza günlük sıcak yemek verilmesi amacıyla hizmet vermekte olan aşevleri, umumi hayatı etkileyen deprem, sel, yangın vb. doğal afet nedeniyle mağdur olan vatandaşlarımızın gıda, giyim, barınma vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Vakıflarımıza periyodik pay aktarılması suretiyle gerçekleştirilen afet yardımları, terör olaylarından etkilenen fakir ve muhtaç durumda bulunan kişilerin acil gıda, giyim, yol, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçları kapsamında yapılan terör zararı yardımı, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve BM Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında oluşturulan ortaklıkla uygulanan bir yardım programı olan Sosyal Uyum Yardımı bulunmaktadır.

Yaşlı ve engelli yardımları kategorisine bakıldığında yaşlılık yardımı, engelli yardımı, engelli yakını yardımı, silikozis yardımı, evde bakım yardımı alt başlıkları görülmektedir.

Yaşlı vatandaşlarımıza ilişkin olarak yapılan muhtaçlık değerlendirmesinde hane yaklaşımı terk edilmiş olup bundan böyle yaşlının lehine olarak kendisi ve eşinin geliri dikkate alınmaya başlanmıştır. Böylelikle yaşlı vatandaşlarımız kimin yanında yaşarsa yaşasın aylıkları kesilmeyecek sadece kendisinin ve eşinin geliri üzerinden muhtaçlık değerlendirilmesi yapılacaktır. 2022 sayılı Kanun kapsamında ödenen aylıklar her yılın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere üç ayda bir peşin olarak ödenmektedir (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 61). 19.08.2018 tarihli 30514 sayılı resmi gazetede 2022 aylıklarının aylık olarak ödeneceği ifade edilerek ödemeler aylık olarak yapılmaya başlanmıştır.

Engellilere yapılan nakdi yardımlar arasında en kapsamlı olanı 2022 sayılı Kanuna istinaden muhtaç durumdaki engellilere verilen engelli aylığıdır. Bu aylık %40'ın üzerinde engele sahip olan ve herhangi bir geliri, sosyal güvencesi olmayan, maddi yoksunluk çeken engellilere, engellinin yaşının 18'den küçük olması halinde de ebeveynine ödenmektedir.

Evde bakım yardımı ise sağlık kurulu raporu ile ağır engelli olduğu belgelenmiş ve gelir kriteri uyan ailelere engellilerine evde bakmaları sebebiyle ödenen yardımı ifade etmektedir.

2016 yılı itibari ile 481.141 kişinin evde bakım hizmetinden yararlandığı görülmektedir (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 62).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından 3294 sayılı Kanun kapsamındaki vatandaşların üretken duruma geçirilmesine ve sosyal hayata entegrasyonuna yönelik proje destekleri de verilmektedir (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: s. 62).

Tüm bunları dışında SYDV ler tarafından herhangi bir mesleğe mensup bilgi, beceri, sertifika vb. olan müracaatçıların kendi geçimlerini sağlatacak bir projeleri olup, bu projenin gerçekleşmesi için maddi desteğe ihtiyaç duymaları halinde proje destekleri giyim ve ev eşyası yardımları yapılabilmekte, afet sonrası destekler verilmekte ve aşevi faaliyetleri yürütülmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından verilen sosyal yardımların çeşitliliği çok fazla olsa da yardımın miktarının çok az olduğu göze çarpmakta, yoksullukla mücadelede etkin bir yöntem olamadığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra vâkıfa yapılan müracaatların çok fazla olması, personel sayısının yetersiz olması sebebiyle hanelere yapılan incelemelerin, iktisat, işletme, kimya vb. bölümlerden mezun olan kişilerce de yapılabilmesi yardımın niteliğini düşürmektedir. Hane incelemelerinde ailelerin durumlarını gözler önüne sermek için evlerin buzdolaplarının da dahil olmak üzere fotoğraflarının çekildiği ve yiyeceklerin et, muz vb. nasıl alındığının sorgulandığı müracaatçılar tarafında ifade edilmektedir.

Ayni ve nakdi yardımlar uygulama sürecinde çeşitli avantaj ve dezavantajlara sahip olmakla birlikte genel olarak yardımların nakdi ödemeler yoluyla yapıldığı bilinmektedir. Kesgin (2013: s. 49), ayni yardımların günümüzde daha az tercih ediliş nedenini ulaşım, depo maliyetleri ile yardımların vaktinde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılamamasıyla israfa neden olunması gibi sebeplere bağlamıştır.

Nakdi yardımlar her ne kadar en çok tercih edilen yardım türü olsa da bu yardım türünün de ayni yardım türüne göre bazı olumsuz yönleri olabilmektedir. Sorunlu ailelerde nakit yardımının sorunlu olmayan kişiye verilmesi, sorunlu olan kişiyle tartışmalara neden olabilmektedir. Aile babasının alkolik oluşu, kumar ve bunun gibi kötü alışkanlıklarının olduğu dikkate alındığında nakit sosyal yardım sağlanan anneden bu parayı zor kullanarak alıp ailenin ihtiyaçlarını göz ardı ederek kendisi için kullanabileceği düşünüldüğünde nakdi yardımın burada yolunda kullanılamayacağı anlaşılmaktadır. Bunun önüne geçebilmek amacıyla bazı kuruluşlar nakit yardımının kullanım alanlarını sınırlamıştır, yine Kocaeli Büyükşehir Belediye'sinin 41 Kart uygulaması örneğinden yola çıkacak olursak, bu kart sahipleri anlaşmalı marketlerden sadece temel gıda maddelerini temin edebilmektedir. Öyle ki sigara, alkol ve bunun gibi zararlı maddelerin bu anlaşmalı marketlerden 41 Kart ile temin edilmesi mümkün değildir. Nakit yardımının amacına uygun kullanılabilme için bu gibi önemlerin alınması oldukça önemlidir (Kesgin, 2013: s. 49).

2.3.5.3. Diğer Yardımlar

Sosyal Yardımlarla ile ilgilenen diğer kurumlar ise Milli Eğitim Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşlarıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimdeki muhtaç öğrencilere burs ve yurt hizmetleri sağlamaktadır.

17 Haziran 1982 tarihinde yürürlüğe giren 2684 sayılı ilköğretim ve ortaöğretimde parasız yatılı veya burslu öğrenci okutma ve bunlara yapılacak sosyal yardımlara ilişkin kanun hükümleri uyarınca MEB ortaöğrenim burs ve yurtlar dairesi başkanlığı tarafından ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıfları ile ortaöğretimdeki muhtaç öğrencilere öğrenimleri süresince parasız yatılılık ve burslu okuma imkanı sağlanmaktadır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele açısından bir başka yeni uygulama ise ilköğrenim öğrencilerine okul kitaplarının ücretsiz dağıtılmasıdır. 2003 öğrenim

yılında başlatılan bu uygulama ile ilköğretim öğrencilerinin ders kitapları ücretsiz dağıtılmaktadır. 2006-2007 öğrenim yılından itibaren orta öğrenim öğrencilerine de ders kitaplarının ücretsiz dağıtılmasına başlanmıştır.

1 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun uyarınca yurt içinde yükseköğrenim gören muhtaç öğrencilere MEB'e bağlı olan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar 1Kurumu Genel Müdürlüğü (Yurtkur) tarafından burs verilmektedir. Bunun yanı sıra, tüm kamu kurum ve kuruluşları da burs verilmesini öngördükleri ihtiyaç halindeki yükseköğrenim öğrencilerini YURTKUR'a bildirmekte ve bu kişilere verilecek burs tutarları YURTKUR tarafından verilmektedir.

Ayrıca bazı Sivil Toplum Kuruluşları da yoksullukla mücadele konusunda çeşitli çalışmalar yürütmekte ve farklı kesimlere yoksullukla mücadele sürecinde destek olabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2. BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmada bulgular ve yorum bölümü üç alt bölümde tasarlanmıştır. Bunlar; araştırma bulgularının frekanslar halinde verildiği tanıtıcı bulgular, hizmete ve hizmetin sunumuna yönelik değerlendirme bulguları ve çapraz tablolar halinde verildiği ilişkisel bulgulardır.

3.1. TANITICI BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan SED faydalanıcılarının tanıtıcı bulguları kapsamında sosyo-demografik özelliklerini, göç ve borç durumlarına ilişkin bilgileri ve paydaş kurumlardan alınan hizmetlere ilişkin bilgilerini içeren tablolara yer verilmiştir. Tablo 1'de SED hizmetinden faydalanan bireylerin sosyo-demografik özellikleri sunulmaktadır.

Tablo 1 : SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Sosyo-Demografik Bilgileri

Cinsiyet	**Sayı**	**Yüzde**
Kadın	79	85.9
Erkek	13	14.1
Görüşme Yapılan Kişilerin Yaş Dağılımı		
20-30	11	12.1
31-40	37	40.6
41-50	25	27.5
51+	19	19.8
Görüşme Yapılan Kişilerin Eğitim Durumu Dağılımı		
Okur-yazar değil	36	39.1
Okur-yazar	13	14.1
İlkokul	24	26.1
Ortaokul	14	15.3
Lise	5	5.4
Görüşme Yapılan Kişilerin Medeni Durum Dağılımı		
Evli	46	50.5
Bekar	10	11
Boşanmış	27	28.6
Esi Vefat Etmiş	5	5.5
Dini Nikah	4	4.4

Tablo 1 Devam : SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Sosyo-Demografik Bilgileri

Görüşme Yapılan Kişilerin Çalışma Durumu Dağılımı		
Emekli	4	4.4
Çalışmıyor	56	60
Özel sektörde sürekli isi var	5	5.6
Geçici islerde çalışıyor	27	30
Görüşme Yapılan Kişilerin Sağlık Güvencesi Dağılımı		
Yok	6	6.6
Bağ-Kur	2	2.2
SSK	23	24.2
Yeşil kart (GSS0)	61	67

Tablo 1'de yer alan katılımcılara ait sosyo-demografik özellikler incelendiğinde katılımcıların % 85,9'luk kesiminin kadınlardan oluştuğu erkeklerin sosyal yardım sürecine çoğunlukla dahil olmadıkları görülmektedir. Sosyal yardım alanında yapılan diğer çalışmalarda da araştırmamıza benzer bulgulara rastlanmaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporunda (2014: s. 85) SED alan 2351 hane ile yapılan araştırmanın sonucuna bakıldığında 1909 hanede SED alan kişinin anne olduğu görülmekte iken yalnızca 167 babanın bu sosyal yardımdan faydalandığı tespit edilmiştir. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM) (2010) tarafından 2032 hane ile yapılan araştırmada; sosyal yardım alanların %62,7'sini kadınların oluşturduğu; Kırlıoğlu (2015)'nun Konya ilinde Meram Sosyal Hizmet Merkezinden SED almakta olan 246 aile üzerinde yapılan araştırmaya bakıldığında ise araştırmaya katılanların 193' ünün (%78,5) anne olduğu tespit edilmiştir. Tüm bu araştırma sonuçlarından toplumun erkeğe yüklediği roller (erkek adam çalışı evine bakar) ve bu rollere bağlı olarak erkeklerin yardım sürecine "gurur" meselesi adı altında dahil olmak istemedikleri düşünülebilir. Bunun yanı sıra kadınların yoksulluğu erkeklerden daha derin yaşaması kadınların sosyal yardım alanındaki görünürlüğünü artırmakta ve yardım kuruluşları pozitif ayrımcılık gözeterek sosyal yardımı kadına özellikle verebilmektedir.

Literatürde yoksulluğun kadınlaşması ile birlikte sosyal yardımların da kadınlaştığı ifade edilmektedir. Örneğin Buğra ve Keyder (2007: s. 101) geleneksel hak eden yoksul anlayışı temelinde yardım istemeleri biraz daha hoş karşılanan kadınların bu alanı büyük bir mesai harcayarak ve aşağılanmayı göze alarak doldurduklarının altını çizmektedirler. Kadınların yoksulluğu yaşayış biçimlerini araştıran Çamur Duyan'ın Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği adlı çalışması bu durumu gözler önüne sermektedir. Araştırmada kadınların % 64,8'i yoksulluğu kader olarak değerlendirmiş ve güçlü yönleri olarak dayanıklı, cesaretli ve mücadeleci olmak (%30,3), anlayışlı ve sabırlı olmak (%24,9) ve anne olmak (%11,8) olarak araştırma sonuçlarına yansımıştır. Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında çocuk bakımı görevinin kadında olması, kadının çalışmasının çocuk bakımını aksatacağı ya da kadının çalışmaması gerektiği görüşü toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde var olarak sosyal yardım sisteminde de kendini göstermektedir. Kadının bu toplumdaki yeri onu ses çıkarmamaya, dayanıklı olmaya itmekte ve kadın süreçte yaşadıklarını kader olarak değerlendirerek toplumun ona öğrettiği itaat etme geleneğini sürdürmektedir.

SED faydalanıcılarının yaş dağılımına bakıldığında 31-40 yaş arası dönemde (%40,7) yığılma olduğu, bu kısmı %27,5 ile 41-50 yaş aralığının izlediği görülmektedir. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2032 hane ile yapılan araştırmada araştırmaya katılanların %19'unun 26-35 yaş aralığında, %27,4 'ünün 36-45 yaş aralığında olduğu, tespit edilmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi sosyal yardım alan 350 müracaatçının dosyası incelenerek yapılan bir araştırmada; araştırmaya katılanların %55' inin 26-45 yaş aralığında olduğu, Konya ilinde Meram Sosyal Hizmet Merkezinden SED almakta olan 246 aile üzerinde yapılan araştırmaya bakıldığında ise araştırmamızla benzer bir şekilde araştırmaya katılanların (%37,0) 30-39 yaş grubunda olduğu ortaya çıkmıştır. Tüm araştırmalarda yardım alanların büyük bölümünün üretkenliğin en yoğun olması gereken orta yetişkinlik (30-60 yaş) döneminde olduğu dikkat çekmektedir. Orta yetişkinlik psikolojik açıdan cinsellik, aşk, aile yaşamı, meslekte ilerleme, yaratıcılık ve yaşam amaçlarını gerçekleştirme konusunda yaşam doyumunun yüksek olduğu ve en üretken olduğu yıllardır. Üretkenlik çağında olan SED faydalanıcılarının yoksulluğu dip noktalarda yaşaması

bu çağın çelişkilerini beraberinde getirmekte, birey kendini yetersiz, işe yaramaz hissedebilmekte ve bu durum bireyi hayal kırıklıklarına, depresyona sürükleyebilmektedir.

SED hizmetinden faydalanan bireylerin eğitim durumu dağılımına bakıldığında ise %39,1'lik kesimin okur-yazar olmadığı dikkat çekmektedir. %26,1 ile ilkokuldan mezun olan katılımcılar ikinci sırayı almakla birlikte, lise mezunu %5,4 olarak görülmekte, yükseköğrenim gören katılımcının bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu veriler göz önüne alındığında SED hizmetinden faydalanan bireylerin öğrenim hayatına yeterince katılamadığı görülmektedir.

Eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki ya da eğitim düzeyi ile yoksulluğun temel göstergesi olan gelir arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu söylenebilir (Karataş, 2003, s. 130). Örneğin TÜİK (2016)'in verilerine göre okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı %26,2 iken, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip bireylerde bu oran %1,7'dir. Görüldüğü üzere eğitim hem yoksullukta hem de yoksulluğa bağlı olarak işleyen sosyal yardım sürecinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Sarısoy ve Koç (2010: s. 336), Türkiye'de 2002-2007 yılları arasında kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkisinin ekonometrik analizini yaptıkları araştırmalarında, yoksullukla eğitim düzeyi arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu, eğitim düzeyi arttıkça yoksulluğun azaldığını ifade etmişlerdir. Araştırmalarında yoksulluğun en yüksek olduğu kesimin hiç okuma-yazması olmayanlar, en düşük olanı ise yüksekokul, fakülte ve üstündeki eğitim düzeyine sahip olanlar olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmalarda da görüldüğü üzere bireyin eğitim durumu arttıkça yoksulluk azalmakta, hatta aynı işi yapan kişiler arasında bile daha fazla eğitim almış olanların başarı ve kazanç oranı artış göstermektedir. Bireyin eğitim sürecine dahil olmaması kişiyi niteliksizleştirmekte, daha çok vasıfsız, geçici işlerde çalışmaya itmekte olup; bu durum da yoksulluğu tetiklemektedir.

SED hizmetinden faydalanan bireylerin medeni durumuna bakıldığında %50,5'inin evli olduğu, %4,4'ünün dini nikahlı olduğu görülmüştür. Eğitim durumu düşük olmasına rağmen dini nikah oranının da nispeten düşük olması (%4,4) resmi nikahın öneminin katılımcılar tarafından bilindiğini göstermektedir. Katılımcıların

%45,1’ i tek ebeveynli ailelerden oluşmaktadır. Yoksulluk ile ilgili alan yazında yoksulluğun bazı kesimlerde daha çok hissedildiği ifade edilmektedir. Bu gruplardan birini de tek ebeveynli aileler oluşturmaktadır. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011) tarafından tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunları saptamak amacıyla yapılan çalışma sonucunda, kadınların büyük bir çoğunluğunun, erkeklerin ise yarısının bu süreçten ekonomik olarak olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Weiss (1984: s. 115-125) tarafından aralarında ayrılmış ve boşanmış annelerin bulunduğu 5000 aile üzerinde yürütülen çalışmada da, ayrılık ve boşanmanın, gelirin hem çeşidi hem de miktarında çok hızlı bir düşüşe neden olduğu saptanmıştır. Bu ailelerdeki gelir düşüşü harcamaların miktarında da azalmaya neden olmuş ve harcamalardaki bu azalma, ailelerin yaşam standardını düşürmüştür. Demir ve Çelebi (2017) “Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma” adlı çalışmalarında 12 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiş ve tek ebeveynli ailelerin sorunlarını belirlemeye çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında tek ebeveynli ailelerde ekonomik sorunların öncelikli ve önemli olduğu görülmüştür.

Ebeveynler yaşamlarını yalnız devam ettirmeye karar verdiklerinde ekonomik gelirlerinde bölünme ve düşüş olabilmektedir. Birbirlerine destek olan eşler ayrılık yaşadığında çocuğun bakımı genel itibari ile tek ebeveyn üzerinden devam etmekte ve bu durum ebeveyni zorlamaktadır. Tek ebeveynli ailelerde kişinin çalışmak zorunda olması, çocuğunu emanet edeceği sosyal destek sistemleri de yoksa çocuğun öğrenim çağında olmaması durumunda kreş ücretlerinin pahalılığı ile öğrenim çağında olması durumunda ise çalıştığı işin çocuğun okul saatleri ile uyuşmaması problemlere neden olmaktadır.

SED faydalanıcılarının çalışma durumuna bakıldığında en yüksek oranın çalışmayanlara (%60) ait olduğu, sonrasında % 30’luk oranla geçici işlerde çalışanların geldiği ve sürekli bir işte çalışanların oranının yalnızca %5,6 olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili diğer araştırmalar da araştırmamız ile benzerlik göstermektedir. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM) (2010) tarafından 2032 hane ile yapılan araştırmada; katılımcıların %90'ının meslek sahibi olmadığı, %88,6' sının gelir getiren işi bulunmadığı

belirtilmiştir. Konya ilinde Meram Sosyal Hizmet Merkezinden SED almakta olan 246 aile üzerinde yapılan araştırmaya bakıldığında; araştırmaya katılanların 236'sının (%95,9) meslek sahibi olmadığı, 214'ünün (%87,0) gelir getiren işi bulunmadığı ifade edilmiştir. Yine Çamur Duyan (2010)'ın Ankara'nın Altındağ ilçesinin en yoksul 6 mahallesinde 458 kadın ile yapılan bir araştırmada kadınların %94'ünün gelir getirici bir işte çalışmadığı belirtilmiştir. Bireylerin çalışmaması maddi bir kazanç elde edemediklerini göstermekte ve yoksulluk bu şekilde kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Bireyin çalışmaması sosyal güvence durumuna da yansımaktadır. Araştırmamızda sosyal güvence durumuna bakıldığında yeşil kart %65,9'luk oranla başı çekmektedir. SSK'lı olduğunu ifade eden kesim %24,2'lik bir oran olarak görülürken, %6,6 kişi sosyal güvencesi olmadığını belirtmiştir. Burada yeşil kart olarak ifade edilen GSS 0 uygulamasıdır. GSS0, geliri aylık brüt asgari ücretin üçte birinden az olan, primleri devlet tarafından ödenen sağlık sigortasıdır. SED hizmetinden faydalanan bireyler yeşil kart ifadesine alıştıklarından araştırma sürecinde yeşil kart ifadesi kullanılmıştır. SED hizmetinden faydalanan bireylerin sosyo-demografik özelliklerinden sonra hizmetten faydalanan çocuklara ilişkin sosyo-demografik özelliklere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: SED Hizmetinden Faydalanan Çocukların Sosyo-Demografik Bilgileri

Çocukların Cinsiyet Durumu Dağılımı	**Sayı**	**Yüzde%**
Kadın	49	50
Erkek	49	50
Çocukların Yaş Durumu Dağılımı		
0-4	4	4.1
5-9	22	22.4
10-14	42	42.9
15-18	30	30.6
Çocukların Eğitim Durumu Dağılımı		
Okuryazar değil	5	5.1
İlkokul	28	28.6
Ortaokul	46	46.9
Lise	19	19.4
Çocukların Sosyal Güvence Durumu Dağılımı		
SSK	16	16
Yeşil Kart	82	84.0

SED hizmetinden faydalanan çocukların demografik özelliklerine bakıldığında 98 çocuktan 49'unun kadın (%50), 49'unun erkek olduğu (%50) görülmüştür. Bu çocukların %42,9'unun 10-14 yaş aralığında olduğu, bu oranı %30,6 ile 15 yaş üzerinde olan çocukların izlediği tespit edilmiştir. Eğitim durumlarına bakıldığında çocukların %5,1'inin okur-yazar olmadığı, %28,6'sının ilkokul mezunu olduğu, %46,9 çocuğun ortaokula devam ettiği ve %19,4'ünün ise lise öğrencisi olduğu görülmüştür. SED Hizmetinden Faydalanan Çocukların Sosyal Güvencesi incelendiğinde ise 79'unun (%84) yeşil kartlı (GSS0) olduğu, 16'sının (%16) SSK kapsamında olduğu tespit edilmiştir. Çocukların büyük çoğunluğu GSS0 kapsamındadır. Devlet 18 yaşından küçük tüm bireyleri doğuştan sosyal güvence kapsamına almıştır. Konu ile ilgili olarak Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu (2014:89)'na bakıldığında SED kapsamındaki çocukların % 46.2'si 12-18 yaş, % 35.9'u 7-11 yaş, % 17,9'u 0-72 ay aralığında olarak ifade edilmiştir. SED hizmet sürecinde çocukların cinsiyeti önem arz etmemektedir. Bazı sosyal yardımlar pozitif ayrımcılık yaparak eğitimine devam eden kız çocuklarına oğlan çocuklarında daha fazla miktarda yardım yapabilmektedir. SED hizmeti kapsamında böyle bir cinsiyet ayrımı yoktur ancak öğrenim durumu arttıkça SED hizmetinde ödenen para miktarı artmaktadır. SED ödemesi en yüksek devlet memuru aylığının, ek gösterge dahil tutarı üzerinden hesaplanmaktadır ve okul öncesi dönemdeki çocuklar ile okula devam etmeyen çocuklar için ekonomik destek tutarının %50'si, 1 ila 8 inci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının %75'i, 9 ila 12'nci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının %80'i oranında ödeme yapılmaktadır. Eğer çocuk öğrenim çağında olmasına rağmen öğrenimine devam etmiyorsa, bu çocuk için okula devam etmeyen çocuk olarak işlem yapılmakta ve bu durum aileleri, çocuklarının öğrenimini sürdürmesine teşvik etmektedir.

SED hizmetinden faydalanan çocukların sosyo-demografik özelliklerinden sonra hane halkı büyüklüğü ve hanenin gelir durumuna ilişkin bilgilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yaşadığı Haneye İlişkin Bilgiler

Hane Halkı Büyüklüğü (Kişi Sayısı)	**Sayı**	**Yüzde%**
2-4	53	57.7
5-7	27	29.3
8+	12	13
Hanenin Aylık Gelir Miktarı		
0	39	42.9
1-400 TL (gruplandır)	29	30.8
401-800	8	8.7
801+	16	17.6

Tablo 3'de SED hizmetinden faydalanan bireylerin yaşadığı hanelerin kaç kişiden oluştuğu ve bu hanelerde aylık ne kadar gelir elde edildiğine ilişkin bulgular yer almaktadır. Hane halkı bilgilerine bakıldığında katılımcıların % 57,7'sinin hane halkı büyüklüklerinin 2-4 kişiden oluştuğu, 5-7 kişiden oluşan hanelerin % 29,3'lük bir kesimi kapsadığı görülmektedir. Aylık gelir durumuna bakıldığında ise bireylerin %42.9'u hanelerine giren herhangi bir gelir olmadığını ifade etmişlerdir. Bu oranı %30.8 ile 400 TL ve altındaki gelir grubu izlerken katılımcılardan hane geliri en yüksek olan kişi 1600 TL gelir elde edildiğini belirtmiştir. Konu ile ilgili Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2014 yılında yayınladığı Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporunda SED alan 2348 ailenin %73.7' sinin 1-3 çocuğu olduğu görülmektedir. BASAGM (2010) tarafından sosyal yardım alan 2032 aile ile yapılan bir araştırmada ailelerin %20,7' sinin 4 kişilik, %38,7' sinin 5+ kişilik olduğu, ailelerin hanelerindeki ortalama kişi sayısının 4,13 olduğu görülmüş; ailelerinin aylık toplam gelirlerinin ne kadar olduğu sorulduğunda ise %70.9' unun ortalama aylık gelirlerinin 300 TL veya daha az, %24.2' sinin aylık gelirinin de 300-600 TL arası veya daha az olduğu ifade edilmiş, aylık geliri 900 TL' den fazla olan ailelerin toplamının %3.5' dir. Özmete (2013) sosyal yardım alan 350 kişi ile yaptığı araştırmada ailelerin %21,7'sinin 4 kişilik, %22,9' unun 5 kişilik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ankara'nın Altındağ ilçesinin en yoksul 6 mahallesinde 458 kadın ile yaptığı araştırmada hane büyüklüğünün 5,06, ortalama çocuk sayısının 3,2 olduğunu tespit etmiştir (Çamur-Duyan 2010). Tüm araştırmalara bakıldığında çocuk sayısının benzerlik gösterdiği ve beklenildiği gibi yoksulluğa sebep olan şeyin çok fazla çocuk olmasından kaynaklı

olmadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra hanelerin anne-baba ve çocuklardan ya da tek ebeveyn ve çocuklardan oluştuğu, büyük anne-büyük babalar ile geniş bir haneleşme olmadığı (sosyal destek sistemlerinden yoksun olma) görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı tarih dikkate alınarak 2014 yılının ilk yarısındaki asgari ücretin 846 lira olduğu düşünüldüğünde ailelerin büyük bir bölümünün toplam gelirlerinin asgari ücretin altında kaldığı söylenebilir. SED alan aileler kendilerine yapılan sosyal yardımın daha fazla olması gerektiğini düşünmekle beraber nakdi yardım dışında da yardımlara ihtiyaçları olduklarını belirtmektedir. Hanelerin kaç kişiden oluştuğu ve aylık gelir miktarına ilişkin bilgilerden sonra göç durumuna ilişkin bilgiler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Göç Durumuna İlişkin Bilgiler

Göç Durumu Bilgileri	**Sayı**	**Yüzde%**
Göç Etmiş	42	45.7
Göç Etmemiş	50	54.3
Göç Yılları Dağılımı		
1985 ve öncesi	11	26.2
1986-2000	11	26.2
2001-2015	20	47.6
Nereden Göç Ettiğine İlişkin Bölgesel Dağılım		
Marmara	19	44
Karadeniz	8	19.5
Doğu Anadolu	8	19.5
Güneydoğu Anadolu	1	2.4
Akdeniz	2	4.9
Ege	2	4.9
İç Anadolu	1	2.4
Yurt Dışı	1	2.4
Göçün Sebebine İlişkin Bilgiler		
Akrabası Sebebiyle Göç Etmiş	14	33.5
Ekonomik Sebeplerle Göç Etmiş	12	28.6
Evlilik Sebebiyle Göç Etmiş	13	31
Kadın Konukevinden Nakil Olarak Gelmiş	1	2.3
Siyasi Nedenler Sebebiyle Göç Etmiş	2	4.6

Tablo 4'te araştırmaya katılan SED hizmetinden faydalanan bireylerin göç durumuna ilişkin bilgilere yer verilmiş ve katılımcıların % 45,7' sinin İzmit ilçesine

başka şehirlerden göç ettiği görülmüştür. BASAGM (2010: s. 90) tarafından kamusal sosyal yardımlarla ilgili mevcut durumu ortaya koymayı amaçlayan, Ankara ilinde 2032 hane ile yapılan araştırmada sosyal yardım alanların yarıdan biraz daha azının (%44,2) o yerleşim biriminin yerlisi olmadığı araştırma ile benzer bir şekilde bulunmuştur.

Araştırmamızda göçlerin %47,6'sının 2001-2015 yılları arasında gerçekleştiği, 1985 yılı öncesi ve 1986-2000 yılları arasında yapılan göçlerin eşit oranda (%26,2) dağılım gösterdiği görülmüştür. Göçlerin çoğunluğu % 44 ile Marmara bölgesinden gerçekleşmiştir. Marmara bölgesinden sonra %19,5 ile Karadeniz ve Doğu Anadolu illeri gelmekte olup, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Ege, İç Anadolu ve yurt dışından yapılan göçler ise toplam göçlerin %17' sini oluşturmaktadır. Bu durumun nedeni 1980 yılından sonra başlayarak özellikle 2000 yıllarında hâkim olan kentler arasındaki göç olarak düşünülmektedir. Kentsel göç; kentlerde yaşayan bireyin farklı kentlere doğru yer değiştirmesi ile açıklanabilmektedir.

Tekeli (2007: s. 471)'ye göre artık hâkim olan göç eğilimi, kentten kente olan göçtür. Bu göçler kırdan kente olan göçlere göre daha akışkandır. Göç edenler gittikleri yerlerde çok daha az uyum sorunları yaşamaktadır.

Ailelerin göç nedenlerine bakıldığında öncelikli sebepleri (%33,5) akrabalarının göç edecekleri şehirde yaşıyor/çalışıyor olması olarak ifade edilmiştir. Evlenerek göç ettiğini ifade eden 13 SED faydalanıcısının (% 31) 13'ü de kadındır. Bu sebepleri %28,6 ile ekonomik sebepler izlemektedir. Konu ile ilgili Tamur (2010: s. 26)'un 65'i kadın, 25'i erkek, çoğu 25-50 yaşları arasında olmak üzere 17-80 yaş aralığında toplam 90 kişiyle yaptığı "Göç Ve Toplumsal Cinsiyet: Kemalpaşa'da Gecekondulu Kadınların Göç Deneyimi" araştırmasında göç eden ailelerden büyük bir kısmının memleketlerinden çıktıktan sonra özellikle de göç bölgesinde akrabalık bağı olduğu yeri tercih ettikleri ifade edilmektedir. Görüşmelerde anlatılanlara göre erkekler için en önemli göç nedenleri ekonomik sorunlar, geçim sıkıntısı ve işsizlik iken, kadınlar için en önemli göç nedeni evlilik ve daha önce göç edenlere katılarak ailenin bir araya getirilmesidir.

Araştırmada göç nedenlerine bakıldığında akrabalık bağı, evlilik ve ekonomik sebepler ile göçün de fazla olduğu görülmektedir; SED hizmetinden faydalanan bireylerin büyük çoğunluğunun kadın olması evlilik sebebi ile göçü açıklayan bir olgudur. Akrabalık bağı ile ilgili olarak ise sosyal destek sistemlerinin birey için önemi burada ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra akraba sebebiyle yapılan göçlerin de bir ucu ekonomiye dayanmakta ve göç eden aile ya akrabalarının o ilde tutunduklarını ve kendilerinin de tutunacaklarını düşünerek ya da ekonomik anlamda problem yaşadıklarında akrabalarının kendilerine destek olabileceğini düşünerek o ili tercih etmektedirler.

Tablo 5'te SED hizmetinden faydalanan evli bireylerin eşleri ile birlikte yaşayıp yaşamadığına ve bu durumun nedenine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 5: SED Hizmetinden Faydalanan ve Evli Olduğunu İfade Eden Bireylerin Eşleri ile Birlikte Yaşama Durumu

Eşle Birlikte Yaşama Durumu	Sayı	Yüzde%
Birlikte Yaşıyor	23	50
Ayrı Yaşıyor	9	19,6
Eşi Cezaevinde	10	21,7
Diğer	4	8,7
Toplam	46	100

Tablo 5 incelendiğinde araştırma kapsamına giren SED faydalanıcılarının % 50 sinin eşleriyle birlikte yaşadığı, eşleriyle birlikte yaşamayan % 50'lik diğer kesimin % 21,7 sinin eşinin cezaevinde olduğu, %19,6 sının ise eşinden ayrı yaşadığı görülmüştür. %8,7'lik kesimin içinde ise eşi ile düzensiz bir beraberlikleri olduğunu, boşanma sürecinde olduğunu ve eşinin nerede olduğunu bilmediğini ifade eden SED faydalanıcıları bulunmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin yaklaşık % 50 si evli olup, evli olan bireylerin yarısı eşleri ile birlikte yaşamaktadır. Evde iki yetişkin olmasına karşın ailenin yoksulluk süreci devam etmekte ve aile sosyal yardımlar ile geçinmeye çalışmaktadır. Çamur Duyan'ın Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği (2010: s. 23) araştırmasında 458 kadın ile görüşme yapılmış ve kadınların %75'inin evli olduğu ifade edilmiştir. Aynı araştırmada evli olan kadınların eşlerinin enformel sektörde ve gündelik işlerde çalıştığı, % 15,6 oranında kadının eşinin işsiz olduğu belirtilmiştir. Burada dikkat çeken nokta tek ebeveynlik olmamasına ve

çalışılmasına rağmen yoksulluğun devam etmesidir. Eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız işçi olarak değerlendirilen bu bireyler geçici işlerde sosyal güvenceden yoksun çalışmakta kazandıkları ücretler ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemektedir. Hanedeki bireylerin çalışma durumu, hane gelirine yönelik bulgulardan sonra katılımcıların ikamet ettikleri evin mülkiyet durumuna ilişkin bilgilere Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin İkamet Ettikleri Evin Mülkiyet Durumu

Evin Mülkiyet Durumu	**Sayı**	**Yüzde%**
Kira	67	72,8
Kendisine Ait	16	17,4
Akrabalarına Ait	7	7,6
Dernek Kurum Vb.	2	2,2
Toplam	92	100
Kira Bedeli	**Sayı**	**Yüzde%**
100-399	54	78.3
400-550	13	21.17
Toplam	67	100

Tablo 6' da katılımcılara ikamet ettikleri evin mülkiyet durumu sorulmuş ve araştırmaya katılanların % 72,8'inin kirada oturdukları, %7,6'sının evlerinin akrabalarına ait olduğu, %2,2' sinin ise evlerinde dernek, kurum yardımı ile oturdukları görülmüştür. Katılımcıların yalnızca % 17,4 lük bir kesiminin evlerinin kendilerine ait olduğu tespit edilmiştir. Kirada oturan katılımcıların % 14,5'inin kira bedelinin 200 TL' nin altında olduğu, 400 TL'nin altında kira ödeyen katılımcıların oranının ise % 78.3 olduğu tespit edilmiştir. 500 TL ve üzerinde kira ödeyen yalnızca 5 (%8.7) katılımcı bulunmaktadır. Mahmutoğlu'nun Ankara ili Keçiören ilçesinde bulunan SYDV'den 2005-2007 yıllarında yardım alan kişilerin verilerini analiz ettiği ve bu kişilerden 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler yaptığı çalışmada (2009:188); sosyal yardım alan kişilerin % 65,8'inin kirada oturduğu, kendi evinde oturan veya akrabaya ait evde kira ödemeden oturan kişilerin oranının ise % 24 olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada katılımcılardan en yüksek kira bedeli 550 TL olarak ifade edilmiştir. Kira arttıkça evin koşullarının iyileştiği bilinen bir gerçek olmakla birlikte, düşük kira ücreti ödeyen katılımcıların oturdukları evlerin genel itibari ile

müstakil, sobalı, yer döşemesi bulunmayan evler olduğu görülmüştür. Sosyal yardım alan kişilerin büyük çoğunluğunun kirada oturması ya da kira vermeden oturdukları evin akrabalarına veya farklı kurumlara ait olması beklenen bir sonuçtur. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken sosyal yardım süreçlerinde bireylerin kira giderlerinin dikkate alınmaması, salt gelir temelli yardım verilip verilmeyeceğine karar verilmesidir. Kira gideri gün geçtikçe artan bir ekonomik problem olarak karşımıza çıkmakta ve yoksul ailelerin daha düşük kira verebilmek adına genel olarak çok kötü koşullarda bulunan evlerde yaşama eğilimi gösterdiği araştırma sürecinde dikkat çekmiştir. Katılımcıların ikamet ettikleri evin mülkiyet durumuna ilişkin bilgilerden sonra borç durumuna ilişkin bilgiler Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Borç Durumuna İlişkin Bilgiler

Borç Durumu	**Sayı**	**Yüzde%**
Borcu Var	78	84,8
Borcu Yok	14	15,2
Toplam	92	100
Borcun Ödenme Durumu		
Ödeyebiliyor	23	29,4
Ödeyemiyor	55	70,6
Toplam	78	100
Borcun Ödenememesinin Nedeni		
Borcu Çok Fazla	7	12,8
Geliri Yetersiz	42	76,3
Güvendiği Kişilerden Destek Görememiş	6	10.9
Toplam	55	100

Tablo 7'de araştırmaya katılan SED faydalanıcılarının borç durumlarına ilişkin bilgilere yer verilmiş ve araştırmaya katılan 92 kişiden 78'i (%84,8) herhangi bir yere borcu olduğunu söylerken, yalnızca 14 kişi (%15,2) borcu olmadığını ifade etmiştir. Borcu olduğunu ifade eden SED faydalanıcılarının % 29,4'ü borçlarını ödeyebildiklerini belirtirken; %70,6'sı borçlarını ödeyemediğini belirtmiştir. Borçların neden ödenemediği sorulduğunda ise % 76,3 'ü gelirlerinin yetersiz olduğunu, % 12,8' i çok fazla borçlandığını ve bu nedenle ödeyemediğini ifade etmiş, %10,9'luk kesimse güvendiği kişilerden destek göremediğini belirtmiştir. Araştırma sürecinde yapılan görüşmelerde borçlanmaların genel itibari ile bakkal, manav gibi esnaf ya da kişilere dönük olduğu, bankalara borçlanma olmadığı, EV-

KUR gibi elden borçlanma yapılabilen mağazalardan senetli eşya alışverişleri yapıldığı ve ödemelerin gerçekleştirilemeyerek borçlanıldığı tespit edilmiştir. Borçlanmada en büyük payın gelir yetersizliği olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan S.K.(40) borcunuzu neden ödeyemiyorsunuz sorusuna *"Ablam yok ki neyle ödeyeyim? Biraz önce çilek istedi çocuk bağırdım, çağırdım. Zamanında aldık bir şeyler öderiz diye ama yok, ödeyemedik."* şeklinde cevap verirken;"(E.K., 32)"*Valla 3 günde bir kartona gidiyorum, yardım haricinde, bu gelen parayla ekmek mi alayım, borç mu ödeyeyim, sen söyle"* ifadeleri ile yanıt vermiştir. Tablo 3'de hanenin aylık gelirine ilişkin tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların %67,1'inin aylık hane gelirinin 200 TL'nin altında olduğu görülmektedir. Gelir yetersizliği bireyi hem sosyal yardım alma sürecine hem de borçlanmaya itmektedir. Bu kapsamdan SED hizmetinden faydalanan bireylere aylık ne kadar gelir elde ederlerse rahatça geçinebilecekleri sorulmuş ve elde edilen cevaplar Tablo 8' de sunulmuştur.

Tablo 8: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hanelerinin Aylık Ne Kadar Gelir ile Geçinebileceğine (kira hariç) İlişkin Görüşleri

Aylık Geliriniz Ne Kadar Olsa Rahat Geçinirsiniz?	Sayı	Yüzde%
-999	14	15.3
1000-1499	26	28.2
1500-1999	23	25
2000-2499	20	21.8
2500-2999	4	4,3
3000+	5	5,4
Toplam	92	100

Tablo 8'de SED faydalanıcılarının "Aylık Geliriniz Ne Kadar Olsa Rahat Geçinirsiniz" sorusuna verilen cevaplarına bakıldığında %28,2'si gelirlerinin 1000-1499 TL, %25'i 1500-1999 TL, %21,8'i ise 2000-2499 TL arasında olması durumunda rahat bir hayat sürebileceğini ifade etmiştir. Yani gelirlerinin 2000 TL altında olmasının rahat bir yaşam sağlayacağını ifade eden katılımcıların oranı %68,5'dir. 3000 TL'den daha fazla kazanmasının kendisini rahatlatacağını yalnızca % 5,4'lük bir kesim ifade etmiştir. Bu konuda Yılmaz (2009)'ın Şanlıurfa ilinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi yardım alan 230 kişi ile yaptığı araştırmada; dört kişilik bir ailenin sağlıklı ve dengeli olarak yaşamlarını

sürdürebilmeleri için gereken aylık gelirlerinin ne olması gerektiği (kira hariç) hakkında görüş istemiştir. Araştırma kapsamında yardım alan hanelerin %25,2' si gelirlerinin 301–500 TL olması, %21,3' u 501–700 TL olması, %20,4' u 701–900 TL ve %21,3' u ise 901–1100 TL olması gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırma kapsamındaki hanelerin neredeyse %50'si yoksulluk sınırı ve altında bir gelirin kendilerine yetebileceğini belirtmişlerdir.

Araştırmada yapılan görüşmelerde SED faydalanıcılarının, çok fazla maddi beklentilerinin olmadığı, hatta 2000 TL'nin üzerinde kazanç isteyenlerin bu parayı utana sıkıla söyledikleri gözlenmiştir. S.Ö. (32)'nün *"Şimdi çok fazla bulabilirsiniz söylediğimi ama 1500 TL aylık gelirim olsa rahatça geçinirdim."* Şeklindeki cümlesi bu durumu açıkça göstermektedir. Görüşme süreçlerinde katılımcıların yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayacak parayı arzu ettikleri, canlarının çektiğini yeme, canının istediğini giyme hayallerini bile kuramadıkları görülmüştür.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının İl Müdürlükleri ve bağlı kuruluşları üzerinden yürütülen pek çok hizmet (kreş, evlat edinme, koruyucu aile, engelli kimlik kartı, evde bakım vb) bulunmaktadır. SED hizmetinden faydalanan bireylerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünün diğer hizmetlerinden faydalanma durumuna ilişkin bilgilere Tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünün Başka Hizmetlerinden Faydalanma Durumu

Diğer Hizmetlerden Faydalanma Durumu	Sayı	Yüzde%
Faydalanıyor	14	15,4
Çocuğun Kurum Bakımı Hizmeti	2	16,7
Kadın Konukevi Hizmeti	6	50
Evde Bakım Hizmeti	1	8,3
Eğitim Danışmanlık Hizmeti	3	25
Faydalanmıyor	78	84,6
Toplam	91	100

Tablo 9' da SED faydalanıcılarının Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünün SED hizmeti dışında başka bir hizmetinden faydalanıp faydalanmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Katılımcıların yalnızca % 15,4'ü AÇSHİM'in diğer hizmetlerinden (kadın konukevi (%50), danışmanlık hizmeti (%25) ,kurum bakımı altında çocuk (%16,7), evde bakım (%8,3) hizmetlerinden

faydalandığını söylerken; % 84,6'lık kesim başka herhangi bir hizmetten yararlanmadığını ifade etmiştir. Burada aslında böyle bir sonuç çıkması beklenmekteydi çünkü daha öncesinde bakım tedbirli çocuklar üzerinden ailelere SED hizmeti sağlanmakta iken değişen yönetmeliklerle bakım tedbirinin kaldırılarak aile yanına döndürme işlemlerinin yapılması gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra kadının kadın konukevinde kalması kendisine ve çocuğuna harçlık bağlanmasını getirirken aynı anda SED hizmetinin de devam etmesi pek olası olamamakta ve sosyal ve ekonomik destek süreci sosyal desteği de kapsadığından bu çocuklar ile ilgili danışmanlık tedbiri verilmesi de çok uygun olmamaktadır. AÇSHİM'in diğer hizmetlerinden faydalanılması ile ilgili verilere baktıktan sonra katılımcıların sosyal yardımları en fazla kişiye ulaştıran SYDV'lerden ve diğer paydaş kuruluşlardan yardım alma durumunun incelenmesi gerektiği düşünülmüş ve SED hizmetinden faydalanan bireylerin sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı ve diğer paydaş kuruluşlardan yardım alma durumu Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Diğer Paydaş Kuruluşlardan Yardım Alma Durumu

SYDV Yardımlarından Faydalanma Durumu	**Sayı**	**Yüzde %**
Faydalanıyor	69	75
Yakacak Yardımı	15	21.7
Barınma Yardımı	1	1.4
Dul Maaşı	2	2.9
Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımı	28	40.6
Yaşlılık Maaşı	1	1.4
Engelli Maşı	4	5.8
Kırtasiye Yardımı	18	26.2
Faydalanmıyor	23	25
Toplam	92	100
Paydaş Kuruluşlardan Yardım Alma Durumu	**Sayı**	**Yüzde%**
Yardım Almıyor	33	36,3
Belediye	58	62,6
Dernek	1	1,1
Toplam	92	100

Tablo 10'da katılımcılara SYDV' den yardım alıp almadıkları sorulmuş ve katılımcıların % 75'i yardım aldığını ifade ederken, % 25'i yardım almadığını belirtmiştir. SYDV' den alınan yardımların en çok ŞNT (%40,6), kırtasiye (%26,2), yakacak (%21,7) yardımları çevresinde toplandığı; dul maaşı (%2,9), engelli maaşı

(%5,8) ve yaşlılık aylığı (%1,4) yardımlarının toplam da tüm yardımların %10,1'ini oluşturduğu görülmüştür. Diğer paydaş kuruluşlardan yardım alıp almadıkları sorulduğunda ise %63,7 sinin başka kuruluşlardan yardım aldığı, % 36,3'ün ise yardım almadığını ifade ettiği tespit edilmiştir. Yardım aldığını ifade eden katılımcıların %98'i belediyenin 41 kart yardımından faydalandığını ifade etmiştir.

BASAGM' nin 2032 hane ile yaptığı araştırmada (2010: s. 102); kişilere hangi kurumlardan yardım aldıkları sorulduğunda, yardım alınan kurumlar arasında ilk sırada %85.3 ile SYDV geldiği görülmüştür. İkinci sırada %34.6 ile Belediyeler yer almakta ve bu kurumu çok küçük oranlarla İl Özel İdaresi (%2.7), Sivil Toplum Kuruluşları (%2.4) ve Kızılay (%0,9) izlemektedir. Arslan (2017: s. 25)'ın Sivas merkezde sosyal yardım almakta olan 35 aile ile derinlemesine görüşmeler yaptığı araştırmada; hangi kurumlardan yardım alındığını sorduğunda araştırmaya katılanların yardımların en fazla alındığı kurum olarak SYDV' yi (%97,1) belirttikleri ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun SYDV' den yardım alıyor olması beklendik bir sonuçtur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kadın, çocuk, engelli, yaşlı gibi toplumda daha dezavantajlı yaşayan kişilere yönelik pek çok yardımı ve özel diğer yardımları (kira yardımı, sağlık yardımları, şehit ailelerine yönelik yardımlar vb.) bünyesinde barındıran bir yardım kuruluşudur. Yardımlar genel itibari ile dönemlik olup (gıda, kırtasiye, nakdi vb.) düzenli olan yardımlar (dul maaşı, 2022 maaşı) daha az bulunmaktadır ve SED hizmetine oranla daha düşük ücret vermekte ve çok kişiye ulaşmayı hedeflemektedir. Aynı bakanlığa bağlı olmasına karşın ilçe kaymakamlıkları bünyesinde var olan SYDV ler ile SED Hizmeti arasında herhangi bir bilgi akışı bulunmamakta, iki kurum çok farklı şekilde hizmet vermekte ve kurumlar arası yönlendirme sıkça görülmektedir.

Kamu kurumları, belediyeler, STK lar tarafından verilen farklı sosyal yardımların olduğu bilindiğinden katılımcılara aldıkları yardımlardan hangisinin öncelikli olduğu ve bu durumun nedeni sorulmuş ve konu ile ilgili veriler Tablo 11' de gösterilmiştir.

Tablo 11: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Aldıkları Tüm Yardımlar İçerisinde Hangi Yardımı Öncelikli olarak Tercih Ettikleri ve Bu Durumun Nedenine İlişkin Görüşleri

Alınan Yardımlara İlişkin Öncelik Durumu	**Sayı**	**Yüzde%**
Sosyal ve Ekonomik Destek	90	97,8
Kaymakamlıktan Alınan Yardımlar	1	1,1
Evde Bakım Ücreti	1	1,1
Toplam	92	100
SED Hizmetinin Öncelikli Olma Nedeni	**Sayı**	**Yüzde%**
Her Ay Düzenli Olarak Verilmesi	54	58,6
Miktarının Fazla Olması	22	24
Başka Yardım Almıyor Olması	16	17,4
Toplam	92	100

Tablo 11' da katılımcıların aldıkları yardımlar içerisinde hangi yardımın öncelikli olduğu ve bunun nedeni sorularına cevap aranmış ve %97,8'i SED' in diğer yardımlara oranla kendileri için daha öncelikli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan yalnızca % 1,1'lik kesim evde bakım parasını (ki sadece araştırmaya katılan 1 kişi evde bakım hizmeti almaktadır), %1,1'lik kesim sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfından aldığı yardımın (kira yardımı alması sebebiyle) öncelikli olduğunu ifade etmiştir. SED faydalanıcılarının %97,8'i sosyal ve ekonomik destek hizmetinin diğer yardımlara oranla kendileri için daha öncelikli olduğunu ifade ettiğinden SED hizmetini diğer hizmetlerden daha öncelikli kılan sebebin ne olduğu sorulmuştur. Konu ile ilgili alınan cevaplara bakıldığında ilk nedenlerin yardımın her ay düzenli olarak verilmesi (%58,6) ve miktarının diğer yardımlara oranla fazla olması (%24) olduğu görülmüştür. SED' in kendileri için öncelikli olduğunu ifade eden %17,4 lük bir kesim aldıkları tek yardımın SED olduğunu ifade etmiştir.

Ustabaşı (2013: s. 98) 'nın, kamu ve kamu dışı sosyal yardım uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik sosyal yardım alanlarında çalışan 103 kişi ile yaptığı araştırmada katılımcıların %34'ünün kamusal sosyal yardım ağının en büyük payına sahip olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurumlarının en etkili olduğu görüşünde olduğunu belirttiği ve bu şıkkı işaretleyenlerin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı sosyal yardım kurumlarının her türlü imkâna sahip olmasını gerekçe gösterdiğini belirtmiştir.

Altındağ (2007: s. 128) 'ın SHÇEK ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında çalışmakta olan 90 kişi ile yaptığı araştırmada çalışanların büyük çoğunluğunun (%72,2) muhtaç kişilere verilen yardımların yeterli olmadığı yönünde görüş bildirdiği görülmektedir. Bu bulgular araştırmaya katılan SED faydalanıcılarının SYDV'lerden alınan yardımlara ilişkin görüşlerini destekler niteliktedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü üzerinden yapılan yardımlar diğer yardımlara oranla kişilerin de belirttiği gibi daha düzenli ve daha fazla para veren yardımlardır. SYDV ler tarafından yapılan yardımlar çok daha geniş bir kitleye hitap etse de hanelerin yarasına merhem olamamakta ve çok yetersiz kalmaktadır. Bu konu ile ilgili *(B.Ç.,48) "Vakıftan bir şey almıyorum ki. Aldığım yardım yılda bir, iki sefer ve 300 TL vermezler."* diyerek açıklamıştır. SED hizmeti diğer yardımlara kıyasla daha düzenli ve fazla miktarda yardım ettiğinden önem kazanmaktadır. H.S. (45) *Bu para toplu geliyor elime, ihtiyacımı görüyorum en azından."* ifadeleri ile SED' in diğer yardımlardan farkını açıklamaya çalışmıştır. SED ailede bulunan çocuk üzerinden bireye verilmektedir ve Tablo 12'de SED alan bireylerin çocuğa yakınlık derecesi incelenmiştir.

Tablo 12: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Çocuğa Yakınlık Derecesi ve SED Hizmetinden Nasıl Haberdar Olduklarına İlişkin İfadeleri

Çocuğa Yakınlık Derecesi	**Sayı**	**Yüzde%**
Baba	4	4,4
Anne	78	84,6
Büyükbaba/Büyükanne	8	8,8
Amca/Hala	2	2,2
Toplam	92	100
Hizmetten Nasıl Haberdar Olunduğu		
Kendisi Araştırarak Bulmuş	*7*	7,6
Devlet Kurumu/STK Aracılığıyla Yönlendirme	34	36.9
Komşu Tarafından Yönlendirilme	32	34,8
Akraba Tarafından Yönlendirilme	2	2,2
Yardım Alan Başka Birinden Öğrenme	3	3,3
Arkadaşları Tarafından Yönlendirilme	6	6,5
Devlet Görevlileri Tarafından Fark Edilme	8	8,7
Toplam	92	100

Tablo 12 incelendiğinde; SED faydalanıcılarının büyük çoğunluğunun üzerinden yardım aldıkları çocukların annesi (%84,6) olduğu, %8,8'inin

büyükanne/büyükbabası olduğu, %4,4'ünün babası olup, %2,2'lik bir kesimin ise amca/halası olduğu gözlenmiştir. Katılımcılara SED hizmetini nasıl öğrendikleri sorulduğunda ise devlet kurumu (%36,9) ve komşu (%34,8) tarafından yönlendirilme sonucu hizmetten haberdar olmanın başı çektiği görülmektedir. Sonrasında sırasıyla devlet görevlileri tarafından fark edilme (%8,7), kendisi araştırarak bulma (%7,6), arkadaştan öğrenme (%6,5), yardım alan birinden duyma (%3,3), akrabadan öğrenme (%2,2) yoluyla hizmetin öğrenildiği görülmüştür. Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu (2014)' unda da ailelere SED hizmetini nasıl öğrendikleri sorulmuş ve % 33,5'i komşuların bilgilendirmesiyle, % 16.3'ü valilik ve kaymakamlık aracılığıyla, %15,3'ü Çocuk Esirgeme Kurumu Yurdu/Yuva aracılığıyla, % 14.8'i kendisi bilgi edinerek, % 8,5'i muhtarlığın yönlendirmesiyle, %2.4'ü okul müdürlüklerinin bilgilendirmesiyle, %2,3'ü Belediye, BİMER aracılığıyla öğrendiklerini araştırmamıza benzer şekilde ifade etmişlerdir. Diğer araştırmalara bakacak olursak; Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün araştırmasında (2010:99); araştırmaya katılan denekler, sosyal yardım alabilecekleri kurumlarla ilgili bilgileri, sırasıyla, komşularından (%59,3), tanıdıklarından (%44,6), akrabalarından (%30,8) ve muhtardan (%14,9) edindiklerini bildirmişlerdir. Altındağ 2007 yılında yaptığı SHÇEK ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında çalışmakta olan 90 kişi ile yaptığı araştırmada kuruluşlara yapılan müracaatların nasıl olduğu sorusunu yöneltmiş ve müracaatların genelde (%78,9) doğrudan kuruma başvurulması şeklinde olduğu, bunu %11,1'lik oranla "kurumca yapılan araştırma ve incelemeler sonucu" seçeneğinin izlediği görülmüştür. Müracaatçıların çoğu kurumlara bizzat başvuruda bulunmaktadır ancak bu araştırmalar için de başvuruların ağırlıklı olarak komşularının ve yakın çevrelerinin teşviki ile yaptıkları düşünülmektedir. Buna benzer bulgular İkizoğlu (2000:178)'nun çalışmasında da yer almaktadır. İkizoğlu' nun yaptığı araştırmada yoksulların sosyal yardım programlarına başvurmalarında en etkili rolün %64,3 ile kişilerin komşu ve arkadaşlarına ait olduğu bulunmuştur. Buna göre yoksul bireylerin çoğunlukla kendi bilgileri ile değil başkalarının yönlendirmesi ile sosyal yardım kurumlarına başvurdukları görülmektedir. *" (G.G. ,41)* yardıma başvuru sürecini *"Benim eski bir komşum vardı, o da bu yardımı alıyordu, o dedi bana."* diye ifade ederken *."(G.S., 29). "Bu eskiden sokaktan çocukları toplayıp, böyle eğlencelere götürüyorlardı. İşte o zaman bir abla benim durumumu görüp*

*acımıştı, böyle böyle yardım var, başvur demişti bana. Allah razı olsun." (*ÇOGEM lerden bahsediyor*)* diyerek ifade etmiştir. Yardım alan kişilerin bu kurumlarla ilgili bilgileri, yüz yüze ilişki içerisinde oldukları kişilerden ve başka bir amaçla müracaat ettikleri devlet kurumundan öğrendikleri ortaya çıkmıştır. Televizyonlar, radyolar, gazeteler ve dergilerden duyduğunu ifade eden hiçbir müracaatçı olmamıştır. Bu durum kitle iletişim araçlarının sosyal yardımlar üzerinde işlevsel olmadığının görülmesi açısından önemlidir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kamuoyu Araştırmasına (Haziran 2004) göre, "SYDV yardımlarının duyurulmasında en etkili olabilecek duyuru aracı" olarak televizyonların %74.5 ile ilk sırada yer aldığına ilişkin bir veri elde edilmiştir. Oysa bu araştırmadan elde edilen bulgular diğer araştırmalarla benzerlik sağlarken bu veriyi desteklememektedir.

SED hizmetinin sadece sosyal yardım olmadığı, sosyal yardımı sosyal hizmet süreci ile desteklemeyi amaçladığını pek çok kez ifade etmiştik. Sosyal hizmet sürecinin gerçekleşmesi için hizmetten faydalanan bireylerin hanelerine mevzuat gereği yardımın bitiş sürecinde ve devam ettiği dönemde altı ayda bir hane ziyaretleri yapılmaktadır. Tablo 13'te katılımcıların hane ziyaretlerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 13: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmetten Faydalanma Yılı ve Hanelerine Yapılan Ziyaretlere İlişkin Görüşleri

SED Hizmetinden Faydalanılan Yıl Sayısı	**Sayı**	**Yüzde %**
1-3 Yıl	34	37
4-6 Yıl	48	52.2
7+	10	10.8
Hane Ziyaretine İlişkin Görüşleri	**Sayı**	**Yüzde %**
Yeterli	44	47.8
Fark Etmez	14	15.2
Yetersiz	34	37
Toplam	92	100
Daha sık gelseler halimizi görürler	19	55.9
Denetimler Artmalı	5	14.7
Dertlerimizi Dinlemeliler	10	29.4
Toplam	34	100

Tablo 13'te araştırmaya katılanların SED hizmetinden kaç yıldır faydalandıklarına ilişkin bilgilere ve evlerine yapılan hane ziyaretlerinin yeterliliği

konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. SED hizmetinden faydalanan bireylerin çoğunluğunun (%52,2) 4-6 yıl arasında yardım aldığı, %37' sinin 1-3 yıl arasında yardım aldığı görülürken 7 yıldan daha uzun süredir yardım alan yalnızca 10 kişinin (%10.8) olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili Altındağ'ın SHÇEK ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında çalışmakta olan 90 kişi ile yaptığı araştırmada (2007: s. 132-133) çalışanların yarıya yakınının (%43,3) muhtaç kişilere yönelik yapılan yardımların kişinin sosyo-ekonomik durumu düzelene kadar devam ettiği yönünde, %32,2'sinin yardımların ortalama 6 ay devam ettiği yönünde görüş bildirdiği görülmüştür. Yine aynı araştırmada SYDV' lerde yardımların genelde kış dönemini kapsayan yaklaşık 3 aylık periyotta (%41,7) devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. SYDV yardımlarının AÇSHİM' in yardımlarından daha az miktarda ve daha kısa süreli olduğu Tablo 11'de ifade edilmiştir. SED hizmeti uzun yıllar devam edebilmekte, hatta sonlanması çocuğun on sekiz yaşına ulaşması ile olabilmektedir. Bireyin yardım aldığı süreçte güçlenmesi beklenmekte ve yardım ilk olarak yıllık onay ile başlamakta ve ikinci onaydan itibaren iki yıl uzatılarak devam etmektedir. Bu süreçte yalnızca altı ayda bir hane ziyaretleri yapılmakta ve bu ziyaretlerde sosyal yardım alan bireyin durumu kontrol edilmekte ve farklı bir ihtiyacı olması durumunda yeni hizmet modellerine yönelik yönlendirme ve rehberlik çalışmaları yapılabilmektedir.

Katılımcıların hane ziyaretlerine ilişkin görüşlerine bakacak olursak %47,8'inin yapılan ziyaretlerin yeterli olduğu görüşünü savunduğu, %37'sinin ise yetersiz olduğunu düşündüğü görülmektedir. % 15,2'lik kesim ise hane ziyaretlerinin kendileri için çok önemli olmadığını belirtmişlerdir. Hane ziyaretlerinin sıklığını yeterli bulmayanların %55,9'u daha sık gelinerek yaşam koşullarının görülmesini, %29,4'ü sorunlarını anlatarak içlerini rahatlatmak istediklerini, %14,7'si denetim amaçlı gelinmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Burada hane ziyaretlerinin önemini vurgulamak gerekmektedir. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti bireyin sadece ekonomik destek almasını değil, ekonomik desteğin sosyal hizmet ile birleşmesini ve bireyin güçlenmesini sağlamayı amaçlayan bir hizmet olduğundan hane ziyareti sıklığını yeterli bulmayan ve benim için bir önemi yok diyen katılımcıların bu görüşleri dikkat çekicidir. Hane ziyareti sıklığını yeterli görmeyen kesime sosyal hizmetin yeterince ulaşmadığı ve bireyin kendisini yalnız ve

anlaşılmıyor hissettiği söylenebilir. Hane ziyaretini önemsemeyenlerin ise güçlenmek adına herhangi bir bakış açısı geliştirmedikleri ve hane ziyaretlerini değersiz buldukları sonucuna ulaşılabileceğinden sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sosyal hizmet kısmını güçlendirmek gerekmektedir

Katılımcıların hane ziyaretine ilişkin görüşlerine yer verildikten sonra aldıkları yardımın eş/akraba/komşu tarafından bilinip bilinmediğine ilişkin verilere Tablo 14'te yer verilmiştir.

Tablo 14: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yardım Aldığının Başkaları Tarafından Bilinme Durumu ve Bilinmeme Nedenine Yönelik İfadeleri

Yardım Aldığının Bilinme Durumu	**Sayı**	**Yüzde %**
Eş Biliyor Mu?		
Biliyor	15	30
Bilmiyor	35	70
Toplam	50	100
Akraba Biliyor Mu?		
Biliyor	54	58,7
Bilmiyor	38	41,3
2.Derece Akraba/Komşu Biliyor Mu?		
Biliyor	39	42,4
Bilmiyor	53	57,6
Yardım Aldığını Söylemeyenlerin Söylememe Nedenleri	**Sayı**	**Yüzde %**
Eşinize Neden Yardım Aldığınızı Söylemiyorsunuz?		
Söylerse Eşinin Çalışmayacağını Düşünüyor	6	17.1
Eşinin Parayı Almasından Korkuyor	29	82.9
Toplam	35	100
Akrabalarınıza Neden Yardım Aldığınızı Söylemiyorsunuz?		
Akrabalarının Kendisine Acıyacağını Düşünüyor	4	10.5
Akrabaları İle Görüşmüyor	21	55.3
Kurumdan Tarafından Söylememiz İfade Edildi	3	7.9
Yardım Almasının Engelleneceğini Düşünüyor	10	26.3
Toplam	38	100
2. Derece Akraba/Komşularınıza Neden Yardım Aldığınızı Söylemiyorsunuz?		
Komşularının Kendisine Acıyacağını Düşünüyor	*14*	26,4
Eşine Söylenmesinden Korkuyor	*3*	5,7
Görüşmüyor	*9*	17
Kurum Tarafından Söylememiz İfade Edildi	*4*	7,5
Para İstemelerinden Korkuyor	*2*	3,8
Yardım Almasının Engelleneceğini Düşünüyor	21	39,6
Toplam	53	100

Katılımcılara almış oldukları yardımları eş, akraba ve komşularının bilip bilmediği sorulduğunda katılımcılardan %70'i eşinin, %41,3' ü akrabalarının, %

57,6’ sı ise komşularının aldıkları yardımlardan haberdar olmadıklarını ifade etmişlerdir. Aldıkları yardımı eş, akraba ve komşularının bilmediğini ifade eden katılımcılara bu durumun nedeni sorulduğunda eşlerinin aldığı yardımdan haberdar olmadığını söyleyenlerin çoğunluğu eşlerinin parayı alacak olması (%82,9) sebebi ile eşlerine yardım aldıklarını söylemediklerini ifade ederken, eşlerinin yardımı aldığını öğrenmesi durumunda çalışmayacağını düşünen kadınların oranı %17,1 olarak sonuçlara yansımıştır. Akrabalarının aldığı yardımdan haberdar olmadığını ifade edenlere hizmetten faydalanıldığını neden söylemedikleri sorulduğunda katılımcıların %55,3’ ü akrabalarıyla görüşmediklerini söylerken %26,3’ ü ise akrabalarının yardım almasını engellemesinden korktuğu için söylemediklerini ifade etmiştir. Alınan yardımın komşulara neden söylenmediği sorulduğunda ise %39,6 ile katılımcıların çoğunluğu yardım almasının engellenmesinden korktuğunu belirtilirken bu durumu sırasıyla acınmak istememek (%26,4) ve komşu ile görüşülmemesi (%17) takip etmiştir.

Kadınların büyük bir bölümünün eşlerine yardım aldıklarını söylemedikleri bunun nedenini de eşlerinin parayı elinden almasından korkmaları olarak ifade ettikleri görülmüştür. Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği temeline oturan bu ifadeleri kendilerini ne kadar güçsüz, savunmasız hissettiklerini göstermektedir. Para ellerinden giderse bilmektedirler ki eşleri parayı kendi keyfi ihtiyaçları için (sigara, alkol, kumar, kahve vb.) harcayacaktır. İ.D. (30) bu korkusunu *“ Kocam bir de bu parayı aldığımı duyarsa eve hiçbir şey almaz. Bilmesin, siz de söylemeyin ne olur.”* ifadesiyle korkuyla dile getirmiştir.

Yardım alındığının akrabalara ve komşulara söylenmeme nedenleri arasında ise “yardım almasının engelleneceğinden korkulması” ve “katılımcıların kendilerine acınmasını istememeleri” ifadesi dikkat çekmiştir. Bireyler akrabaları ve komşularının kendilerine destek olmaktan çok kıskançlık içinde olduklarını ifade etmişlerdir. F.K.(51) bu durumu *“Ben artık kimseye bir şey söylemiyorum. Bir kere kaymakamlığa yardım için başvurmuştum, komşulara da söylemiştim, evde yokmuşum gelmişler, ne demişler biliyor musunuz, kayınpederim bakıyormuş bana, öyle demişler.”* diyerek ifade etmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta katılımcıların yardımı büyük bir oranda komşularından öğrendiklerini (%34,8) ifade

etmelerine rağmen birbirlerinin yardım alma süreçlerine engel olduklarına ilişkin karşıt görüşleridir. Katılımcıların kendilerine acınmasını istememeleri ise sosyal dışlanmanın yoksullar üzerindeki etkisini ortaya koyduğundan ve acizlik hissini ifade ettiğinden önemli gözükmektedir. Konu ile ilgili Saygı Doğru (2018); 2014-2015 yılında Eskişehir İli Tepebaşı İlçesi'ne bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na başvuruda bulunan 40 kadın başvuru sahibi ile gerçekleştirdiği araştırmada; yoksul başvuru sahiplerinin sosyal yardım sürecine ilişkin deneyim ve gözlemlerinden yola çıkarak yoksulların gözünden devlet ile olan ilişkilerini ve toplumsal yaşam alanı deneyimlerini anlamayı ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında çalışmaya katılan yoksul katılımcıların yoksullukla mücadele süreçlerine damgasını vuran en önemli kavramın "sosyal dışlanma" olduğu ve toplumsal yaşam alanı deneyimlerinde rekabet ile birlikte başat rol oynadığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra yoksul kimselerin duygu dünyalarına "utanç, acizlik ve tedirginlik" hislerinin, kamusal alan deneyimlerinde ise "madunluk" hissinin yoğun yaşandığı ortaya çıkmıştır.

SED hizmetinden faydalanan bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik tanıtıcı bulgulara yer verildikten sonra SED hizmetine ilişkin görüşlerine yönelik bulgulara yer verilmesinin uygun olduğu düşünülmektedir.

3.2. HİZMETE VE HİZMETİN SUNUMUNA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmaya katılan SED hizmetinden faydalanan bireylerin tanıtıcı bulgularına yer verildikten sonra bu bölümde araştırmaya katılan SED faydalanıcılarının SED hizmetine (hizmetten memnuniyet, yaşamsal rahatlık, yoksullukta azalma, geleceğe güven duygusu) ve hizmetin sunumuna yönelik (ihtiyaç odaklı dağıtılıp dağıtılmadığı, tarafsız davranılıp davranılmadığı, paranın hesaba yatmasında gecikme yaşanıp yaşanmadığı, hizmetin tanıtımlarının yapılıp yapılmadığı) değerlendirmelerine ilişkin verilere yer verilmiştir. SED hizmetine ve hizmetin sunumuna yönelik bilgiler Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmete ve Hizmetin Sunumuna İlişkin Değerlendirmeleri

Değerlendirme Soruları	Hayır		Kararsızım		Evet		TOPLAM	
	Sayı	Yüzde %	Sayı	Yüzde %	Sayı	Yüzde %	Sayı	Yüzde %
Yaşamınızı rahatlattı mı?	18	19.6	7	7,6	67	72.8	92	100
Memnun musunuz?	1	1.1	3	3.3	88	95.6	92	100
İhtiyacınızı Karşılıyor mu?	45	48.9	11	11,1	36	40	92	100
Yoksulluğunuzda azalma sağladı mı?	20	21.7	4	4.3	68	74	92	100
Geleceğe güvenle bakmanızı sağlıyor mu?	48	52.2	14	15.2	30	32.6	92	100
Çocuklarınız sizden daha rahat bir hayat yaşayacak mı?	13	14.1	38	41,3	41	44.6	92	100
İhtiyacı olanlar faydalanıyor mu?	21	22.83	21	22.83	50	54.34	92	100
Tarafsız davranılıyor mu?	13	14,2	27	29,3	52	56.5	92	100
Zamanında dağıtılıyor mu?	10	10.9	2	2,1	80	87	92	100
Tanıtımları yeterince yapılıyor mu?	61	66.3	13	14,1	18	19.6	92	100

Tablo 15’ de katılımcıların SED hizmetine ve bu hizmetin sunumuna ilişkin değerlendirmeleri görülmek istenmiş ve bu amaçla bazı sorulara cevap aranmıştır. Katılımcılardan %72,8’i SED hizmetinin yaşamlarını rahatlattığını, %95,6’sı bu hizmetten memnun olduğunu, %74’ü bu hizmetin yoksulluklarında azalma sağladığını ifade etmiştir. Konu ile ilgili Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün 2032 hane ile yaptığı araştırmada (2010:117); sosyal yardımlardan yararlanan kişilere, kamusal sosyal yardımlardan memnun olup olmadıkları sorulmuş, yardım alanların yarıdan fazlası (%52.3), bu uygulamadan memnun olduklarını ve kapsamının genişletilmesinden yana olduklarını ifade etmişlerdir. Yardımlardan yararlananların %41 'i de uygulamadan memnun olduğunu belirtmiştir. Bu iki kategorideki cevaplar birlikte düşünüldüğünde, kamusal sosyal yardımlardan memnun olduklarını bildirenlerin oranı %93.3'ü bulmaktadır.

SED hizmetinden faydalanan bireylerin minnet duygusu içerisinde yardımdan memnun olduklarını dile getirdikleri görülürken ihtiyaç karşılama noktasında

%60'lık bir kesiminin bu hizmetin ihtiyaçlarını karşılamadığını düşündüğü ya da kararsız kaldığı görülmüştür. Çamur Duyan (2006: s. 133) Ankara'nın Altındağ ilçesinde bulunan 458 yoksul kadın ile yaptığı çalışmada kadınların %52,9'unun alınan yardımları yetersiz bulduğu; %35,8'inin ise kısmen yeterli bulduğu sonucuna ulaşmıştır.

Katılımcılara çocuklarının kendilerinden daha rahat bir hayat yaşayıp yaşayamayacağı sorulduğunda ise %41,3'ü kararsız olduğunu söylemiş, %44,6'sı çocuklarının iyi bir hayat süreceğine inandığını ifade etmiştir. 48 katılımcı (%52,2) geleceğe güvenle bakamadığını söylerken, 30 katılımcı (%32,6) geleceğe güvenle baktığını belirtmiştir. Araştırmamızla benzer bir şekilde Kutlu (2014: s. 249) kamusal ve özel sosyal yardım kuruluşları temsilcileri, yardım alıcılar ve kimi mahalle muhtarlarını içeren 75 kişi ile derinlemesine görüşmeler yaparak Türkiye'de sosyal yardım rejimini incelemeye yönelik yaptığı araştırmada yardım alıcıların geleceğe yönelik bir güvensizlik yaşadıkları ve bu durumun sebebinin yardımların sürüp sürmeyeceği ile ilgili olduğunu bulmuştur. Aynı şekilde bu araştırma sürecinde de geleceğe güvenle bakamadığını söyleyen katılımcılar bu durumun sebebinin yardımın ne zaman kesileceğini tahmin edememeleri olarak belirtmişlerdir. Çocuklarının kendilerinden daha rahat bir hayat yaşayamayacağını düşünen katılımcılar yine yardımın kesilmesi ile ilgili kaygıları olduğunu ve çocuklarının kendileri ile aynı kaderi yaşamasından korktuğunu ifade ederken çocuklarının iyi bir hayat süreceğine inanan kesimin bunu herhangi altyapıya dayandırmadan düşündüğü, aslında hayal ettiği gözlenmiştir.

Hizmetin sunumuna yönelik olarak sorulan sorulara ise katılımcıların %54,34'ü hizmetten ihtiyacı olanların faydalandığını, %56,5'i bu hizmeti alan kişilerin tarafsız bir şekilde belirlendiğini, %87'si bu hizmetin kendilerine söylenen tarihte hesaplarına yattığını ve aksama yaşanmadığını belirtirken, hizmetin tanıtımlarının yeterince yapılıp yapılmadığı sorulduğunda katılımcıların yalnızca %19,6'sı tanıtımların yeterli olduğunu belirtmiş, % 66,3' ü tanıtımların yeterince yapılmadığını ifade etmiştir. Konu ile ilgili Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün 2032 hane ile yaptığı araştırmada (2010: s. 117); sosyal yardımlardan yararlanan kişilere görevlilerin yardımları adil biçimde dağıtıp

dağıtmadıkları konusundaki görüşleri sorulmuştur. Sosyal yardım alanların üçte ikisine yakınının (%61.4), görevliler tarafından sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine adil bir biçimde dağıtıldığı görüşünde oldukları, buna karşın üçte birden fazlasının (%36.0) ise bu görüşte olmadıkları görülmektedir.

Hizmetin adil dağılımı ve yardım alan bireylere ilişkin olarak konuşmak gerekirse SED hizmetinin mevzuatında bir gelir kıstası, yaşam koşullarına yönelik bir ibare, gider kriteri vb. gibi herhangi bir koşul bulunmamaktadır. Öyle ki bir komisyonun reddettiği dosyaya diğer komisyon onay verebilmektedir. Her komisyon kendi kriterlerini ve mesleki becerilerini kullanarak dosyaya onay ya da red vermektedir. Bir dosya red edilip bu red kararına itiraz edildiğinde dosya farklı bir heyet tarafından değerlendirilmekte ve bu şekilde dosyada karar değişikliği yaşanabilmektedir. Elbette ki ne kadar koşul olursa olsun her aile kendine özeldir ve kendi koşulları içerisinde değerlendirilmelidir ancak mevzuatta herhangi bir kıstas olmaması aynı kişi hakkında farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu konu ile ilgili temel gelir kıstası koyulması ya da her ilin kendi içerisinde o ilin yaşam standartlarına göre değişen hizmet standartları getirilmesi gibi politikalar geliştirilebilir. Bu da hizmetin daha adil dağıtılmasını sağlayabilir. Çünkü SED hizmetinden faydalanan katılımcılar yardım alırken giderlerinin hesaplanmadığından, geçinmenin zorluğundan bahsetmekte ve kendileri için daha farklı politikalar geliştirilmesini istediklerini belirtmektedirler.

SED hizmetine ve hizmetin sunumuna yönelik bulgulara da yer verildikten sonra ilişkisel bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

3.3. İLİŞKİSEL BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan SED faydalanıcılarından alınan bilgilerin ilişkisel olarak analiz edildiği bulgulara yer verilmiştir. Bu ilişkisel tablolar içerisinde katılımcıların çalışma durumu ile borçlanma durumları arasında ilişki olup olmadığı, yardım alınan çocuk sayısına ilişkin kişi beyanı ile kurum kaydı arasındaki fark olup olmadığı analiz edilmiştir. Sonrasında hizmetin bireylerin barınma, beslenme, sağlık, eğitim hizmetlerine ulaşım süreçlerinde değişim meydana getirip getirmediği

incelenmiş ve hizmetten memnuniyet ile ihtiyacı karşılama ve geleceğe güven duyma arasındaki ilişki durumu çapraz tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 16: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Çalışma Durumu ile Borç Durumu Arasındaki İlişki

	BORÇ DURUMU								
	Borcu Var		Borcu Yok		Toplam		X^2	sd	p
ÇALIŞMA DURUMU	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde			
Emekli	4	4,4	0	0	4	4,4	6,114	5	0,295
Çalışmıyor	47	50	9	10	56	60.1			
Özel Sektör Çalışan	5	5.6	0	0	5	5.6			
Geçici İşlerde Çal.	22	24.4	5	5.5	27	29.9			
Toplam	78	84.4	14	15.6	92	100			

X=6,114 sd:5 p>0,05

Tablo 16' da SED hizmetinden faydalanan bireylerin çalışma durumu ile borç durumu arasındaki ilişki incelendiğinde çalışma durumu ile borçlu olma arasında herhangi bir ilişki olmadığı görülmüştür. (p>0,05). Tabloda görüldüğü üzere emekli olan, özel sektörde sürekli işi olan ve geçici işlerde çalışan (geliri olan) katılımcıların da çalışmayan, iş arayan katılımcılar gibi borcu olduklarını ifade ettiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların yüklü kredi, kredi kartı borçlarının bulunmadığı, borçların daha çok bakkala, komşuya vb. yapıldığı görülmüştür. Tapılan görüşmelerin birinde S.T. *"Maaşımı alınca, bakkal borcumu ödüyorum, 10 gün geçmiyor yeniden borçlanıyorum, çalışsan da yetmiyor, yardım alsan da".* diyerek geçim sıkıntısını ifade etmiştir. Katılımcıların borçlarının keyfi ihtiyaçlarına yönelik olmaması, temel ihtiyaçlara yönelik borçlanmaların oldukça fazla dile getirilmesi durumun vahimliğini göstermektedir. G.G (55) " *Bakkala ekmek borçlandım, düşünebiliyor musunuz, 1 liram yoktu cebimde"* derken bu vahameti gözler önüne sermektedir.

Çocukları üzerinden yardım alan bireylerin kaç çocuk için yardım aldığı kendilerine sorulmuş ve bu durum kurum hizmet kaydı ile karşılaştırılmak istenmiştir. Tablo 17'de SED hizmetinden faydalanan bireylerin kaç çocuk için

yardım aldığına ilişkin beyanları ile kurum hizmet kaydı arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 17: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Kaç Çocuk İçin Yardım Alındığına İlişkin Beyanları ile Kurum Hizmet Kaydı Arasındaki Fark

	KURUM HİZMETİ								
	1 Çocuk		2 Çocuk		Toplam		X^2	sd	p
KİŞİ BEYANI							12,649	2	,000
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde			
1 Çocuk	59	64,8	0	0	59	64,8			
2 Çocuk	14	15,4	4	4,4	18	19,8			
3+ çocuk	13	13,2	2	2,2	15	15,4			
Toplam	86	94,4	6	6,6	92	100			

X=12,649 sd:2 p< 0,05

Tablo 17' de SED hizmetinden faydalanan bireylere bu yardımı çocuklarından kaçı için aldıkları sorulmuş ve bireylerin kaç çocuk için yardım aldığına ilişkin beyanları ile kurum hizmet kaydı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, katılımcıların çoğunluğunun hangi çocukları için yardım aldığını bildiği ortaya çıkmıştır (p<0,05). Katılımcıların % 69,2'si hangi çocukları üzerinden bu yardımdan faydalandığını bilirken; %30,8'i yardımları hangi çocukları üzerinden aldığını ya da kaç çocuğu için yardım aldığını bilmemektedir. Mevzuata göre SED hizmeti maksimum iki çocuk için verilebilmesine rağmen %15,4'lük kesim üç çocuk ve daha fazlası (kaç çocuğu varsa) için yardım aldığını belirtmişdir. Burada katılımcıların hizmeti tanımadığı ve konu ile ilgili yeterince bilgilendirilmediği ifade edilebilir. Görüşme sürecinde katılımcıların kendilerini komşuları ile kıyaslayarak o benden daha çok alıyor diye şikayet edebildiği gözlenmiştir. SED hizmetinde verilen paranın miktarı çocuğun eğitim durumuna göre değişmektedir. Bir çocuk üzerinden yardım alan birey ile iki çocuk üzerinden yardım alan birey arasında da elbette ki fark bulunmaktadır ancak kişiler bu kıyaslamaları yaparken adaletsizlik olduğunu düşünebilmektedirler. Bu nedenle hizmet süreci başlarken bu konular ile ilgili vatandaşın net bir şekilde bilgilendirilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmada SED hizmetinin, bireylerin yaşam koşullarını değiştirip değiştirmediği görülmek istenmiş ve bu durum hanenin temel gıda ihtiyaçlarını

karşılama, barınma, beslenme, eğitim, sağlık hizmetlerine ulaşımlarında hizmet öncesi ve yardım aldıkları dönemi kıyaslamaları için sorulan sorular ile ölçülmeye çalışılmıştır. İlk olarak SED hizmetinden faydalanan bireylerin hizmet öncesi ve hizmet sürecinde temel gıda ihtiyaçlarını karşılama durumu arasında bir fark olup olmadığı Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Temel Gıda İhtiyaçlarını Karşılama Durumu

	SED HİZMETİ SÜRECİNDE TEMEL GIDA İHTİYAÇLARINI KARŞILAMA DURUMU												
SED HİZMETİ ÖNCESİ TEMEL GIDA İHT. KARŞILAMA DURUMU	**Karşılıyor**		**Karşılamıyor**		**Kısmen Karşılıyor**		**SED Bu Durumu Etkilemedi**		**Toplam**		**X²**	**sd**	**p**
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**			
Karşılıyor	0	0	7	7.6	2	2.2	0	0	9	9.8	179,178	9	,000
Karşılayamıyor	10	10.8	0	0	25	27.2	0	0	35	38			
Kıs. Karşılıyor	9	9.8	1	1.1	0	0	0	0	10	10.9			
SED Etkilemedi	0	0	0	0	0	0	38	41.3	10	10.9			
Toplam	19	20.6	8	8.7	27	29.4	38	41.3	92	100			

X=179,178 sd:9 p<0,05

Tablo 18 incelendiğinde SED hizmetinden faydalanan bireylerin SED hizmeti almadan önce ve hizmet sürecinde temel gıda ihtiyaçlarını karşılamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (p<0,05). SED hizmeti almadan önce temel gıda ihtiyaçlarını karşılayamadığını söyleyen % 10,8 oranında katılımcı, SED hizmeti aldıkları süreçte temel gıda ihtiyaçlarını karşılayabildiğini söylerken, hizmet öncesi temel gıda ihtiyaçlarını karşılamayıp hizmet sonrası kısmen karşılayabilen % 27,2, hizmet öncesi kısmen karşılayıp hizmet sürecinde tamamen karşılayabilen % 9,8 katılımcı olduğu tespit edilmiştir. Durumunda kısmen de olsa iyileşme olduğunu ifade eden katılımcıların oranı % 37'dir. Genel olarak bakacak olursak da SED hizmeti katılımcıların %47,8'inin temel gıda ihtiyaçlarını karşılanması yönünde olumlu yönde bir değişim yaratmıştır. Katılımcılardan % 41,3'ü ise SED hizmetinin bu durumu etkilemediğini, gıda ihtiyaçlarını bu hizmet ile gidermediklerini belirtmişlerdir. Araştırmamızla benzer bir şekilde Yılmaz (2009: s. 135) Şanlıurfa

ilinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi yardım alan 230 kişi ile yaptığı araştırmada yardım öncesi ile sonrası gıda ihtiyacını karşılama durumu arasında önemli düzeyde değişiklik meydana geldiğini bulmuştur. Araştırmada yardımlar öncesi gıda ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ifade eden 72 hane olduğu ifade edilirken iken yardımlar sonrası 33 haneye düştüğü belirtilmiştir.

Araştırma sürecinde katılımcıların temel gıda ihtiyaçları kategorisine genellikle karınlarını doyuracak gıda olarak baktıkları, süt, et, balık ve meyveyi temel gıda olarak görmekten ziyade yumurta, tahıl ürünlerini temel gıda olarak saydıkları ve bir ihtiyaçlarını almak için diğer ihtiyaçlarından vazgeçtikleri gözlenmiştir. Bu durumu S.S. (51) *"Napıyorum, zeytin alırsan peynir almıyorum, çocuklar da alıştılar zaten artık, bir şey demiyorlar."* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılar arasında çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadıklarında hayal kırıklıkları yaşadıklarını belirten ve üzüntülerini dile getirenler olduğu gibi, bu yükün kendisine ağır geldiğini ifade eden ve isyan eden katılımcılar da bulunmaktadır. (F.B., 37) *"Benim çocuklarım çok boğazlı, sürekli iyi şey yemek istiyorlar, bıktım valla. Sorun bu bendeki".* diyerek isyanını dile getirmek istemiştir.

Katılımcıların çoğunluğu temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması noktasında SED hizmeti ile birlikte olumlu yönde bir değişim yaşandığını ifade ederken çoğunluklu diğer kesim SED hizmetinin gıda ihtiyaçlarını karşılama yönünde çok etkili olmadığını arada bir fark olmadığını düşündüklerini ifade etmiş ve hizmeti temel gıda ihtiyaçları için karşılamadıklarına vurgu yapmışlardır. SED hizmeti ailelere çocuklar üzerinden verildiği için ailelerin genelde bu parayı çocuklarına ve özellikle onların eğitim sürecine harcama noktasında eğilimi olduğu ve sürekli olarak bu durumu ifade ettikleri görülmüştür. Kocaeli Belediyesinin yoksul durumda olanlara temel alışverişlerini yapmaları için içine para yükleyerek verdikleri karşın gıda ihtiyaçları için harcandığını pek çok katılımcı ifade etmiştir. Temel gıda ihtiyaçlarının karşılanma durumu sonrasında düzenli beslenme durumunda bir değişiklik olup olmadığı Tablo 19' da incelenmiştir.

Tablo 19: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Düzenli Beslenme Durumları

	SED HİZMETİ SÜRECİNDE DÜZENLİ BESLENME DURUMU												
SED HİZMETİ ÖNCESİ DÜZ. BESLENME DURUMU	**Düzenli Beslenebiliyor**		**Düzenli Beslenemiyor**		**Kısmen Besleniyor**		**SED Bu Durumu Etkilemedi**		**Toplam**		**X²**	**sd**	**p**
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**			
Beslenebiliyor	0	0	4	4.3	2	2.2	0	0	6	6.5	152,492	9	,000
Beslenemiyor	10	10.9	0	0	15	16.3	0	0	25	27.2			
Kıs. Besleniyor	8	8.7	2	2.2	0	0	0	0	10	10.9			
SEDEtkilemedi	0	0	0	0	0	0	51	55.4	51	55.4			
Toplam	18	19.6	6	6.7	17	18.5	51	55.4	92	100			

X=152,492 sd:9 p<0,05

Tablo 19 incelendiğinde SED hizmetinden faydalanan bireylerin SED hizmeti almadan önce ve hizmet sürecinde düzenli beslenme durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve hizmetin bireylerin düzenli beslenmeleri üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür (p<0,05). SED hizmeti almadan önce düzenli beslenemediğini ifade eden katılımcıların % 10,9'u hizmet sürecinde düzenli beslenebildiğini, %16,3'ü kısmen düzenli beslenebildiğini ifade etmiştir. Hizmet öncesinde kısmen düzenli beslenebildiğini belirten katılımcıların %8,7' si ise hizmet sürecinde tamamen düzenli beslenebildiğini belirtmiştir. Tüm bu iyileşmeleri göz önüne aldığımızda katılımcıların % 35,9'unun SED hizmeti aldıktan sonra durumlarında iyi yönde gelişme olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 55,4'ü SED hizmetinin düzenli beslenme durumunu etkilemediğini ifade etmiştir. Konu ile ilgili Çamur Duyan'ın Ankara'nın Altındağ ilçesinde bulunan 458 yoksul kadın ile yaptığı araştırmasında kadınların %45,6'sının beslenme ihtiyacını karşılayabildiği (2006:118) geriye kalanların bu ihtiyacı karşılamada büyük zorluk içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Yılmaz (2009: s. 137)'ın Şanlıurfa ilinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi yardım alan 230 kişi ile yaptığı araştırmada ise yardım öncesi ile sonrası düzenli beslenme ihtiyacını karşılama durumu arasında önemli düzeyde değişiklik olmadığı bulunmuştur. Genel itibari ile katılımcılar, hizmetin düzenli beslenmelerini etkilemediğini, zaten düzenli beslenmenin kendileri için çok da mümkün olmadığını, genelde günde iki öğün beslendiklerini,

acıktıklarında "bir parça ekmek" yediklerini belirtmişlerdir. F.K. (38) bu durumu *"Yani televizyonlardaki gibi 6 öğün değil de 2 öğün yiyorum."* şeklinde ifade etmektedir. Hizmet alınmadan önce ve hizmet sürecinde düzenli beslenme durumuna bakıldıktan sonra sağlık sorunlarının çözümünde öncesi ve hizmet sürecinin kıyaslanmasının önemli olduğu düşünülmüş ve bu verilere ilişkin bulgular Tablo 20'de incelenmiştir.

Tablo 20: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Sağlık Sorunlarını Çözme Durumu

	SED HİZMETİ SÜRECİNDE SAĞLIK SORUNLARINI ÇÖZME DURUMU												
SED HİZMETİ ÖNCESİ SAĞLIK SOR. ÇÖZME DURUMU	**Çözebiliyor**		**Çözemiyor**		**Kısmen Çözebiliyor**		**SED Etkilemedi**		**Toplam**		**X²**	**sd**	**p**
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**			
Çözebiliyor	0	0	0	0	6	6.5	0	0	6	6.5	132,415	9	,000
Çözemiyor	12	13	0	0	11	12	0	0	23	25			
Kıs.Çözebiliyor	7	7.6	1	1.1	0	0	0	0	8	10.9			
SEDEtkilemedi	0	0	0	0	0	0	55	59.8	55	59.8			
Toplam	19	20.6	1	1.1	17	18.5	55	59.8	92	100			

X=132,415 sd:9 p<0,05

Tablo 20'de SED hizmetinden faydalanan bireylerin SED hizmeti almadan önce ve hizmet sürecinde sağlık ihtiyaçlarını karşılama durumları incelenmiş ve hizmet öncesi ve hizmet sürecinde sağlık ihtiyaçlarının karşılanması durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0,05). SED hizmeti almadan önce sağlık sorunlarını çözemediğini ifade eden katılımcıların %12'si SED hizmeti ile birlikte sağlık sorunlarını kısmen, %13'ü ise tamamen çözebildiğini ifade etmiş; sağlık sorunlarını kısmen çözebildiğini belirten katılımcıların %7,6'sı ise hizmet sürecinde sağlık problemlerini tamamen çözebildiğini belirtmiştir. Tüm bu verileri topladığımızda katılımcıların 32,6'sının SED hizmeti aldıktan sonra durumlarında iyi yönde gelişme olduğu söylenebilirken, % 59'8'i SED hizmetinin bu durumu etkilemediğini ifade etmiştir. Konu ile ilgili Özata vd. (2016) Konya AÇSHİM'ne bağlı Meram Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'nden sosyal ve ekonomik destek alan ailelerin ve çocuklarının sağlık durumlarının araştırılması amacıyla 246 aile görüşmüşlerdir. Elde edilen bulgulara SED faydalanıcılarının cepten yaptıkları sağlık harcaması miktarının Türkiye ortalaması ile benzer olduğu, sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde de yoksulların daha fazla cepten sağlık harcaması yaptığı ve bu nedenle daha da yoksullaşma riskiyle karşı karşıya kaldığını vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır (Gottlieb 2000, WHO 2000, Wagstaff 2002, Whitehead ve ark 2001, Banthin ve Bernard 2006, Ruger ve Kim 2007, Van Doorslaer ve ark 2007, Öz 2008). Yoksul ailelerin sosyal güvenceden yoksun olması, kötü konut ve çevre koşullarında yaşamalarının hastalığa yakalanma riskini artırması ya da hastalıklarını diğer bireylere nazaran daha geri planda tutabilmesi hastalıkların ilerlemesine neden olabilmektedir. Bu durumu S.Ö. (32) *"Gitmiyorum doktora; oldu, bitti."* sözleri ile ifade ederken S.İ. (31) "*Borca giriyorum sağlık için, paramı alınca vereceğim diyorum."* diyerek aslında borç bulamazsa sağlık harcaması yapamadığını dile getirmiştir.

SED hizmetinin çocuklar üzerinden verildiğine ve çocukların eğitim durumu arttıkça verilen sosyal yardım miktarının arttığına daha önce değinmiştik. Bu nedenle hizmet sürecinde eğitimin öneminin vurgulandığı bilindiğinden sağlık sorunlarını çözme durumuna ilişkin veriler incelendikten sonra katılımcıların, SED hizmetinin çocukların eğitim süreçlerinde bir değişim meydana getirip getirmediğine ilişkin görüşlerine Tablo 21'de yer verilmiştir.

Tablo 21 SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Durumu

	SED HİZMETİ SÜRECİNDE EĞİTİM İHTİYAÇLARINI KARŞILAMA DURUMU												
SED HİZMETİ ÖNCESİ EĞİTİM İHT. KARŞ. DURUMU	**Karşılıyor**		**Karşılayamıyor**		**Kısmen Karşılıyor**		**SED Etkilemedi**		**Toplam**		**X²**	**sd**	**p**
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**			
Karşılıyor	0	0	1	1.1	5	5.5	0	0	6	6.5	124,096	9	,000
Karşılayamıyor	17	18.7	0	0	20	22	0	0	37	40.7			
Kıs.Karşılıyor	9	9.9	1	1.1	0	0	0	0	10	11			
SED Etkilemedi	0	0	0	0	0	0	38	41.8	38	41.8			
Toplam	26	28.6	2	2.2	25	27.5	38	41.8	91	100			

X=124,096 sd:9 p<0,05

Tablo 21' de SED hizmetinden faydalanan bireylerin SED hizmeti almadan önce ve hizmet sürecinde eğitim ihtiyaçlarını karşılama durumları incelenmiş ve

SED hizmetinden önceki süreç ile hizmet alınan süreç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). SED hizmeti almadan önce eğitim ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ifade eden katılımcılar SED hizmet sürecinde % 22 oranında kısmen, %18,7 oranında ise tamamen eğitim ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini belirtmiştir. Eğitim ihtiyaçlarını kısmen karşılayabiliyorken tamamen karşılayabildiğini ifade eden %9,9'luk kesim de eklendiğinde katılımcıların %50,6'sının, SED hizmeti aldıktan sonra durumlarında iyi yönde gelişme olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 41,8'i SED hizmetinin eğitim giderlerini etkilemediğini ifade etmiştir. Yılmaz (2009: s. 134)'ın Şanlıurfa ilinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi yardım alan 230 kişi ile yaptığı araştırmada; yardımlar öncesi eğitim ihtiyaçlarının karşılanma durumu ile yardımlar sonrası eğitim ihtiyaçlarının karşılanma durumu arasında önemli düzeyde değişiklik meydana geldiği bulunmuştur. Araştırmada yardımlar öncesi eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilen 4 hane (2,1) var iken yardımlar sonrası hane sayısı 47'ye yükselmiştir (%20,4).

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti ailelere çocuk üzerinden ve çocuklar için verilmektedir. Çocuğun öğrenim süreci arttıkça para miktarı da artmaktadır. Destek sürecinde öğrenimine devam etmeyen çocukların yaş durumuna bakılmamakta, çocukların yaşı büyük olsa bile hizmet okul öncesi çocuk için verilen miktar üzerinden sürdürülmektedir. Çocukların öğrenim durumu ilerledikçe verilen ekonomik destek miktarının artması bireyler için teşvik edici bir yöntem olduğundan önemlidir. Bu bilince erişmiş olan A.C. (37) durumu *"Zaten o yüzden veriyorlar bize parayı, çocuğunu okut diye, yeter ki okusun."* sözleri ile özetlerken; eğitim sürecinde çocukların okulundan istenen materyaller ile ilgili problemlerini S.B. (33) *Çocuk için okuldan bir şeyler istiyorlar ya, sürekli alamayan anne oluyorum. Yerin dibine giriyorum dileniyorum işte o zamanlar."* cümlesiyle dile getirmiştir.

SED hizmetinin eğitim ihtiyaçlarını karşılama üzerinde etkisi incelendikten sonra barınma durumu üzerindeki etkisi Tablo 22'de sunulmuştur.

Tablo 22: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Hizmet Öncesi ve Hizmet Sürecinde Barınma İhtiyaçlarını Karşılama Durumu

	SED HİZMETİ SÜRECİNDE BARINMA İHTİYACINI KARŞILAMA DURUMU												
SED HİZMETİ ÖNCESİ BARINMA İHT. KARŞILAMA DURUMU	**Karşılıyor**		**Karşılayamıyor**		**Kısmen Karşılıyor**		**SED Etkilemedi**		**Toplam**		**X²**	**sd**	**p**
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**			
Karşılıyor	0	0	6	6.5	2	2.2	0	0	8	8.7	151,326	9	,005
Karşılayamıyor	13	14.1	0	0	4	4.4	0	0	17	18.5			
Kıs.Karşılıyor	4	4.3	1	1.1	0	0	0	0	5	5.4			
SED Etkilemedi	0	0	0	0	0	0	62	67.4	62	67.4			
Toplam	17	18.4	7	7.6	6	6.6	62	67.4	91	100			

X=151,326 sd:9 p<0,5

Tablo 22' de SED hizmetinden faydalanan bireylerin SED hizmeti almadan önce ve hizmet sürecinde barınma ihtiyaçlarını karşılama durumları incelenmiş ve bireylerin hizmet öncesi ve hizmet sürecinde barınma ihtiyaçlarının karşılanması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve hizmetin barınma ihtiyacının karşılanması üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür (p<0,05). SED hizmeti almadan önce barınma ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ifade eden katılımcıların, SED hizmet sürecinde % 4,4'ü kısmen, %14,1'i ise tamamen ihtiyaçlarını karşılayabilir olduklarını ifade etmiş, barınma ihtiyaçlarını kısmen karşılayabildiklerini ifade eden katılımcıların ise % 4,3'ünün ihtiyaçlarını tamamen karşıladığı tespit edilmiştir. Bu veriler toplandığında katılımcıların % 22,8'inin, SED hizmeti aldıktan sonra durumlarında iyi yönde gelişme olduğu tabloda görülmekte iken, % 67,4'ü SED hizmetinin barınma durumu etkilemediğini ifade etmiştir. Yılmaz (2009: s. 135) Şanlıurfa ilinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan ayni ve nakdi yardım alan 230 kişi ile yaptığı araştırmada; yardım öncesi konut mülkiyet durumu ile yardım sonrası konut mülkiyet durumu arasında herhangi etkinin olmadığını bulmuştur.

SED hizmetine ilişkin değerlendirme sorularında hizmet öncesi ve sonrası temel gıda ihtiyaçlarını karşılama, düzenli beslenme, sağlık sorunlarını çözümleme, eğitim ihtiyaçlarını giderme ve barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılan görüşmelerin sonucunda SED hizmetinin en çok çocukların eğitim ihtiyaçlarını

karşılama noktasında işlerliği olduğu (% 50,6) görülmüş, en az etkinin ise barınma ihtiyacını karşılama noktasında olduğu (% 67,4 etkilemedi) tespit edilmiştir. Katılımcılar, yardımı çocukları üzerinden aldıkları için çocuklarının eğitim süreçlerine para harcamayı önemsemektedirler. Barınma bireyin en temel ihtiyacı olduğundan ve katılımcılar yardım almadıkları süreç ile karşılaştırıldığında genel itibari ile aynı evlerde yaşadıklarından hizmetin barınma süreçlerine daha az katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Hizmet öncesi ve hizmet sürecinde bireylerin yaşam koşulları arasındaki ilişkiler incelendikten sonra SED hizmetinden faydalanan bireylerin yardımdan memnun olma durumlarının ihtiyaçlarının karşılanması ve geleceğe güven duymaları arasındaki ilişki incelenmek istenmiştir. Tablo 23'te SED hizmetinden faydalanan bireylerin yardımdan memnun olma durumları ile ihtiyaçlarının karşılanma durumu arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 23: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yardımdan Memnun Olma Durumu ile İhtiyaçlarının Karşılanması Arasındaki İlişki

	SED HİZMETİNİN İHTİYACINIZI KARŞILADIĞINI DÜŞÜNÜYOR MUSUNUZ?										
SED Hizmetinden Memnun Musunuz?	**Evet**		**Kararsızım**		**Hayır**		**Toplam**		**X²**	**sd**	**p**
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**			
Evet	36	39.8	10	11.3	42	47.8	88	98.9	4,148	6	0,657
Hayır	0	0	0	0	1	1.1	1	1.1			
Toplam	36	39.8	10	11.3	43	48.9	89	100			

X=4,148 sd:6 p>0,05

Tablo 23' e bakıldığında SED hizmetinden faydalanan bireylerin SED hizmetinden memnun olma durumları ile ihtiyaçlarının karşılanması arasındaki ilişki incelenmiş ve hizmetten memnuniyetin ihtiyaçların karşılanması üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür (p>0,05). SED hizmetinden memnun olduğunu söyleyen katılımcıların % 47,8'i SED hizmetinin ihtiyaçlarını karşılamadığını ifade ederken %11,3'ü kararsız kaldığını belirtmiştir. Hizmetten memnuniyet seviyesi çok yüksek olmasına rağmen (96,7) hizmetin büyük oranda ihtiyacı karşılamadığı araştırma katılımcıları tarafından ifade edilmiştir. İkizoğlu (2000: s. 181-194)

yoksulluk ile sosyal yardım ilişkisini incelediği araştırmasında katılımcılara sosyal yardımların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını sormuş ve yoksul bireylerin %90,5'i daha önce alınan sosyal yardımların ihtiyaçlarını karşılamadığını belirtmiş ve tamamına yakını (%92,5) sosyal yardımların yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların hizmete yönelik bir "şükür" algılarının olduğu ancak hizmeti yeterli bulmadıkları gözlenmiştir. B.N. (57) bu durumu *"Allah razı olsun ama, yeter mi abla hiç, sen 600 lirayı yettirebilir misin, kira, elektrik, su, kömür derken bakıyorsun eve ekmek alacak paran yok.* "cümlesiyle ifade etmiştir.

SED hizmetinden memnun olma durumu ile ihtiyaçlarının karşılanması arasındaki ilişkiye baktıktan sonra geleceğe güven duyulması ile arasındaki ilişkiye Tablo 24'te yer verilmiştir.

Tablo 24: SED Hizmetinden Faydalanan Bireylerin Yardımdan Memnun Olma Durumu ve Geleceğe Güven Duymaları Arasındaki İlişki

	SED HİZMETİ GELECEĞE GÜVENLE BAKMANIZI SAĞLIYOR MU?										
SED HİZ. MEMNUN MUSUNUZ?	**Evet**		**Kararsızım**		**Hayır**		**Toplam**		**X²**	**sd**	**p**
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**			
Evet	28	31.8	13	14.8	47	52.2	88	98.9	2,381	8	0,967
Hayır	0	0	0	0	1	1.1	1	1.1			
Toplam	28	31.8	13	14.8	48	53.3	89	100			

X=2,381 sd:8 p>0,05

Tablo 24' te SED hizmetinden faydalanan bireylerin SED hizmetinden memnun olma durumları ile geleceğe güvenle bakmaları arasındaki ilişki incelenmiş ve hizmetten memnuniyet ile geleceğe güvenle bakma durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (p>0,05). SED hizmetinden memnun olduğunu söyleyen (%96,7) katılımcıların % 48,8'i SED hizmetinin geleceğe güvenle bakmasını sağlamadığını ifade etmiştir. Yine SED hizmetinden memnun musunuz sorusuna evet ya da kesinlikle evet cevabını veren % 14,8'lik katılımcı grubu gelecekleri konusunda kararsız olduğunu ifade etmiş, yalnızca %31,8'lik bir kesim bu hizmetin

geleceğe güvenle bakmasını sağladığını belirtmiştir. Konu ile ilgili Mahmutoğlu Ankara ili Keçiören ilçesinde bulunan SYDV'den 2005-2007 yıllarında yardım alan kişilerin verilerini analiz ettiği ve bu kişilerden 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler yaptığı çalışmada; görüşmecilere sosyal yardımların gelecekle ilgili ümitlerini nasıl etkilediğini sormuştur. Bu soruya verilen yanıtlardan ve görüşmecilerin genel ifadelerinden, büyük oranda ümitsizliğin hakim olduğu ifade edilmiştir.

Katılımcıların hizmetten memnun olsalar da geleceğe dair korku yaşadıkları görülmektedir. Yardımın kesilme ihtimali, iş bulamama, ailenin geçimini sağlayamama gibi korkular ile geleceği düşünen SED faydalanıcılarının kaygıları yoksulluğun devam edeceğine dair görüşlerini de ortaya koymaktadır. O.K. (42) bu durumu *"Bu para ömür boyu verilmeyecek, Allah'a güveniyorum ben sadece, geleceğe falan değil.* diyerek ifade ederken G.Ş. (47) *"Geleceğe güvenle bakabilmem için para biriktirebilmem lazım, ben aksine borçlanıyorum."* cümlesiyle ortaya koymuştur. Bu ifadelerden de hareketle yardımın geçiciliğinin bireylerin endişesini artırdığı, katılımcıların yoksulluk sarmalından kurtulamayacaklarını düşündükleri görüşme süreçlerinde gözlenmiştir. Sosyal yardımların varlığı memnuniyet sebebi olsa ve yaşam koşullarında kısmı düzelmeler yaşansa da bireyleri yoksulluk sarmalından kurtaracak daha köklü politikalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Yoksullukla mücadele sürecinde SED hizmeti bireyi çevresi ile bir bütün olarak düşünerek hem maddi hem de psiko-sosyal yönden güçlendirmeyi ve kendi kendine yeterli hale gelmesini amaçlayan bir hizmet olup, bu yönde bir mevzuata sahiptir.

Bireyin maddi olarak desteklenmesinin yoksullukla baş etme noktasında yeterli olamayacağı görüşünü destekleyen ve sosyal hizmet müdahalesini sosyal yardım ile birleştirmeyi amaçlayan hizmet, korunma ihtiyacı içinde olan çocuk üzerinden ailelere ulaşmakta ve ailenin yaşam koşullarını değiştirmeye odaklanmaktadır. SED hizmeti ile ekonomik yardımın sosyal hizmetin bilgi ve değer temeli ile birleştirilmesi, güçlendirme ve çevresi içerisinde birey yaklaşımlarına dayanarak sosyal yardımın sosyal hizmet süreci ile beraber işlemesi ve bu sayede yoksulluğun azaltılması hedeflenmektedir. Bu bakış açısından yola çıkılarak yapılan araştırma bu hizmetten faydalan bireylerin içinde bulundukları durum ve bu duruma yönelik görüşleri ile ilgili bir çerçeve sunmaktadır. Araştırmadan hareketle ortaya çıkan sonuçlar SED hizmetinden faydalanan bireylerin tanıtıcı özellikleri, SED hizmetine ve bu hizmetin sunumuna yönelik görüşleri ve ilişkisel bulguları ifade eden sonuçlardan oluşmaktadır.

- Araştırmaya katılan SED faydalanıcılarının büyük çoğunluğu (% 85,9) kadınlardır. Kadınlar yoksulluğu erkeklere oranla daha ağır yaşamakta ve mağduriyetlerini sosyal yardım süreçlerinin baş faydalanıcıları olarak gidermeye çalışmaktadırlar.
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden faydalananların %39,1'i okur-yazar değildir. Katılımcıların içerisinde lise ve üzeri okul mezunu katılımcıların oranı %5.4'tür. Katılımcıların öğrenim sürecinden yoksun kalmaları istihdam süreçlerini de olumsuz etkilemekte ve eğitim yoksulluğun hem nedeni hem sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden faydalananların %48,9'u ev hanımı olup toplamda emeklilik hariç, %62,2'si çalışmayan katılımcılardan oluşmaktadır. Yaş dağılımına bakıldığında katılımcıların %40,6'sının 31-40

yaş aralığında, çalışma hayatına çok rahat katılabilecek üretken çağlarında olduğu tespit edilmiştir.

- Katılımcılar çocuklarını bırakacak kimseleri olmadığından ya da buldukları işin çalışma saatleri, çocuklarının kreş ve okul saatleri ile uyumlu olmadığından istihdam süreçlerine pek dâhil olamamaktadırlar. Bireylerin gelir getirici bir işte çalışamaması onları yoksulluğa itmektedir.
- SED hizmetinden faydalanan çocukların demografik özelliklerine bakıldığında 98 çocuktan 49'unun kadın (%50), 49'unun erkek olduğu (%50) görülmüştür. Bu çocukların %42,9'unun 10-14 yaş aralığında olduğu, bu oranı %30,6 ile 15 yaş üzerinde olan çocukların izlediği görülmüştür. Eğitim durumlarına bakıldığında çocukların %5,1'inin okur-yazar olmadığı, %28,6'sının ilkokul mezunu olduğu, %46,9 çocuğun ortaokula devam ettiği ve %19,4'ünün ise lise öğrencisi olduğu görülmüştür. SED Hizmetinden Faydalanan Çocukların Sosyal Güvencesi incelendiğinde ise 79'unun (%84) yeşil kartlı (GSS0) olduğu, 16'sının (%16) SSK kapsamında olduğu tespit edilmiştir.
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden faydalananların çoğunluğu (% 64.2) 3 ile 5 kişi arasındaki hane halkı büyüklüğünde yaşamaktadır. Bu ailelerin içinde tek ebeveynli aileler çoğunluktadır. Tek ebeveynli ailelerdeki bireylerin yoksulluk sürecinde diğer bireylere göre daha çaresiz hissettikleri ve duygusal olarak daha fazla yıprandıkları gözlenmiştir.
- Hanelerin % 77,1' inin aylık geliri 200 TL'nin altındadır. %65,9'luk kesimin sosyal güvenlik primi devlet tarafından ödenmektedir.
- Araştırmaya katılanların %45,7'si İzmit'e başka bir ilden göç etmiş, göçlerin % 44'ü Marmara'dan olmuştur.
- SED hizmetinden faydalananların %72,8'inin evlerinin kira olduğu, %84,8'inin herhangi bir yere borcu olduğu ve bu borcu olanların %70,6'sının borcunu ödeyemediği görülmüştür. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden faydalanan bireyler genel itibari ile sadece gelir durumlarının göz önüne alındığından, borç durumlarına kira giderlerine ilişkin bilgilerin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedirler.
- Hanelerinin ne kadar para ile geçinebileceği sorusuna %68,5'lik kesim 2000 TL ve altında rahatça geçinebileceklerini ifade etmiştir. Bu durum bireylerin

sadece temel ihtiyaçlarına odaklandıklarını, beklentilerinin ne kadar az olduğunu göstermektedir.

- Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalananların %75'i sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfının en az bir yardımından, %62,6'sı ise belediyenin 41 kart hizmetinden faydalanmaktadır. Burada sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan bireylerin diğer yardım kuruluşlarından da haberdar olduğu ve büyük çoğunluğun paydaş kuruluşların da hizmetinden faydalandığı görülmüştür. Araştırmaya katılan SED faydalanıcılarının %97,8'i SED'in diğer yardımlardan daha önemli olduğunu, bunun sebebinin ise her ay verilmesi (%58,6), fazla miktarda olması (%24) olduğunu ifade etmiştir
  - Araştırmaya katılan SED faydalanıcılarının bu hizmeti büyük oranda devlet kurumu, arkadaş ve komşularının yönlendirmeleriyle (%83,5) öğrendikleri, hizmetin tanıtımının yapılmadığını düşündükleri görülmüştür.
  - SED hizmetinden faydalanan bireylerin çoğunluğunun (%52,2) 4-6 yıl arasında yardım aldığı, %37' sinin 1-3 yıl arasında yardım aldığı görülürken 7 yıldan daha uzun süredir yardım alan 10 kişinin (%10.8) olduğu, yardım sürelerinin bireylerin koşullarında değişim yaratabilecek uzunlukta olduğu görülmüştür.
  - Katılımcıların hane ziyaretlerine ilişkin görüşlerine bakıldığında %47,8'inin yapılan ziyaretlerin yeterli olduğu görüşünü savunduğu, %37'sinin ise yetersiz olduğunu düşündüğü tespit edilmiştir. % 15,2'lik kesim ise hane ziyaretlerinin kendileri için çok önemli olmadığını belirtmişlerdir. Hane ziyaretlerinin sıklığını yeterli bulmayanların %55,9'u daha sık gelinerek yaşam koşullarının görülmesini, %29,4'ü sorunlarını anlatarak içlerini rahatlatmak istediklerini, %14,7'si denetim amaçlı gelinmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.
  - Katılımcılara almış oldukları yardımları eş, akraba ve komşularının bilip bilmediği sorulduğunda katılımcılardan %70'i eşinin, %41,3' ü akrabalarının, % 57,6'sı ise komşularının aldıkları yardımlardan haberdar olmadıkları ifade etmiştir. Aldıkları yardımı eş, akraba ve komşularının bilmediğini ifade eden katılımcılara bu durumun nedeni sorulmuş ve eşin parayı alacağı düşüncesi %82,9 ile başat bir neden olurken, yardımı aldığını öğrenirse eşin çalışmayacağının düşünülmesi %17,1 olarak oranlara yansımıştır. Akrabaların hizmetten faydalanıldığını neden bilmediği sorulduğunda katılımcıların

%55,3'ü akrabalarıyla görüşmediklerini söylerken %26,3' ü ise akrabalarının yardım almasını engellemesinden korktuğu için söylemediklerini ifade etmiştir. Komşuların ise %39,6 ile yardımı engellemesinden korkulduğu belirtilirken bu durumu sırasıyla acınmak istememek (%26,4), komşuları ile görülmemesi (%17),kurum tarafından söylenmemesinin ifade edilmesi (%7,5), komşularının eşine söylemesinden korkması (%5,7) ve komşuların para istemesinden korkulması (3.8) izlemiştir.

- Katılımcılardan %72,8'i SED hizmetinin yaşamlarını rahatlattığını, %95,6'sı bu hizmetten memnun olduğunu, %74'ü bu hizmetin yoksulluklarında azalma sağladığını ifade etmiştir.
- SED hizmetinden faydalanan bireylerin minnet duygusu içerisinde yardımdan memnun olduklarını dile getirdikleri görülürken ihtiyaç karşılama noktasında %60'lık bir kesiminin bu hizmetin ihtiyaçlarını karşılamadığını düşündüğü ya da kararsız kaldığı görülmüştür
- Hizmetin sunumuna yönelik olarak sorulan sorulara ise katılımcıların %54,34'ü hizmetten ihtiyacı olanların faydalandığını, %56,5'i bu hizmeti alan kişilerin tarafsız bir şekilde belirlendiğini, %87'si bu hizmetin kendilerine söylenen tarihte hesaplarına yattığını ve aksama yaşanmadığını belirtirken, hizmetin tanıtımlarının yeterince yapılıp yapılmadığı sorulduğunda katılımcıların yalnızca %19,6'sı tanıtımların yeterli olduğunu belirtmiş, %66,3'ü tanıtımların yeterince yapılmadığını ifade etmiştir.
- Borç ile çalışma durumu arasındaki ilişki incelendiğinde bireylerin çalışma durumunun borçlu olma üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı belirli bir kazancı olan bireylerin de borcu olduğu ve borçlarını ödeyemediğini ifade ettiği görülmüştür.
- SED hizmetinden faydalanan bireylere bu yardımı çocuklarından kaçı için aldıkları sorulmuştur. Katılımcıların % 69,2'si hangi çocukları üzerinden bu yardımdan faydalandığını bilirken; %30,8'i yardımları hangi çocukları üzerinden aldığını ya da kaç çocuğu için yardım aldığını bilmemekte ve hizmeti yeterince tanımamaktadır.
- SED hizmeti almadan önce ve aldıktan sonraki düzenli beslenme durumuna bakıldığında katılımcıların %35,9'unun düzenli beslenmelerinde olumlu yönde

değişim yaşandığı görülmüştür. Sağlık sorunlarının çözümü yönünde % 32,6, eğitim ihtiyaçlarının karşılanması yönünde %50,6 ve barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında %22,8'lik kesim durumlarında iyileşme olduğunu ve memnuniyetlerini ifade etmişlerdir ($p<.05$).

- SED hizmetinden memnun olma durumu ile bu hizmetin ihtiyacı karşılama durumu arasındaki ilişki incelendiğinde katılımcıların hizmetten memnun olmalarına rağmen ihtiyaçlarını karşılayamadıkları (%45,5) görülmüştür. Katılımcılar hizmetin kapsamının geliştirilmesini farklı ihtiyaçlarına yönelik olarak kendilerine yardımcı olunmasını istediklerini (kıyafet, eşya, fatura vb.) ifade etmişlerdir.
- Hizmetten memnuniyetini ifade eden katılımcıların %48'8'i geleceğe güvenle bakamadıklarını ifade ederken %14,8 katılımcı bu konuda kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Hizmetin ne kadar devam edeceğini bilmediklerinden geleceği düşünemediklerini ifade eden katılımcılar, yoksulluğu kaderleri olarak görme eğilimindedirler. Yardımın kesilmesi halinde daha kötü bir geleceğin onları beklediğine inanmaktadırlar.

ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda ilk olarak değinilmesi geren konu sosyal ve ekonomik destek hizmetinde sosyal destek kısmının zayıf kaldığıdır. Bireyin güçlendirilmesi temeline dayanan sosyal destek hizmeti 6 ayda bir yapılan periyodik takip süreçlerinde verilmeye çalışılmakta ve yeterli olmamaktadır. Ailelerin sorunları ile birebir ilgilenerek onlara kılavuzluk edecek personelin istihdamı, sürecin daha iyi işlemesine ve kendi kendine yeten bireylerin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Bu temel öneriden sonra aşağıdaki önerilere yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

- Yoksulluk tüm dünyada var olan ortak bir sorundur. Bu sorunun çözümüne yönelik doğrudan politikalardan biri olan sosyal yardımların tek bir elden yürütülmesini sağlayacak, sosyal adaletin var olduğu bir sistem kurulması gerekmektedir. Hizmetin tek elden yürütülmesi hem yardım alacak kişinin yaşadığı sorunları bir kez anlatmasını sağlayacak ve çeşitli yerlere başvurmak için harcanan zaman, emek ortadan kalkacak hem devletin kaynakları daha verimli kullanılacak ve sosyal yardımın sosyal hizmet müdahalesi ile birlikte verilmesi kolaylaşacaktır.
- Yoksullukla mücadele politikaları hazırlanırken, sosyal yardım süreçlerinde bakanlıkta görev alan üst düzey yöneticilerin ve çalışanların yanı sıra tüm illerde bu amaçla çalışan görevlilerin de fikrinin alınması ve politikaların belirlenmesi uygulamanın daha işler hale gelmesini sağlayacaktır.
- Yoksullukla mücadele için yapılan sosyal yardımların hane ziyaretleri sürecinde sosyal hizmet lisans mezunu kişilerin görevlendirilmesi gerekmekte ve görevli personelin yoksulluk ve sosyal politikalarla ilgili hizmet içi eğitimler almasına özen gösterilmesi önem arz etmektedir. Yoksullukla mücadelenin sadece sosyal yardım ile olmayacağı ve her meslek grubunun sosyal hizmet müdahalesinde bulunamayacağı anlaşılmalıdır.
- Pek çok araştırmada da benzer sonuçlar bulunmakla birlikte, bu araştırma sonuçlarında görüldüğü üzere sosyal yardım sistemi faydalanıcılarının eğitim seviyeleri düşüktür. Yoksulluğun ortadan kaldırılması sürecinde eğitime daha fazla önem verilmelidir.

- Yoksulluğun önlenmesi için yoksul bireylerin çalışabileceği, aynı zamanda meslek edinebileceği çalışma ortamları olması ve istihdam politikalarının buna uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Eğitim seviyesi düşük olduğundan daha çok vasıfsız, geçici, mevsimlik işlerde çalışan yoksul kesim için ilk olarak hem kurs hem istihdamın birlikte olduğu asgari geçim oranı, çalışma saatleri ve çalışma koşullarını gözeten meslek edindirme atölyeleri kurulabilir.
- Sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan grubun büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta ve bu durum kadın yoksulluğunu gözler önüne sermektedir. Bu nedenle kadın yoksulluğunun temeline oturan toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu çözülmeli, kadına yönelik bakış açısının değişmesi için okul öncesi dönemden itibaren toplumsal cinsiyet eşitliği okul müfredatlarına eklenmelidir.
- Araştırma sürecinde yardımdan memnun olunmasına rağmen yardımın bireylerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kaldığı görülmüştür. Sosyal yardımlar aileleri yoksulluk sarmalından kurtaramamaktadır. Bu nedenle yoksullukla mücadele etmek sadece tek bir Bakanlığın üzerinde olmamalıdır. Araştırmanın alan yazınında yoksulluğun pek çok disiplin ile etkileşimde olduğu görülmüştür. Eğitim, sağlık, suç, göç süreçleri ile birebir ilişkili olan yoksulluk ile mücadele için tüm illerde koordinasyon kurulları kurulmalı ve bu koordinasyon kurullarının teknik kurul ve alt çalışma grupları oluşturulmalıdır. Alt çalışma gruplarında ve teknik kurullarda oluşturulan projeler il koordinasyon kurullarında değerlendirildikten sonra faaliyete geçmeli ve raporlamaları tüm bakanlıklara yapılmalıdır.
- Araştırma sonuçlarında katılımcıların çoğunluğunun SED hizmetini yönlendirmeler sonucu öğrendiği görülmüş ve hizmete ilişkin memnuniyet sorularında katılımcılarının bu hizmetin tanıtımının yeterince yapılmadığını düşündüğü tespit edilmiştir. Bu nedenle hizmetin tanıtımı ile ilgili iletişim araçlarının kullanılması hizmetin görünürlüğü artıracaktır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Adaçay, Funda Rana (2008). Ekonomik kalkınmada yoksulluk. Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Aktan, Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural (2002) "Yoksulluk: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri". Şu kitapta: Ed Coşkun Can Aktan. Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 1-12.

Aktan, Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural (2002) "Yoksulluk: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri". Şu kitapta: Ed Coşkun Can Aktan. Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 1-12.

Altan, Ömer Zühtü (2004). Sosyal politika dersleri**.** Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altınışık, Remzi, Recai Coşkun, Engin Yıldırım vd (2002). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri-SPSS uygulamaları. Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Balcı, Şebnem Gökçeoğlu (2007). Tutunamayanlar ve hukuk. Ankara: Dost Yayınları.

Başkaya, Fikret (2001). Azgelişmişliğin sürekliliği. Ankara: İmge Kitabevi.

Buğra, Ayşe, Çağlar Keyder (2002). Bir temel hak olarak vatandaşlık gelirine doğru. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cüceloğlu, Doğan (1997). İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi

Dumanlı, Recep (1995). Yoksullukla mücadele yeni ve etkin bir sistemin kurulmasında düzenleme yapılması gereği. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Dumanlı, Recep (1996). Yoksulluk ve Türkiye'deki boyutları. Ankara: DPT Yayınları.

Erdoğan, Necmi (2002). Yoksulluk halleri – Türkiye'de kent yoksulluğunun toplumsal görünümleri. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.

Gerek, Nuvit, Ahmet İlhan Oral (2004). Sosyal güvenlik hukuku. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Giddens, Anthony (2002). Sosyoloji. (Yay. Haz.) H. Özel, C. Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gündoğan, Naci (2007). Yoksulluğun değişen yüzü: çalışan yoksullar. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İkizoğlu, Musa (2001). Türkiye'de yoksulluk ve sosyal yardım uygulamalarının bugünkü durumu. İnsani gelişme ve sosyal hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar'a armağan. Hazırlayanlar: Kasım Karataş ve Çiğdem Arıkan. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayın No.009.

Kesgin, Bedrettin (2013). Kamu sosyal politikalarında sosyal yardım. İstanbul: Açılım Kitap.

Koşar, Nesrin (2000). Sosyal hizmetlerde sosyal yardım alanı (yoksulluk ve sosyal hizmet). Ankara: Şafak Matbaacılık.

Jonge, Paul Van Hanswick De (1998). Yoksulluğu önleme stratejileri, yoksulluğu önleme stratejileri açılış konuşması. İstanbul: TESEV Yayınları.

Lewis, Oscar (1965). La Vida/İşte Hayat: "Yokluk Kültürü İçindeki Bir Porto Riko'lu Aile Üzerine İnceleme (Çev. V. Çelikbaş). İstanbul: E Yayınları.

MacPherson, Steward, Richard Silburn (1998). "The meaning and meaurement of poverty''. Şu kitapta: Ed John Dickson. Poverty: a persistent global reality. Oxford: Oxford University Press, 2.

Makal, Ahmet (2007). Cumhuriyet'ten 21. yüzyıla türkiye'de çalışma ilişkileri. Ankara: Gulama Merkezi.

Oğuz, Işık, Melih Pınarcıoğlu (2001). Nöbetleşe yoksulluk sultanbeyli örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.

Oğuz, Işık, Melih Pınarcıoğlu (2003). Nöbetleşe yoksulluktan kuralsız yoksulluğa. İstanbul: TUSIAD Yayın Organı.

Oktik, Nurgül (2008). Yoksulluk olgusuna kavramsal ve kuramsal bir bakış, Türkiye' de yoksulluk çalışmaları. İzmir: Yakın Yayınları.

Önder Harun, Fikret Şenses (2006). "Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluk düşüncesi". Şu kitapta: İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, Prof. Dr. Kemali Saybaşılı'ya Armağan, İstanbul.

Özdemir, Süleyman (2004). Küreselleşme sürecinde refah devleti. İstanbul: İTO Yayınları.

Silva e Silva, Marina Ozanira (2002). Asgari gelirden vatandaşlık gelirine: Brezilya'da gelir aktarımı programlarının gelişimi, bir temel hak olarak vatandaşlık gelirine doğru. Der.: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenses, Fikret (2002). Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenses, Fikret (2003). "Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz? Gözlemler ve Öneriler". Şu kitapta: İktisat Üzerine Yazılar I – Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve

Sınıflar (Korkut Boratav'a Armağan), Der. Ahmet H. Köse, Fikret Şenses, Erinç Yeldan. İletişim Yayınları, 32-353.

Tekeli, İlhan (2007): "Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategorileri", Şu Kitapta: Haz. Ayhan Kaya, Bahar Şahin. Kökler ve Yollar, Türkiye'de Göç Süreçleri. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 471.

Toksöz, Fikret (2008). Yoksullukla mücadele için stratejik planlama araçları. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.

Tuncay, Can. (1986). Sosyal güvenlik hukuku dersleri. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Adaman, F., Çağlar Keyder (2007). "Türkiye'nin Büyük Kentlerinin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma". TES-İŞ dergisi: 84.

Aksu, Bora. (2007). "Yoksulluk ve kadınlar." TES-İŞ Dergisi, 95.

Aktan, C.C., Hüseyin Şen (2001). "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri". Yeni Türkiye, ekonomik kriz özel sayısı, 2(42): 1226.

Altay, Asuman (2007). "Küreselleşen yoksulluk olgusunun önlenmesinde mikrofinansman yaklaşımı.",Finans Politik Ekonomik Yorumlar, 44(510), 62-63.

Altındağ, Özgür (2007). Sosyal Yardım Sisteminin Çalışanların Gözüyle Değerlendirilmesi (Ankara Örneği). Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arpacıoğlu, Ö., Mehmet Yıldırım (2011). "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi". Niğde Üniversitesi İİBF dergisi, 4 (2): 63-74.

Aydın K., Tuncay Güloğlu (2011). "Türkiye'de nispi yoksulluğun sosyoekonomik analizi". Sosyal siyaset konferansları dergisi, (60): 1-10.

Bağdadioğlu, Enis (2003). "Yoksulluk sınırı ve asgari ücret.", Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Dergisi, 3, 111.

Başbakanlık Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM) (2010). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü. Ankara: Ermat Matbaacılık,

Beken, Hikmet Gülçin (2006). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bilen, M., Mustafa Çalışır (2013). "Türkiye'de Yoksulluk Tuzağının Politik Belirleyicileri". Akademik incelemeler dergisi, 8 (1): 327.

Bourguignon, François (2004). The Poverty-Growth Inequality Triangle", The Indian Council for Research on International Economic Relations, New Delhi:4.

Buğra, Ayşe (2004). "Devletçi dönemde yoksulluğa bakış ve sosyal politika: 'zenginlerimiz nerede?." Toplum ve Bilim Dergisi, 99, 78.

Buğra, Ayşe (2005). Yoksulluk Ve Sosyal Haklar. İstanbul: Boğaziçi Sosyal Politika Platformu.

Buğra, Ayşe (2007). Türkiye'nin Kamu Sosyal Harcamalarının Karşılaştırmalı bir Analizi. İstanbul: Boğaziçi Sosyal Politika Forumu.

Buğra, Ayşe (2008). Yoksullukla Mücadeleden Ne Anlıyoruz?. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Burkett, Paul (1990). "Poverty crisis in the third world: the contradictions of world bank policy."Monthly Review, 42 (7), 22.

Resmi Gazete (23 07 2004). Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5216 sayılı Kanun), 25531.

Cheng, J. ve Ching Chuang (2011). "Impact of Social Allowances on the Elderly Poverty in Taiwan: 2002-2008". Journal of Asian public policy, 4 (2): 52-75

Çakır, M., Şansel Aldemir (2001). "Yoksulluğun Küresel Boyutları". Avrupa araştırmaları dergisi, 9 (2): 179.

Çengelci, Ethem (1993). "Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi." H.Ü. SHY dergisi, (11), 72-73.

Çamur Duyan, Gülsüm (2006). Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ferreira, Francisco , Philippe G. Leite ve Martin Ravallion (2010), "Poverty Reduction Without Economic Growth? Explaining Brazil's Poverty Dynamics 1985-2004". Journal of development economics, (93): 65-72.

Dansuk, Ercan (1997). Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi. DPT uzmanlık tezi, Ankara.

Dansuk Ercan (2003). "Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi". Yoksulluk Sempozyumu. Deniz Feneri Derneği: 245.

Demirci Emin Yaşar (2003). "Yoksulluğun Tüketilmesi". Yoksulluk Sempozyumu. İstanbul: Deniz Feneri Derneği, 19.

Dilik, Sait (1980). "Sosyal yardımlar-iki anlamlı bir terim." Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, (35): 69-71.

DİE (2003). 2003 Yoksulluk Çalışması. Ankara: Haber Bülteni.

DPT (2001). Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele. Ankara: Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

DPT (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele. Ankara: Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Duyan, Veli (2003). "Sosyal hizmetin işlev ve rolleri." Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 14(2): 20.

EAPN (2007). Poverty and Inequality in the EU.

Ekim, Başak (2007). "Sosyal dışlanma ile mücadelede hak temelli yaklaşım." TES-İŞ Dergisi, 81.

Erdem, Tevfik (2003). Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma Ankara Kent Yoksulları. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Franco, S. (2003). Different Concepts of Poverty: An Empirical Investigation and Policy Implications. Helsinki: Paper for WIDER Conference on Inequality, Poverty and Human Well-Being.

Gülçin Beken, Hikmet (2006). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gündoğan, Naci (2003), "Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü Ve Önemi". Yoksulluk Sempozyumu. İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği: 161.

Gürses, Didem (2007). "Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları." Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 60-69

Hacımahmutoğlu, Hande (2009). Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi. DPT uzmanlık tezleri, Ankara.

Haralambos, M., Martin Holborn (2001). "Yoksulluk Kuramları". Felsefe logos dergisi, (14): 85-86.

Ivancev, O., Milena Jovicic (2011), "The Effects Of Social Policy On İncome İnequality İn Serbia". Post-communist economies, 23 (3):28-42.

İnsel, Ahmet (2001)."İki yoksulluk tanımı ve bir öneri". Toplum ve Bilim, (89), 66.

Işık Erol, Sevgi (2014). "Sosyal yardımlar genel müdürlüğü'nün yoksullara yönelik sosyal politikaları: Van örneği". Journal of Life Economics, (2), 166.

İbrişim, Nur (2008). Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi Ve Türkiye Üzerine Analizi. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

İkizoğlu, Musa (2000). Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kabaş, Tolga (2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri Ve Yoksullukla Mücadele Yolları. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Karataş, Kasım (2003). "Yoksullukla Mücadelede Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar". Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri. Ankara: İHD/TİHV:130.

Kesgin, Bedrettin (2008). Yoksulluğa Yerel Müdahale "Sosyal Belediyecilik" Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri. Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kesgin, Bedrettin (2011). "Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar", İş Ahlakı Dergisi, Sayı: 7, Cilt: 4, s. 65-75, İstanbul.

Kesici, Mehmet Rauf (2007). "Yoksulluk ve şiddet döngüsünün sosyal politika açısından analizi." Çalışma ve toplum dergisi, (2), 21-121.

Kırlıoğlu, Mehmet (2015). Sosyal Ve Ekonomik Destek Alan Ailelerde Yoksulluk, Sağlık Ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi: Konya Örneği. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kutlu, Denizcan (2014). Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ledgerwood, Joanna (1999). Microfinance handbook: An Institutional and Financial Perspective. Washington: World Bank.

Longley, Catherina, Ian Christoplos, Tom Slaymaker (2006). Agricultural Rehabilitation: Mapping the Linkages Between Humanitarian Relief, Social Protection and Development. London: The Humanitarian Policy Group HPG Research Report.

Metin, Banu (2012). "Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye'de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı", Sosyal Güvenlik Dergisi (1): 117.

OECD, 2008. Growing Unequal Income Distribution and Poverty in OECD Countries. Paris: OECD.

Oruç, Yeşim M. (2001). "Küresel yoksulluk ve birleşmiş milletler". Toplum ve Bilim, (89): 79-80

Özey, Ramazan (2003). "Yoksulluk Coğrafyası". (Ed) Ahmet Emre Bilgili, İbrahim ALTAN. Yoksulluk Sempozyumu. İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği: 137.

Özmete, Emine (2013). "Yoksulluk ve sosyal yardımlar". Biz Bir Aileyiz Dergisi, 2(2), 1-5.

Öztürk, M., Başak Işıl Çetin (2009). Dünyada Ve Türkiye'de Yoksulluk Ve Kadınlar, Yaşar üniversitesi dergisi, 3(11): 2669-2689.

Quibria, Mohammed Ghulam (2002). "Growth and Poverty: Lessons from the East Asian Miracle Revisited." ADB Institute Research Paper Series, 7.

Praag, Bernard Van, Ada Ferrer-i Carbonell (2006). "A Multi-dimensional Approach to Subjective Poverty". Modified version of a paper, presented at the occasion of the opening conference on 'The Measurement of Multidimensional Poverty, Theory and Evidence' of The International Poverty Centre (UNDP) in Brasilia.

Salim, Muammer (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Sallan Gül, Songül ve Hüseyin Gül (2006), Türkiye'de Sosyal Yardımlar ve İstihdam İlişkisi, Report Prepared for the UNDP (Draft), Ankara.

Sapancalı, Faruk (2005). "Avrupa Birliği'nde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri." Çalışma ve Toplum, 6(3), 53-127.

Sarısoy, İ., Selçuk Koç (2010), "Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi". Maliye dergisi, (158): 326-348.

Schirle, Tammy (2000). What is the Impact of Social Assistance Programs on Income Inequality in Canada. Master thesis, Dalhousie University Department of Economics, Canada.

Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Genel Müdürlüğü (2008). Stratejik Plan 2009-2013, Ankara.

Szulc, Adam (2012), "Social policy and poverty." Eastern European Economics, 50(5), 2-5.

Saunders, Peter (2004). Towards a Credible Poverty Framework From Income Poverty To Deprivation. Australia: Social Policy Research Centre Discussion Paper. 131.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi (2014), Araştırma Sonuç Raporu (2014), Ankara.

Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) (2010), Faaliyet Raporu.

Şener, Ülker (2010). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu.

Şengür, M., Sami Taban (2012). "Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 13(1): 67.

Taner, Okan (2004). Dünyada Ve Türkiye'de Küreselleşme Ve Yoksulluk Süreci. Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Taşcı, Faruk (2008). "Sosyal yardım yapma(ma) gerekçeleri üzerine yaklaşımlar." Kamu İş Dergisi. 8(4), 2-12.

Tamur, Ö.E. (2010). Göç Ve Toplumsal Cinsiyet: Kemalpaşa'da Gecekondulu Kadınların Göç Deneyimi. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Teber, Vijdan. (2017). Sosyal Yardımların Çalışma Hayatındaki Olumsuz Etkileri: Tembellik. Yüksek lisans projesi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Temiz, Hasan Ejder (2008). "Dünyada Kronik Yoksulluk Ve Önleme Stratejileri." Çalışma ve Toplum Dergisi, (2), 62-74.

Toit, Andries Du (2004). "'Social Exclusion' Discourse and Chronic Poverty: A South African Case Study." Development and Change. 35(5), 996.

Tosuner, Özlem (2007). Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Turgut, Mustafa (2017). Sosyal Yardım Alan Ailelerin Yaşam Doyumu Üsküdar Örneği. Yüksek lisans tezi, T.C. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türkoğlu, İlker (2013). "Sosyal devlet bağlamında Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal güvenlik." Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), 8(3), 295.

TÜİK, (2011), "Yoksulluk Araştırması Sonuçları 2009", Ankara.

TÜİK, (2015). "İstatistiklerle Çocuk, Statistics on Child 2014", Ankara.

TÜİK, (2017), "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016", Ankara.

Ustabaşı, Dilara (2013). Kamu Ve Kamu Dışı Sosyal Yardım Uygulamalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma -Konya Örneği. Yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Uzun, Ayşe Meral (2003), "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası." Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2), 155-156.

Veenhoven, Root (2004). Subjective Measures of Well Being. WIDER Discussion Paper, Helsinki: 7.

Wagle, Udaya (2002). "Rethinking poverty definition and measurement." International Social Science Journal, (171), 156-161.

Weiss, Robert (1984). "The impact of marital dissolution on ıncome and consumption ın single-parent household." Journal of Marriage and the Family, 46(1), 115.

World Bank (2000). World Bank Development Report 2000/2001': Attacking Poverty: Washington: Oxford Üniversity, 22684

Yakut Çakar, B. , Volkan Yılmaz, vd. (2011). Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi Sonuç Raporu. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını.

Yaşar, Muhammet Ruhat ve Reşat Açıkgöz (2011). "Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi". Elektronik sosyal bilimler dergisi, 10 (36): 408-426.

Yılmaz, Ali (2009). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Mücadeleye Etkisi: "Hilvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Örneği". Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Yılmaz, Sibel (2006). Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları içindeki Yeri (Eskişehir Örneği). Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yücel, Duygu (2011). "Türkiye'de yoksulluk sorunu ve kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğa etkileri üzerine bir araştırma." Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2).

Zengin, E., Ayhan Şahin, Salih Özcan (2012). "Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları". Celal Bayar Üniversitesi yönetim ve ekonomi dergisi, 19 (2): 141.

Elektronik Kaynaklar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.aile.gov.tr/data/58b58e4c691407119c139239/2016%20%20faaliyet%20raporu.pdf/15.04.2018.

Du, Y. ve A. Park (2006), "The Effect of Social Assistance on Poverty Reduction: Evidence from Household Surveys in Urban China",

http://www.networkideas.org/ideasact/jun07/Beijing_Conference_07/Du_Yang.pdf Erişim tarihi 10.05.2018.

Gündoğan, N. (2008), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele". http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedya/ocaksubat2008/Dosya.pdf Erişim tarihi/12.4.2015.

Renata, Lok-Dessallien, "Review of Poverty Concepts and Indicators'', http://kambing.ui.ac.id/ommopurbo/library/libtary-ref-ind1/application/poverty-reduction/Povertyi/Review of Poverty Concepts.pdf/31.03.2015

UNDP (United Nations Development Programme), 2014. Human Development Report 2014. http://www.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr-2014.htm l/06.04.2018.

Karakuş, Cahit (2018). Araştırma Yöntemleri Ders Notları. http://ylt44.com/ders/arastirmayon/00%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Y%C3%B6ntemleri.pdf/05.04.2019.

EKLER

EK 1 Anket Formu

	Kocaeli Üniversitesi AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞININ SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİNDEN FAYDALANAN AİLELERDE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ: İZMİT İLÇESİ ÖRNEĞİ **2014/2015**	Anket No

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü yüksek lisans öğrencisi olarak Doç. Dr. Burcu Yakut-Çakar danışmanlığında yürütmekte olduğum yüksek lisans bitirme tezim kapsamında İzmit'te 1 (bir) yıldan fazla süredir Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın vermiş olduğu SED hizmetinden faydalanmakta olan ailelerin yardım almadan önce ve aldıktan sonra ekonomik durumlarında değişim olup olmadığını inceleyen bilimsel bir çalışma yapmaktayım. Bu çalışma kapsamında İzmit' te 1 yıldan fazla süredir SED hizmetinden yararlanan aileler ile görüşülmekte ve SED hizmetinden faydalanan kişilere araştırmacı tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmaktadır. Çalışmaya katılıp katılmamak ve eğer katılırsanız çalışma esnasında sonlandırıp sonlandırmamak sizin seçiminizdir. Çalışmanın raporlanacağı bitirme tezinde kesinlikle isminiz kullanılmayacaktır, vereceğiniz tüm bilgiler ve isminiz kesinlikle gizli tutulacaktır. Görüşme/anket çalışması yaklaşık 30/40 dakika sürecektir. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Burcu Yakut-Çakar
Tez öğrencisi: Tuğba UĞUR

A. HANE HALKI BİLGİLERİ

A1. Kocaeli'ne herhangi bir yerden göç ettiniz mi? (Cevabınız hayır ise B bölümüne geçiniz.)

1	Evet
2	Hayır

A2. Ne zaman ve nereden göç ettiniz?

A3. Göçün sebebi neydi?

B. HANEHALKI BİLGİLERİ

ANKETÖR NOTU: Hanehalkı, bir arada yaşayan ve giderleri paylaşan kişilerden oluşmuştur. Aile üyesi olup, tatilde olanları ve başka yerde okuyanları da kapsar. Hanede yaşayan hizmetçiler ve diğer çalışanlar, askerde, hapiste, yurtdışında veya uzun süreli hane dışında olanlar hanehalkı ferdi olarak sayılmazlar. Öncelikle tüm isimleri alınacak ve SED hizmetini alan kişi dahil her isim için yatay sorular yönlendirilecektir. Hanehalkı üye sayısı 12'den fazlaysa, bilgiler yedek sayfaya kaydedilerek devam edilecektir.

B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10
Herkes	Herkes	Herkes	Herkes	5 yaş ve üzeri	12 yaş ve üzeri	5 yaş ve üzeri	Herkes	86' da 1 yanıtını verenlere	87' de 1, 6,7,8,9 ve 10 yanıtını verenlere
Siz dahil sürekli olarak bu hanede yaşayan kişilerin toplam sayısını söyler misiniz? Anketör aşağıya işaretleyin	Adı-Soyadı (SED Hizmetinden Faydalanmakta Olan Çocukları Da Mutlaka Belirtiniz)	Cinsiyet 1>Erkek 2>Kadın	Yaş	Eğitim durumu nedir? 1>Okuryazar değil 2>Okuryazar 3>İlkokul (5 yıl) 4>İlköğretim (8 yıl) 5>Ortaokul 6>Lise 7>Yükseokul 8>Üniversite ve üzeri	Medeni durum 1>Evli 2>Bekar 3>Boşanmış 4>Eşi vefat etmiş 5>Diğer (belirtiniz)	İşgücü Durumu 1> Emekli 2> Öğrenci 3> Ev kadını 4> İşsiz-iş arıyor 5> İşsiz ama iş aramıyor 6> Kamuda sürekli bir işi var (memur, işçi vb) 7> Özel sektörde sürekli bir işi var (memur, işçi vb) 8> Geçici işlerde çalışıyor (günlük, mevsimlik, parçabaşı, yevmiyeli vb) 9> Çiftçilik / Hayvancılık yapıyor 10> Esnaf / Kendi işi 11> Okul çağında ancak okula gitmiyor 12> Okul çağında değil	Sağlık sigortası var mı ya da herhangi bir sağlık sigortasından yararlanıyor mu? Varsa hangisi? (Çoklu cevap olabilir) 1> Yok 2> Emekli Sandığı 3> Bağkur 4> SSK 5> Özel sağlık sigortası 6> Yeşilkart (Primini Devlet yatırıyor) 7> Genel sağlık sigortası (Kendisi prim yatırarak)	Evli olanlar partnerleri ile mi ikamet ediyorlar? 1> Evet 2>Ayrı yaşıyorlar 3>Cezaevinde 4>Diğer(belirtiniz)	Hanede Çalışan kişilerin aylık gelir durumları nedir?
1				[redacted]					
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
									Toplam

C. HANE İÇİNDE GELİR VE GİDER DURUMUNA İLİŞKİN BİLGİLER

C1. Oturduğunuz ev kira mı?

(Yazınız) :.....

C2. Oturduğunuz ev kira ise ne kadar kira ücreti ödüyorsunuz?

(Yazınız) :.....

C3. Şu anda borçlu olduğunuz herhangi bir kişi ya da kurum var mı?

1	Evet
2	Hayır

C4. Nereye borçlusunuz? (Burada diğer cevabı verilen borçların senet karşılığı olup olmadığı (yaptırım gücü) ayrıntılandırılacaktır).

1	Banka Kredisi
2	Kişiye
3	Kamu Kurumuna
4	Diğer

C5. Borçlarınızı ödeyebiliyor musunuz?

1	Evet
2	Hayır

C6. Borçlarınızı ödeyemiyorsanız sebebini öğrenebilir miyim?

(Yazınız) :.....

C7. Sizce toplam aylık hane geliriniz en az ne kadar olsa (kişi başına ne kadar düşse) rahat bir yaşam sürerdiniz? (kira hariç)

(Yazınız) :.....

D. KAMU KURUM VE KURULUŞLARININ HİZMETLERİNE İLİŞKİN BİLGİLER

D1. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün SED hizmetinden yararlanan çocuklarınız korunma kararlı mı? (SED hizmetinden faydalanan çocukların korunma kararlı olup olmadığı veya daha önce korunma kararlı olup korunma kararının kaldırılıp kaldırılmadığı sorgulanacaktır)

Yazınız:

D2. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün SED dışında yararlandığınız başka bir hizmeti var mı? (Devam eden ya da daha önce alınan hizmetler sorgulanacak ve ailenin hatırlamasına yardımcı olmak amacıyla var olan hizmetler anlatılacaktır.)

1	Evet
2	Hayır

D3. Var ise hangi hizmetlerinden yararlandınız/yararlanıyorsunuz?

1	Koruma Altında çocuğum var
2	Kadın Konukevi
3	Evlat edinme- Koruyucu aile
4	Evde Bakım Parası
5	Eğitim ve Danışmanlık Hizmeti

D4. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün SED dışında yararlandığınız hizmet süreçlerini detaylandırır mısınız? (Hizmet ne zaman, hangi ihtiyaca istinaden başladı, sonlandı mı yoksa devam ediyor mu vb.)

(Yazınız) :

D5. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfından (SYDV) yardım alıyor musunuz? Hanede sizinle birlikte yaşayan tüm bireyleri düşünerek yanıtlayın. (Ailenin hatırlamasına yardımcı olmak amacıyla var olan SYDV hizmetleri anlatılacaktır).

1	Evet
2	Hayır

D6. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının Hangi yardımlarından faydalanıyorsunuz? Hanede sizinle birlikte yaşayan tüm bireyleri düşünerek yanıtlayın.

1	Gıda
2	Yakacak
3	Barınma
4	Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım
5	Şartlı Nakit Transferi
6	65 yaş maaşı (2022)
7	Engelli Maaşı (2022)
8	Diğer nakdi Yardımlar (yazınız).....

D7. Yardım aldığınız başka kurum ve kuruluş var mı? (Belediye, dernek , vakıf, burs vb.)

(Yazınız) :.....

D8. Aldığınız yardımlardan hangisinin sizin için daha öncelikli olduğunu sebebiyle birlikte ifade edebilir misiniz? (Tüm yardımların düşünülerek yanıtlanması gerekmektedir.)

(Yazınız) :

E. SED HİZMETİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME SORULARI

E1. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün SED hizmetinden hangi tarih itibari ile faydalanmaya başladınız?

(Kişinin beyanı):

(SED hizmetinin dosyadaki başlangıç tarihi):

E2. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün SED hizmetinden kaç çocuğunuz için faydalanıyorsunuz?

(Kişinin beyanı):

(SED hizmetinin dosyadaki başlangıç tarihi):

E3. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün SED hizmetini alan kişinin SED hizmetinde faydalanmakta olan çocuğa yakınlık durumu nedir?

(Yazınız) :.....

E4. SED hizmetinden nasıl haberdar oldunuz?

(Yazınız) :.....

E5. Hane halkının taşınır/taşınmaz sahip olduğu gayrimenkul durumu nedir?

Şu Anki Durum		Yardım Almadan Önce	
Var	Yok	Var	Yok

E6. Hane halkına ait hayvan cinsi ve miktarı nedir?

	Şu Anki Durum			Yardım Almadan Önce		
	Var	Miktarı (Adet)	Yok	Var	Miktarı (Adet)	Yok
Küçükbaş						
Büyükbaş						

E7. Alınan yardımlara ilişkin değerlendirme sorularında kesinlikle hayır ve hayır cevabını verdiğiniz sorularda yaşanan durumun sebebini anlatabilir misiniz?

(Yazınız) :.....

E8. Yardım almadan önceki ve sonraki durumunuzu düşündüğünüzde hanenizi ve kendinizi ekonomik açıdan nasıl ifade ederiniz?

	Şu Anki Durum				Yardım Almadan Önce			
	Evet	Hayır	Kısmen	SED hizmeti bu durumu etkilemedi	Evet	Hayır	Kısmen	SED hizmeti bu durumu etkilemedi
Temel gıda ihtiyaçlarınızı karşılıyor musunuz?								
Düzenli besleniyor musunuz?								
Sağlık sorunlarınızı çözümlüyor musunuz?								
Eğitim ihtiyaçlarınızı karşılıyor musunuz?								
Barınma İhtiyaçlarınızı karşılıyor musunuz								

E9. Yardım almadan önceki ve sonraki durumunuzu düşündüğünüzde ihtiyaçlarını karşılayamadığınızı ifade ediyorsunuz? Peki bu ihtiyaçlarını nasıl karşıladığınızı anlatabilir misiniz?

(Yazınız) :.....

E10. Yardım sürecini değerlendirmek için ne sıklıkla hane ziyaretleri yapılıyor?

(Yazınız) :.....

E11.

Bu yardımı aldığınızı aşağıdaki kişilerden hangileri biliyor? (Bilmiyor dendiğinde bu durumun nedeni ayrıntılandırılacaktır)		
	Biliyor	Bilmiyor
Eşiniz		
Yakın Akrabalarınız (Anne, Baba, kardeş)		
Komşu, 2. Derece, Arkadaş		

E12. Yardım sürecini değerlendirmek amacıyla yapılan hane ziyaretleri sıklığı sizin için yeterli mi? Başka herhangi bir durumda SED hizmeti uygulayıcılarının hanenize gelmesini istediğiniz oldu mu? (Yeterli değil diyenler için bu durum ayrıntılandırılacaktır).

(Yazınız) :.....

E13. Aşağıdaki soruları yanıtlayınız

ALINAN SOSYO-EKONOMİK DESTEK HİZMETİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME SORULARI						
	Kesinlikle Hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle Evet	
Aldığınız Sosyo-Ekonomik Destek Hizmeti yaşaminizi rahatlattı mı?						
Genel olarak sosyo-ekonomik destek hizmetinden memnun musunuz?						
Aldığınız sosyo-ekonomik destek hizmetinin ihtiyacınızı karşıladığını düşünüyorsunuz?						
Aldığınız sosyo-ekonomik destek hizmetinden dolayı hanenizin yoksulluğunda bir azalma olduğunu düşünüyor musunuz?						
Aldığınız sosyo-ekonomik destek hizmeti geleceğe güvenle bakmanızı sağlıyor mu?						
Çocuklarınızın sizden daha rahat bir hayat yaşayabileceğini düşünüyor musunuz						
Sizce sosyo-ekonomik destek hizmetinden ihtiyacı olanlar faydalanıyor mu?						
Sizce sosyo-ekonomik destek hizmeti alan kişiler belirlenirken tarafsız davranılıyor mu?						
Sizce sosyo-ekonomik destek hizmeti zamanında dağıtılıyor mu?						
Sizce sosyo-ekonomik destek hizmetinin tanıtımları yeterince yapılıyor mu?						

ANKETİ CEVAPLAYAN KİŞİNİN:

Adı Soyadı:

Telefon:

Adres:

EK 2 İzin Belgesi

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sayı : 73595336-605- **33843** 02/03/2015
Konu : Veri Toplama (Tuğba UĞUR)

MÜSTEŞARLIK MAKAMINA

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 19/02/2015 tarih ve 27501 sayılı yazısı ile Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Bilimler Enstitisü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yükseklisans öğrencisi Tuğba UĞUR' un Doç. Dr. Burcu YAKUT ÇAKAR danışmanlığında yürüteceği "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmetinden Faydalanan Ailelerde Yoksulluğun Görünümü: İzmit Örneği" konulu tez çalışması kapsamında Kocaeli Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne bağlı Sosyal Hizmet Merkezinde uygulama yapabilme talebi bildirilmiştir.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 19/02/2015 tarih ve 27501 sayılı yazısında, araştırma talebine ilişkin dökümanın 2. Bölümünde 1 yıldan fazla süre ile SED hizmetinden yararlandırılan aileler arasından rastgele seçilecek olan 7 aile ile bir pilot çalışmanın yapılmasının planlandığı, bu çalışma sonucunda araştırmanın soruları ile görüşme formunun yeniden şekillendirilebileceği belirtilmiş olup soruların son halinin Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğümüzün onayına gönderilmesi şartıyla olumlu değerlendirildiği bildirilmiş olup, ilgili üniversite tarafından bu şarta uyulması esas olmak üzere söz konusu araştırmanın uygun görüldüğü takdirde onay tarihinden itibaren 6 ay süre ile İl Müdürlüğü koordinesinde, merkez müdürlüğü denetiminde, ses-görüntü kaydı alınmaksızın, iş akışını aksatmayacak şekilde gönüllülük esası çerçevesinde araştırma sonuçlarının herhangi bir yerde yayınlanmadan önce Kurum izni alınması ve araştırma bitiminde bir örneğinin Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığına gönderilmesi koşulları ile gerçekleştirilmesi hususunda;

Olurlarınıza arz ederim.

Doç. Dr. Mustafa DURMUŞ
Daire Başkanı

OLUR
02/03/2015

İmambey ERTEM

Bu evrak 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na göre elektronik olarak imzalanmıştır.

Adres : Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177.Sokak No:10/A Çankaya/ANKARA
Telefon :
e-posta : cemalettin.ulufer@aile.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi : C. ULUFER Sosyal Çalışmacı
Faks :
Elektronik Ağ: www.aile.gov.tr

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Müsteşar Yardımcısı V.

Bu Evrak Elektronik Ortamda İmzalanmıştır.

Adres : Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177.Sokak No:10/A
Çankaya/ANKARA
Telefon :
e-posta : cemalettin.ulufer@aile.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi : C. ULUFER Sosyal Çalışmacı

Fax :
Elektronik Ağ: www.aile.gov.tr

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Tuğba UĞUR ÇİNAL

Doğum Yeri : Zonguldak

Doğum Tarihi :11.11.1989

Medeni Durumu :Evli

İş Adresi : Kocaeli Valiliği Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
Kozluk Mah. Ruşen Hakkı Cad. No:13 İzmit/KOCAELİ

Telefon :05337188296

E-Posta :tugba.ugur@ailevecalisma.gov.tr

ÖĞRENİM DURUMU

Lise : I.M.K.B. Zonguldak Anadolu Öğretmen Lisesi 2007

Lisans : Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü 2011

Yük. Lisans : Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yabanci Dil : İngilizce

STAJ VE İŞ DENEYİMİ

Lisans Stajı : Ankara Çankaya Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Yük. Lisans Stajı : Aile, Çalışma ve Sosyal Hiz. İl Müdürlüğü /İzmit Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü

İş Deneyimi : Bursa Şevket Yılmaz Eğitim ve Araştırma Hastanesi (2011-2012)
Kocaeli Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (2012-)

ÇALIŞMALAR

- UĞUR, Tuğba (2013). "Kadın Konukevinde Kalan Adölesan Gebe ve Anneler". 5. Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu.

- UĞUR, Tuğba (2013). Korunmaya Muhtaçlığın Önlenmesi Açısından Ayni Nakdi Yardım Uygulaması Ve Çocuk Yoksulluğu İle İlişkisi. Uluslararası Katılımlı Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013., Kocaeli Üniversitesi.

- UĞUR, Tuğba (2014). Kadın Konukevi Çıkmazı. Aile İçi Şiddet ve Kadın Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi.

- Işıldar, M., Tuğba UĞUR ÇİNAL (2019). "Şiddeti Önleme Sürecinde Sağlık Tedbirleri". 3. Ulusal Kadın Sempozyumu. Yalova Üniversitesi.